

**ÜSKÜDAR KADISI ALİ NUREDDİN YÜCE’NİN
“ENVÂRU’L-HAMÎD FÎ FIKHİ EHLİ’T-TEVHÎD”
ADLI ESERİNİN AİLE HUKUKU BÖLÜMÜNÜN
NOTLARLA SADELEŞTİRİLMESİ**

Murat AVCI

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Ali İhsan PALA

2025

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Murat AVCI

**ÜSKÜDAR KADISI ALİ NUREDDİN YÜCE’NİN “ENVÂRU’L-
HAMÎD FÎ FIKHÎ EHLİ’T-TEVHÎD” ADLI ESERİNİN AİLE
HUKUKU BÖLÜMÜNÜN NOTLARLA SADELEŞTİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ali İhsan PALA

ERZURUM – 2025

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce’nin “Envâru’l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli’t-Tevhîd” Adlı Eserinin Aile Hukuku Bölümünün Notlarla Sadeleştirilmesi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

17/01/2025

Murat AVCI

Aslı Islak İmzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılmaması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ali İhsan PALA danışmanlığında, Murat AVCI tarafından hazırlanan bu çalışma 17 / 01 /2025 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali İhsan PALA

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğt. Üyesi İsmetullah SAMİ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi :Dr. Öğt. Üyesi Yahya MACİT

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
II. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI	2
III. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜSKÜDAR KADISI ALİ NURETTİN EFENDİNİN HAYATI, ESERLERİ VE ENVÂRU'L-HAMÎD FÎ FİKHİ EHLİ'T-TEVHÎD

1.1. HAYATI VE ESERLERİ.....	6
1.2. ENVÂRU'L-HAMÎD FÎ FİKHİ EHLİ'T-TEVHÎD	8
1.2.1. Hazırlanışı ve Özellikleri	8
1.2.2. Muhtevası	10

İKİNCİ BÖLÜM

“ENVÂRU'L-HAMÎD FÎ FİKHİ EHLİ'T-TEVHÎD” ADLI ESERİN AİLE HUKUKU BÖLÜMÜNÜN NOTLARLA SADELERŞTİRİLMESİ

2.1. NİKAH BAHSİ.....	16
2.1.1. Kendileriyle Evlenilmesi Yasak Olan Kadınlar (Muharremât).....	19
2.1.2. Nikâhta Velayet.....	24
2.1.3. Nikahta Denklik (Küfüv)	27
2.1.4. Yetkisiz Temsilcinin (Fuzuli) Kıydığı Nikâh.....	29
2.1.5. Mehir	29
2.1.6. Köle Ve Cariyeleri Nikâhlama	35
2.1.7. Kâfir İle Nikâhlanma.....	36
2.1.8. Kasm.....	37
2.2. BOŞAMA/TALÂK BAHSİ	39
2.2.1. Talâkın Gerçekleşmesi	42

2.2.2. Talâkın Zaman ve Mekâna Talik Edilmesi	43
2.2.3. İşaretle Boşama	44
2.2.4. Zifaktan Önce Boşama.....	44
2.2.5. Kinâyeli Sözlerle Boşama	45
2.2.6. Tefvîz-i Talâk.....	49
2.2.7. Şarta Bağlı Boşama (Şarta ta'lik).....	52
2.2.8. Ölüm Hastalığındaki Kişinin Boşaması	54
2.2.9. Ric'î Talâk.....	55
2.3. DİĞER MESELELER.....	59
2.3.1. Îlâ.....	59
2.3.2. Muhâle'a/Hul'	61
2.3.3. Zihâr	62
2.3.4. Li'ân	67
2.3.5. Innîn	70
2.3.6. İddet.....	71
2.3.7. İhdâd.....	75
2.3.8. Hidâne	77
2.3.9. Nafaka	80
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ.....	90

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜSKÜDAR KADISI ALİ NUREDDİN YÜCE’NİN “ENVÂRU’L-HAMÎD FÎ FIKHİ EHLİ’T-TEVHÎD” ADLI ESERİNİN AİLE HUKUKU BÖLÜMÜNÜN NOTLARLA SADELEŞTİRİLMESİ

Murat AVCI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali İhsan PALA

2025, 90 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Ali İhsan PALA

Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ

Dr. Öğr. Üyesi Yahya MACİT

Osmanlı son dönem müelliflerinden Ali Nurettin Efendi, hem insanların dini bilgiye kolay ulaşmasını sağlamak hem de kendisinin gelecekte hayırla anılması maksadıyla ve çevresindeki ilim insanlarının da teşviki ile bir ilmihal eseri kaleme almış ve bu esere "Envâru'l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd" adını vermiştir. Bu eser yaklaşık iki yılda tamamlanmış ve üç ciltten oluşmaktadır. Eserin muhtevası "taharet, namaz, zekât, oruç, hac, nikâh, talâk ile kerahiyye ve istihsan olmak üzere sekiz bölümdür.

Bu çalışmanın giriş bölümünde çalışmanın konusu-önemi ve amaç-yöntemi belirtildikten sonra birinci bölümde Ali Nureddin Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecek ve çalışmamızın ana konusunu teşkil eden "Envâru'l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd" adlı eseri tanıtılacaktır. İkinci bölümde ise eserin aile hukuku bölümünü oluşturan nikâh ve talak konuları günümüz Türkçesiyle sadeleştirilecek ve günümüz akademik çalışmalarına uygun bir şekilde referanslaştırılarak eserde verilen bilgilerin kaynakları tespit edilecektir. Ayrıca gerek görüldüğü yerde dipnotlarla konulara açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ali Nurettin Yüce, Envâru'l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd, İlmihal, İslam Hukuku, Aile Hukuku, Nikâh, Talâk.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****SIMPLIFICATION OF THE FAMILY LAW SECTION OF ÜSKÜDAR KADI
ALİ NUREDDİN YÜCE'S WORK NAMED "ENVÂRU'L-HAMÎD FÎ FIKHÎ
EHLİ'T-TEVHÎD" WITH NOTES FAMILY OF HIS WORK NAMED
SIMPLIFICATION OF THE LAW SECTION WITH NOTES****Murat AVCI****Advisor: Prof. Dr. Ali İhsan PALA****2025, 90 pages****Jury: Prof. Dr. Ali İhsan PALA
Assist. Prof. Dr. İsmetullah SAMİ
Assist. Prof. Dr. Yahya MACİT**

One of the prominent authors of the late Ottoman period, Ali Nurettin Efendi, wrote a religious guide titled "Envâru'l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd" with the dual purpose of making religious knowledge easily accessible to people and ensuring that he would be remembered fondly in the future. Encouraged by scholars around him, Ali Nurettin Efendi completed this work in approximately two years, producing a three-volume series. The content of the work is divided into eight sections, covering purification, prayer, almsgiving, fasting, pilgrimage, marriage, divorce, and the issues of reprehensibility and approval.

In the introduction of this study, after outlining the topic, importance, and purpose-method of the work, the first chapter will provide information about the life and works of Ali Nureddin Efendi, and introduce his work "Envâru'l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd," which constitutes the main subject of our study. In the second chapter, the topics of marriage (nikâh) and divorce (talak), which form the family law section of the work, will be simplified into modern Turkish, and the sources of the information provided in the work will be identified and referenced in line with contemporary academic studies. Additionally, where necessary, footnotes will be used to clarify the topics.

Keywords: Ali Nurettin Yüce, Envâru'l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd, Catechism, Islamic Law, Family Law, Marriage, Divorce.

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: İbn, bin
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
b.y.	: Basım yeri
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
hz.	: Hazreti
md.	: Madde
mlf.	: Müellif
MÜİFVY	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy.	: Sayı
trc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
t.y.	: Tarihsiz yayın
yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti bünyesinde tarih boyunca çok sayıda fikir ve ilim insanı yetişmiştir. Bu ilim insanları yaşadığı dönemdeki insanların ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte eserler kaleme almışlardır. Bu eserler aynı zamanda gelecekte de insanların istifade ettiği önemli kaynaklar olmuştur. Bu eserlerin çoğunluğu günümüze ulaşmıştır. Ancak bazıları tozlu rafların arasında gün yüzüne çıkmayı beklemektedir. Üsküdar kadısı Ali Nurettin Efendi “Envâru’l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli’t-Tevhîd” adlı eseri de bunlardan biridir. Üsküdar kadısı Ali Nurettin Efendi eserinin ön sözünde beyan ettiği üzere gelecekte de insanlara faydalı olmak, hayırla yad edilmek maksadıyla bu eseri kaleme almıştır. Ancak bu eser hakkında bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmadığı için eser gün yüzüne çıkamamıştır.

Bu çalışmanın maksadı hem bu eserin gün yüzüne çıkarılması suretiyle Ali Nurettin Efendi’nin bu arzusuna bir nebze katkı sunmak hem de bu eserin akademik çalışmalarda kaynak olarak kullanılmasına yardımcı olmaktır.

Çalışmamız bir giriş, iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, önemi, amaç ve kapsamı ele alınacaktır. Birinci bölümde müellifin hayatı ve eserleri işlendikten sonra çalışmamıza konu olan "Envâru'l-Hamîd Fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd" adlı eser ana hatlarıyla tanıtılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise bu eserin aile hukuku bölümü gücümüz yettiğince ve metnin aslına sadık kalarak günümüz Türkçesine çevrilecek ve eserde geçen bilgilerin ana kaynakları tespit edilip dipnotlar ile referanslandırılması yapılacaktır.

Bu vesileyle gerek konunun seçilmesi hususunda gerekse tez süresi boyunca ilmi ve fikri olarak değerli katkıları ve teşviklerinden dolayı kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ali İhsan PALA’ya özellikle teşekkür ederim. Ayrıca tezi okuyup değerlendiren Dr. Öğr. Üyesi İsmetullah SAMİ ve Dr. Öğr. Üyesi Yahya MACİT hocalarıma da teşekkür ederim. Çalışmamızın hayırlara vesile olmasını niyaz ederim.

Erzurum-2025

Murat AVCI

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Sözlükte ilm-i hâl “*davranış bilgisi*” anlamına gelen ilmihal kelimesi terim olarak “inanç, ibadet, muâmelât (günlük yaşayış), ahlâk konuları, yer yer büyük peygamberler, ayrıca Resûl-i Ekrem’in hayatına dair özlü bilgileri içeren el kitabı” diye tanımlanabilir. Bu tür eserler ilk olarak hicri IV. asırda kaleme alınmaya başlanmış ise de ilk ilmihal eserleri Osmanlı döneminde ortaya çıkmış ve bu türde birçok eser kaleme alınmıştır.¹

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Ali Nureddin Efendi’nin “*Envâru’l-Hamîd fî Fıkhi Ehli’t-Tevhîd*” adlı eseri, ilmihal literatüründe Osmanlı son dönem çalışmalarının önemli bir örneğidir. Üç ciltten oluşan bu eser o günkü toplumun ibadet ve muamelata dair ihtiyaçlarını karşılayacak tarzda kaleme alınmıştır. Osmanlı dönemi, İslam hukuku uygulamalarının en seçkin örneklerinin sergilendiği bir dönem olarak, aile hukukuna dair zengin bir literatür ortaya koymuştur. Bu eserler, hem dönemin hukuk anlayışını hem de toplumsal yapısını anlamak açısından birer hazine niteliğindedir.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Ali Nurettin Efendi ve eserleri hakkında kısmi bir takım çalışmalar yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Ancak “*Envâru’l-Hamîd fî Fıkhi Ehli’t-Tevhîd*” adlı eser hakkında her hangi bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu durum eserin unutulmaya yüz tuttuğunu ve böyle bir eserin gün yüzüne çıkarılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yine bu çalışma Osmanlıca yazılmış bir eserin aile hukuku bölümünün günümüz Türkçesine tercümesini sunmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı dönemi hukuk ve edebiyatının derinliklerini barındıran bu eser, evlilik, boşanma, nafaka, velayet gibi konuların yanı sıra aile hayatına dair ahlaki ve toplumsal boyutları da içermektedir. Eserdeki hukukî meseleler, sadece tarihî bir bağlamda değil, aynı zamanda günümüz aile yapısı ve hukuku için de değerli dersler içermektedir.

Eser incelediğinde kaynaklarının “el-Mülteka” adlı eser ve onun şerhlerinden derlendiği görülmektedir. Müellif kaynaklandırma yaparken sadece eser ya da müellif ismi zikretmiş, dolayısıyla bu durumda aktarılan bilgiye ulaşmanın müşkil olduğu tespit

¹ Arpağuş, Hatice Kelpetin, “İlmihal”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 139-141.

edilmiştir. Bu yüzden hem müellifin vermiş olduğu dipnotların kaynağının ve yerinin tespit edilmesi hem de başka kaynaklardan karşılaştırılıp referanslaştırılarak eserin gün yüzüne çıkarılması fıkıh araştırmacıları açısından faydalı olacaktır. Ayrıca eserin müellifi olan Ali Nureddin Efendi'nin hayatı, ilmi kişiliği ve yazmış olduğu eserlerine yer verilmesi de yine çalışma kapsamındadır.

Bu gibi tespitlerimiz bizi böyle değerli bir eserin bilimsel niteliğe hayiz bir şekilde sadeleştirmesini yapmaya sevk etmiştir. Bu doğrultuda eserin tamamının tanıtımı yapıldıktan sonra aile hukuku bölümün ele alınıp referanslandırarak günümüz Türkçesine aktarımının yapılması suretiyle eserin gün yüzüne çıkarılıp, fıkıh çalışmalarında kullanılması açısından bu konuda yapılacak çalışmalarda yardımcı bir kaynak olmasını sağlama amacı tez çalışmamızın önemini oluşturmaktadır.

II. KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Çalışmamızın ana başlığı olan “Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce'nin Envâru'l-Hamîd fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd Adlı Eserinin Aile Hukuku Bölümünün Notlarla Sadeleştirilmesi” konumuzun sınırlarını da belirlemektedir. Klasik fıkıh kitaplarında konular ekseriyetle temizlik, namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetlere dair konuların ele alınmasıyla başlar. Münakehât yani aile hukukunun da ibadet yönünün olduğu kabulünden hareketle klasik fıkıh kitaplarında ibadetlerden sonra diğer muamelattan önce gelen bir yere konumlandırılmıştır.²

Çalışmamızın konusu klasik fıkıh kitabı türünde bir ilmihal eserinin münakahât bölümünün sadeleştirilmesi ve kaynaklandırılmasıdır. Buna göre ilmihal kitaplarında yer alan aile hukuku dışındaki konular çalışmamızın dışındadır. Ele aldığımız “Envâru'l-Hamîd fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd” adlı eser, İbrahim b. Muhammed el- Halebî'nin (ö. 956/1549) “Mülteka'l-Ebhur” adlı eseri ve onun şerhi olan Dâmâd Şeyhîzâde Abdullah b. Muhammed b. Süleyman (ö. 1078/1667)'nın “Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur” adlı eserinden derlenmiştir. Bundan dolayı bizim çalışmamızın ana referans kaynağı da bu iki eser çerçevesinde olacaktır.

² Örnek olarak bk. El-Merğînânî'nin *el-Hidâye*'sine bakılabilir.

İslam’da aile hukuku kavramı geniş bir yelpazeye sahiptir. İslam’ın doğuşundan günümüze gelinceye kadarda gelişerek daha da kapsamlı hale gelmiştir. Münakehât başlığı altında nikâh ve talâk üst başlıkları altında yaklaşık otuz alt başlıkta konu yer almaktadır. Bu konuların her biri ayrı müstakil bir çalışmaya konu olacak kadar kapsamlıdır ve her biri hakkında da çok geniş bir kaynakça yelpazesi mevcuttur. Bu sebeple araştırmamızın referans sınırları “el-Mülteka” ve onun şerhlerinin yanısıra müellifin ara sıra başvurduğu el-Hindiyye, Reddû’l Muhtar, ed-Dürer gibi eski dönem fıkıh kitapları çerçevesinde olacaktır.

Yine çalışmamızın amacının anlaşılması açısından eserin müellifi Ali Nurettin Efendi’nin hayatı ve eserlerinin ana hatlarıyla ele alınması ve çalışmamıza konu olan “Envâru’l-Hamîd fî Fıkhi Ehli’t-Tevhîd” eserin tamamının tanıtılması çalışmamızın kapsamında yer alacaktır.

III. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

İslam, toplumsal hayatı düzenleyen kapsamlı bir sistem sunar ve bu sistemin temel taşlarından biri de aile kurumudur. Aile, bireylerin manevi ve fiziksel ihtiyaçlarının karşılandığı, sevgi, merhamet ve güven üzerine kurulu bir yapıdır. İslam’da aile hukuku, bu yapının sağlıklı bir şekilde kurulmasını, korunmasını ve sürdürülebilir olmasını hedefler. Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in sünneti, aile hayatının nasıl olması gerektiğine dair temel ilkeler sunarak, bu hukukî düzenlemelerin ilham kaynağı olmuştur.

İslam hukukunda evlilik akdi, tarafların haklarını ve sorumluluklarını belirleyen önemli bir sözleşme niteliğindedir. Boşanma, nafaka, velayet ve miras gibi meseleler hem bireylerin haklarını korumayı hem de toplumsal düzeni sağlamayı hedefleyen hükümlerle düzenlenmiştir. Bu hükümler, adalet, denge ve merhamet prensiplerine dayanmaktadır. İslam aile hukukunun bu yönleri, sadece birer hukukî düzenleme değil, aynı zamanda sosyal ve ahlakî bir sorumluluk olarak görülmelidir.

Bu çalışmada da, fıkıh literatüründe özel bir yeri bulunan ilmihal türünde, son dönem Osmanlı mütefekkirlerinden Ali Nureddin Efendi’nin Osmanlı Türkçesiyle kaleme almış olduğu “Envâru’l-Hamîd fî Fıkhi Ehli’t-Tevhîd” adlı eserinin tanıtılıp günyüzüne çıkarılması ve aile hukuku bölümünü referanslandırarak günümüz Türkçesine aktarılması yapılacaktır.

Eserde geçen evlilikten boşanmaya, nafakadan mirasa kadar bütün konular ele alınıp, İslam hukukunun aile hayatına dair sunduğu düzenlemeler incelenecektir. Bu bağlamda, klasik fıkıh metinleri incelenecek ve gerek olduğu durumlarda modern dönemdeki uygulamalara başvurulacaktır. Eserin aile hukuku bölümüne dair meselelerin sadeleştirilmesi yapılırken aynı zamanda bilgi kaynakları tespit edilecektir.

Eser hakkında daha önce herhangi bir çalışmanın olmaması ve dolayısıyla eserin gün yüzüne çıkarılıp fıkıh araştırmacılarının da bu değerli eseri araştırmalarında kullanmalarına öncülük etmesi çalışmanın en önemli amaçlarındandır. Yine eserde yer alan bilgileri fıkıh kaynaklarından temellendirmek suretiyle alana bilimsel bir katkı sağlamak çalışmanın amaçlarındandır.

Eserin ilgili bölümünün sadeleştirilmesi aşamasına geçmeden önce müellifin hayatı ve yaşadığı ortam ve aldığı ilmi tahsil ve bununla birlikte eserinin tamamının tanıtılması müellifin eserini kaleme alma amacını anlamak adına önemlidir.

Çalışma konumuz, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış mevcut bir eserin sadeleştirilip referanslandırılması olduğu için nitel araştırma yöntemleri kullanılacaktır. Bu bağlamda tahlil (analiz) ve tenkit yöntemlerine başvurulacaktır. Çalışmamızın kaynakları açısından ise doküman analizi yönteminin kullanılması uygun görülmektedir. Dolayısıyla, çalışmamızın materyallerini genel olarak İslam Hukuku literatürü ve özel olarak ise İslam Aile Hukuku literatürü oluşturacaktır.

Müellif, kaynaklandırma işlemini sadece III. ciltte yapmıştır. Metin içerisinde ve dipnotlarda yer verdiği bilgiler için gösterdiği kaynakların bazısında sadece müellifin ismini bazısında ise sadece eser ismini zikretmiştir. Bu durum bilginin kaynağına ulaşmayı oldukça müşkil hale getirmiştir. Bundan dolayı fıkhi çalışmalarda kolaylık oluşturması amacıyla müellifin metin içi ve dipnotlarında vermiş olduğu bilgilerin fıkıh kitaplarındaki yeri araştırılarak tespit edilecek ve bu kaynaklar günümüz dipnot formatında sunulacaktır. Bununla birlikte müellifin kaynak vermediği bölümler ise ilgili kaynaklardan araştırılıp referanslaştırılması yapılacaktır.

Eserin aile hukuku bölümü günümüz Türkçesiyle sadeleştirilip referanslaştırılacağından ötürü ilgili bölüm hakkındaki bilgilerin temel kaynakları tesbit edilecek, bu tesbitler sonucu elde edilen bilgi kaynakları dipnotlarda gösterilecektir. Ana metinlerde sadeleştirme dışında her hangi bir ekleme çıkarma işlemi yapılmayacak,

müellifin metninin aslına sadık kalınacaktır. Bunun yanı sıra hakkında bilgi vermeyi gerekli gördüğümüz kavram, konu ve diğer hususlar hakkında dipnotlar kullanılarak açıklamalar yapılacaktır.

Dipnotlar veriliken ilk önce müellifin vermiş olduğu dipnotların kaynağı tesbit edilip günümüz dipnot formatında yazdık. Bu esnada müellifin dipnotlarını bizim kaynaklandırma yaptığımız dipnotlardan ayırt etmek için şu yöntem uyguladık: Müellifin verdiği dipnotların sonuna “(mlf.)” ifadesi ilave ettik. Böylece, müellifin dipnotuna yapacağımız ilave bilgileri dipnotun devamında yazarak ayırt edicilik sağlanmaya çalışılacaktık.

Çalışmamızda yöntem olarak kullanacağımız bir diğer hususta müellifin eserindeki konuların sıralanışı hakkında olacaktır. Şöyleki müellif konuları maddeleştirme yöntemiyle ele almıştır. Aynı meseleye ait bilgileri MESELE adıyla ve madde numarasıyla vermektedir. O meseleyle ilgili ilave verdiği bilgileri de "فائدة/Fayda" adı altında ve yine aynı madde numarasının devamında ikinci kez tekrar farkı bir numara vererek zikretmektedir. Eser boyunca bu tür bilgi notları fazla olduğundan metin insicamını bozmaması için o kelimeyi kaldırdık ve madde numarasını vermekle yetindik.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜSKÜDAR KADISI ALİ NURETTİN EFENDİNİN HAYATI, ESERLERİ VE ENVÂRU'L-HAMÎD FÎ FİKHİ EHLİ'T-TEVHÎD

1.1. HAYATI VE ESERLERİ

Ali Nureddin Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında şimdiye kadar iki çalışma yapılmış olup ikisi de makale türünde çalışmalardır. Bu çalışmalardan ilki Ali Benli tarafından hazırlanan “*Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve Kasîde fî Esmâi's-Süver Tercümesi*” adlı makalesidir. İkincisi ise İsmail Avcı'ya ait olan “*Şair Osmanlı Padişahlarına Dair Bir Eser: Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm*” adlı çalışmadır. Benli çalışmasında Ali Nureddin Efendi'yi Üsküdar'da beş yıl kadılık yaptığı için Üsküdar kadısı olarak tanıtmış ve müellifin hayatı ile eserleri hakkında ki bilgileri ekseriyetle arşiv vesikalarından ve eserlerinden elde etmiştir.

Ali Nureddin Efendi, Kayyımzâde olarak bilinen bir aileden gelmektedir. Kendi yazdığı hâl tercümesine göre 1282 (1865) yılında İstanbul'da doğmuş olmasına rağmen, İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'ndeki belgelere göre doğum yılı 1277 (1860) olarak kaydedilmiştir. Babası, Şam merkez nâibi Hâfız Abdullah Sabrî Efendi (1243-1297/1827-1880), dedesi ise 1250 (1834) yılında vefat eden Abdülkâdir Efendi'dir. Ali Nureddin'in eşi Hünerver Yüce olup, Hâkim Mehmed Safiyyüddin Yüce adında bir oğlu ve Amine Nacide Emiroğlu (ö. 1972) adında bir kızı vardır.

Ali Nureddin Efendi, ilk eğitimini büyük olasılıkla babası Abdullah Sabrî Efendi'den almıştır. Sıbyan mektebini bitirdikten sonra Filibe Mekteb-i Rüşdiyesinden mezun olmuştur. Babasının Şam'daki görevi sırasında, şehrin tanınmış âlimlerinden Şeyh Bekrî el-Attâr'dan (öl. 1320/1902) ve İstanbul'da Fatih dersiâmlarından Urfalı Mehmed Efendi'den (öl. 1313/1895) ilim tahsil ederek icazetname almıştır. Daha sonra Mekteb-i Nüvvâb'a girerek, 1308 (1891) yılında buradan başarıyla mezun olmuştur.

Ali Nureddin Efendi, memuriyet hayatına 20 Recep 1304 (14 Nisan 1887) tarihinde başlamış, 1306'da (1889) Meclis-i İntihâb-ı Hükâm ikinci kâtipliğine atanmış ve 1310 (1893) yılında Aşiret Mektebi inşâ ve tarih muallimliğine tayin edilmiştir. 1322-1327 (1904-1909) yılları arasında Üsküdar niyâbetinde görev yapmış, Aşiret Mektebi'nin

kapanmasının ardından 1326 (7 Mart 1908) yılında Kabataş İdadisi'nde tarih muallimi olarak atanmıştır. 1327'de (1909) Bingazi'ye, 1328'de (1910) Bitlis'e nâip olarak atanmıştır. 1330'da (1912) Bitlis niyâbetinden ayrılmış ve aynı yıl kendisine mazuliyet maaşı bağlanmıştır. Ayrıca, 13 Şaban 1300 (19 Haziran 1883) tarihinde İstanbul müderrisliği unvanı verilmiş ve çeşitli derecelerde görev yaptıktan sonra 13 Şevval 1319'da (23 Ocak 1902) hâmise-i Süleymaniye'ye terfi ettirilmiştir. 1 Recep 1320 (4 Ekim 1902) tarihinde ise kendisine Havâss-ı Refia Mevleviyyeti verilmiştir. Ali Nureddin Efendi, aynı zamanda İstanbul Barosu'na bağlı bir avukat olarak da çalışmıştır.

1310 (1893) yılında beşinci rütbeden Mecîdî nişanı ve 1312 (1895) yılında dördüncü rütbeden Osmânî nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Soyadı kanunundan sonra “Yüce” soyadını alan Ali Nureddin Efendi, 20 Haziran 1937 tarihinde vefat etmiştir. Naaşı Karacaahmet Mezarlığı 2. adadaki aile kabristanına defnedilmiştir.³

Ali Nurettin Efendi'nin yazmış olduğu eserler şunlardır:

1. **Cevâhiru'z-Zevâhir:** Ali Nureddin Efendi bu eseri Mustafa Sîret ile beraber hazırlamıştır. Arapça ve Türkçe şiirler, vecizeler, atasözleri ve bilmece gibi çeşitli edebi türlerden oluşan bir derlemedir. Eserdeki Arapça metinlerin çevirisi de yer almaktadır. Eser, 144 sayfa olup 1892 yılında Enver Efendi Matbaası'nda basılmıştır. Eserin içinde, Fatih dersiamlarından Ali Nureddin'in hocası Urfalı Mehmed b. Ömer Efendi, kardeşi Abdülkadir Sadreddin Efendi, Bâbîâlî Buhârî-i Şerîf hocası İbrahim Refet Efendi, Çankırı ceza reisi Ahmed Vehbi Efendi ve Beyrut âlimlerinden Seyyid Muhammed Said el-Ezherî'nin takrizleri bulunmaktadır.
2. **Envâru'l-Edeb:** Ali Nureddin Efendi, Cevâhiru'z-Zevâhir'de yazdığı bölümleri, bazı eklemeler yaparak yeniden düzenlemiş 1901 yılında İstanbul'da 121 sayfa olarak yayımlamıştır. Ali Benli bu eserdeki “*Kasîde fî Esmâi's-Süver*” adlı kasidenin tercümesini yapmıştır. Bu çalışma Ali Nurettin Efendi ve eserleri

³ Daha kapsamlı bilgi için bakınız: Benli, *Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve Kasîde fî Esmâi's-Süver Tercümesi*, 67-86.

hakkında yapılan ilk çalışmadır. Benli çalışmasında geniş bir literatür çalışması yapmış, müellif ve eserleri hakkındaki bilgileri arşiv vesikalarından derlemiştir.

3. **Kelâmu'l-Mulûk Mulûku'l-Kelâm:** 1894 yılında İstanbul Alem Matbaası'nda 56 sayfa olarak yayımlanan bu eser, padişahların yazdığı şiirleri kronolojik sıraya göre derleyen antoloji türü bir eserdir. Bu eser İsmail Avcı tarafından “*Şair Osmanlı Padişahlarına Dair Bir Eser: Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm*” adlı makalede ele alınmış, eser tanıtıldıktan sonra içeriğindeki padişah şiirlerinden örnekler verilmiştir.
4. **Envâru'l-Hamîd fî Fıkhî Ehli't-Tevhîd:** Bu eserin Aile hukuku bölümünün sadeleştirilmesi çalışmamızın ana konusu olduğundan bu eser ana hatlarıyla tanıtılacaktır.

Ali Nureddin Efendi, **Envâru'l-Edeb** adlı kitabının arka kapağında, henüz basılmamış bazı eserlerinden de bahseder. Bu eserler şunlardır: Esbâbu'l-Gufrân Terceme-i Câmi'ati'l-Îmân, Envâr-ı Kitâbet, Envâru'l-Ezhâr fî Tabakâtu'l-Ezhâr, Tenvîru'l-Ezhân fî Târîhi Âl-i Osmân.⁴

1.2. ENVÂRU'L-HAMÎD FÎ FIKHÎ EHLİ'T-TEVHÎD

1.2.1. Hazırlanışı ve Özellikleri

Ali Nurettin Efendi bu eserin mukaddimesinde eserini niçin kaleme aldığı ve hazırlanış esnasında hangi kaynaklardan yararlandığı hususunda bir takım bilgiler vermiştir. Bu bilgiler göre müellif, İmam Semerkand'ın “*Hizanetül Fıkh*”⁵ adlı eserinden istifade ile “*taharet, namaz, zekat, oruç, hac, nikâh, talâk, kerahiyye ve istihsan*” bölümlerini içeren bir eser yazma arzusundadır. Ancak uzun bir süre bu arzusunu gerçekleştirmeye cesaret edememiştir. Etrafındaki bir takım ilim erbabı dostlarının cesaretlendirmesiyle eseri kaleme almaya başlamıştır⁶.

⁴ Yazar, bu kitabın kırk cilt olacağını ve ciltlerin çoğunun yazımını tamamladığını belirtmiştir. Benli, *Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve Kasîde fî Esmâi's-Süver Tercümesi*, 67-86.

⁵ Müellifin kastettiği zat Ebü'l-Leys İmâmülhüda Nasr b. Muhammed b. Ahmed Es-Semerkandi'dir. Envaru'l- Hamid'in kaynaklarına bakıldığında da İmam Semerkand'ın hiçbir eserine yer verilmediği saptanmıştır.

⁶ Yüce, Ali Nureddin, *Envâru'l-Hamîd fî Fıkhî Ehli't-Tevhîd*, İstanbul 1899-1900, Bâb-ı Âli 38 numaralı matbaa, I, 6.

Müellif, her ne kadar İmam Semerkand'ın eserinden istifade etmeyi arzuladığını ifade etse de, eserini Mülteka ve şerhlerinin tercümelerinden derlediğini yine aynı eserin mukaddimesinde belirtmiştir.⁷ Eseri yazma amacını ise topluma faydalı olacak ve kendisinin atide hayırla yad edilmesini sağlayacak bir yapıt ortaya koymak olarak belirtmiştir.⁸

Müellif, Envaru'l- Hamid'i 1899'de kaleme almaya başlamış, taharet, namaz ve zekat konularını içeren birinci cildi tamamladıktan sonra aynı yıl İstanbul'da Bâb-ı Âli 38 numaralı matbaada basımını gerçekleştirmiştir. Oruç, hac ve nikah konularını içeren ikinci cilt ile talâk, kerahiyye ve istihasan konularını içeren üçüncü cilt 1900 yılında tamamlanmasının akabinde yine aynı matbaada basımı yapılmıştır. Envaru'l- Hamid şekil olarak üç cild, bir mukaddime, sekiz ana başlık, yüz on altı alt başlık ve sonuç olmak üzere toplam 450 sahifeden oluşmuştur.

Eserin yazılış özelliklerine bakıldığında kaleme alındığı dönemde yazılan eserlerle benzer bir yöntem ve üslup ile telif edildiği görülmektedir. Mukaddime de eserin yazılış amacı ve nasıl kaleme alınacağını belirtildikten sonra besmele, hamdele, salvele ve dönemin padişahına medhiyye ile tamamlanmış ve her cild bitiminde yine hamdele, salvele ve medhiyye ile sonlandırılmıştır.

Ali Nurettin Efendi eseri hem avam hem de havasın anlayacağı bir dil ve üslupla kaleme aldığını beyan etmiş,⁹ ekseriyetle kısa ve anlaşılır cümleler kullanmıştır. İzah edilmesi gereken mevzularda fayda adını verdiği maddeler ile açıklamalar yapmıştır. Metinlerde kullanılan anlaşılması müşkil kelime ve fıkhi terimlerin anlamları kısa ise ana metin içinde kelimeden hemen sonra parantez içinde vermiş eğer uzun ise dipnotlarla tanımını yapmıştır. Bununla birlikte halkın anlayacağı, Osmanlıcaya mal olmuş bazı Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere herhangi bir açıklama yapmamıştır.

Eserin bir diğer özelliği konuları Mecelle tarzı madde madde ele almasıdır. Maddeleri mesele olarak zikretmiş ve bu meseleler başlıklardan bağımsız bir şekilde tıpkı Mecelle'de olduğu gibi birden başlayıp son maddeye kadar ard arda sıralanmıştır. Müellif ele aldığı konuları mesele olarak zikrettikten sonra ihtiyaç halinde o meselenin

⁷ Yüce, *Envâru'l-Hamîd fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd*, I, 8.

⁸ Yüce, *Envâru'l-Hamîd fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd*, I, 6.

⁹ Yüce, *Envâru'l-Hamîd fî Fıkhi Ehli't-Tevhîd*, I, 5.

açıklamasını fayda adı altında yapmış ve bu faydaları da tıpkı meseleler gibi konulardan bağımsız ard arda sıralamıştır. Eser 1117 mesele ve 200 fayda ile tamamlanmıştır.¹⁰ Ancak eserin üçüncü cildine başlarken maddelerin sıralamasında teknik bir hata yapıldığı görülmektedir. Şöyle ki; II. cilt 667 meseleyle bittiği halde III. cilt 651 ile başlamış bu arada 17 maddelik bir geriden alma söz konusudur. Yine aynı şekilde II. cilt 144. faydada bittiği halde III. cilt 131. fayda ile başlatılmıştır. Burada da 14 maddelik bir geriden alma olmuştur. Dolayısı ile toplamda 17 madde meselelerde, 14 madde faydalarda eksik kalmıştır. Bu durumda eser 1134 mesele ve 214 faydadan oluşmuştur.

Eserin kaynaklarına bakıldığında müellif birinci ve ikinci cildinde ana metinlerde de dipnotlarda da bilgi kaynaklarına yer vermemiş, üçüncü cilde ise hemen her meselenin ve her faydanın ardına bilgi kaynağını vermiştir. Kanaatimize göre müellif eserin mukaddimesinde kaynaklarının el-Mülteka ve şerhlerinden istifade edeceğini zikretmesi sebebiyle I ve II. ciltlerde kaynak belirtme ihtiyacı duymamış ancak III. ciltte farklı kaynaklardan da bilgi verdiği için bu cilde bilgi kaynaklarını vermiştir.

Müellif bilgi kaynaklarını zikrederken şu yöntemi kullanmıştır; kaynak olarak kullandığı eseri, aktarmış olduğu bilgi maddesinde cümle tamamlandıktan hemen sonra zikretmiştir. Bunu yaparken eser veya müellif hangi isim ile meşhur ise onun isminin kısaltması olarak vermiştir; Mülteka, Muhtar, İbn Abidin, Dâmâd, Dürer gibi...

1.2.2. Muhtevası

Eserin içeriği, önsöz mahiyetinde bir mukaddime, bab adında 8 ana başlık, bir hatime ve fasıl adında 116 alt başlıktan oluşmaktadır. Eserin içeriği konu başlıkları ile madde madde şu şekildedir:

Mukaddime: Önsöz niteliğindeki mukaddime eserin yazılış amacı ve içeriği hakkında bilgi vermektedir.

1.) Taharet Babı (Temizlik Bölümü):

1. Abdest faslı (1 ile 3 arası mesele ve 1 ile 4 arası fayda)
2. Abdesti bozan şeyler dair fasıl (4. mesele ve 5. fayda)
3. Gusül gerektiren şeyler ile ilgili fasıl (5 ile 14 arası mesele)

¹⁰ Eser mesele-1 diye başlamış ve mesele-1117 diye tamamlanmıştır. Yine açıklamalarda 1. fayda ile başlamış ve 200. fayda ile bitirmiştir.

4. Sular faslı (15 ile 25 arası mesele)
5. Deri, boynoz, kemik ve kıllara dair fasıl (26 ile 26 arası mesele)
6. Kuyulara dair fasıl (29 ile 34 arası mesele ve 6 ile 11 arası fayda)
7. Artık sulara dair fasıl (35 ile 39 arası mesele)
8. Teyemmüm faslı (40 ile 50 arası mesele)
9. Mestler üzerine mesh etmeye dair meseleler fasıl (51 ile 60 arası mesele ve 12 ile 15 arası fayda)
10. Hayız faslı (61 ile 71 arası mesele ve 13 ile 19 arası fayda)
11. Özürlere dair fasıl (72 ile arası madde)
12. Necaset temizleme faslı (75 ile 84 arası mesele ve 19 ile 23 arası fayda)
13. İstinca (tuvalet temizliği) faslı (85 ile 92 arası mesele)

2.) Namaz Bölümü

14. Vakitler dair fasıl (93 ile 96 arası mesele ve 24. fayda)
15. Ezan faslı (97 ile 111 arası mesele)
16. Namazın şartlarına dair fasıl (112 ile 123 arası mesele ve 25. fayda)
17. Namazın farzları, vacipleri, sünnetleri ve adabına dair fasıl (124 ile 127 arası mesele ve 27 ile 30 arası fayda)
18. Namazın sıfatlarına dair fasıl (128 ile 145 arası mesele)
19. Kıraat hükümlerine dair fasıl (146 ile 153 arası mesele ve 31 ile 34 arası fayda)
20. Cemaat hükümlerine dair fasıl (154 ile 165 arası mesele)
21. Namazda abdestin bozulmasına dair fasıl (166 ile 171 arası mesele)
22. Namazı bozan şeyler dair fasıl (172 ile 173 arası mesele ve 35. fayda)
23. Namazın mekruhlarına dair fasıl (174 ile 175 arası mesele ve 36 ile 40 fayda)
24. Vitir ve nafil namazlara dair fasıl (176 ile 193 arası mesele ve 41. fayda)
25. Teravih faslı (194 ile 206 arası mesele ve 42. fayda)
26. Hüsuf ve kûsuf namazlarına dair fasıl (207 ile 210 arası mesele)
27. İstiskâ faslı (211 ile 212 arası mesele)
28. Cemaate idrak meseleleri hakkındaki fasıl (213 ile 218 arası mesele ve 43 ile 44 fayda)
29. Geçmiş namazların kazası faslı (219 ile 220 arası mesele 45. fayda)
30. Sehiv secdesi faslı (221 ile 228 arası mesele ve 46. fayda)

31. Hastanın namazı faslı (229 ile 237 arası mesele)
32. Tilavet secdesi faslı (238 ile 244 arası mesele ve 47. fayda)
33. Yolculuk ve misafirliğe dair fasıl (245 ile 258 arası mesele)
34. Cuma faslı (259 ile 271 arası mesele ve 48 ile 49 arası fayda)
35. Bayram namazları meselelerine dair fasıl (272 ile 281 arası mesele ve 50 ile 51 arası fayda)
36. Cenazenin hazırlanması, kefenlenmesi ve sairesine dair fasıl (282 ile 296 arası mesele ve 52. fayda)
37. Cenaze namazıyla defni hakkında fasıl (297 ile 312 arası mesele ve 53 ile 57 arası fayda)
38. Şehid faslı (314 ile 321 arası mesele ve 59 ile 61 arası fayda)
39. Kabenin içinde namaz kılma faslı (322 ile 324 arası mesele)

3.) Zekat Bölümü (325 ile 330 arası mesele ve 62. fayda)

40. Meralarda otlatılan hayvanların zekatı hakkındaki fasıl (331 ile 332. meseleler)
41. Küçüklerin zekatı faslı (333 ile 334. meseleler)
42. Koyunların zekatı hakkında fasıl (335. mesele ve 63 ile 64. faydalar)
43. Zekatla alakalı çeşitli meselelere dair fasıl (336 ile 339 arası meseleler)
44. Altın, gümüş ve uruzun (dinar ve dirhem dışında kalan her türlü eşya) zekatı hakkındaki fasıl (340 ile 341. meseleler 65. fayda)
45. Fıtır sadakası faslı (342 ile 350 arası mesele ve 66. fayda)

4.) Oruç Bölümü (2. Cilt) (351 ile 368 arası mesele ve 67. fayda)

46. Orucun sıhhatinini bozacak şeyler dair fasıl (369 ile 377 arası mesele ve 69 ile 71 arası fayda)
47. Oruç tutmama hakkındaki özür durumlarına dair fasıl (378 ile 379 arası mesele ve 72 ile 75 arası fayda)
48. Oruçla ilgili çeşitli meselelere dair fasıl (380 ile 382 arası meseleler)
49. İtikâf faslı (383 ile 394 arası mesele ve 76. fayda)

5.) Hac Bölümü (395 ile 411 arası mesele ve 77 ile 88 arası fayda)

50. İhramın açıklanmasına dair (411 ile 421 arası mesele ve 89. fayda)

51. İhramda bulunan kimsenin Mekke'ye girdiği anda ve Mekke'de icra edeceği şeylere dair fasıl (422 ile 490 arası mesele ve 91 ile 109 arası fayda)
52. Vakfeler ve kadınların durumlarına dair (491 ile 497 arası mesele)
53. Kıran ve temettü haccına dair (498 ile 512 arası mesele ve 110 ile 114 arası fayda)
54. Hac cinayetleri faslı (513 ile 514. meseleler ve 115 ile 116. faydalar)
55. Av cinayetlerine dair fasıl (515 ile 522 arası mesele ve 117 ile 119 arası fayda)
56. Bedeli hac hakkında fasıl (523 ile 528 arası mesele)
57. Hedye dair fasıl (529 ile 537 arası mesele)
58. Çeşitli faydalar faslı (120 ile 124 arası fayda)
59. Peygamber (sav)'in kabrini ziyaret hakkında fasıl (538 ile 552 arası mesele)
60. Hac hakkında çeşitli meselelere dair fasıl (553 ile 560 arası mesele)

6.) Nikâh Bölümü (561 ile 569 arası mesele ve 125 ile 129 arası fayda)

61. Muharremat faslı (570 ile 589 arası mesele ve 130 ile 135 arası fayda)
62. Nikâh velilerine dair fasıl (590 ile 601 arası mesele ve 136 ile 137. faydalar)
63. Küfüv (Denklik) faslı (602 ile 608 arası mesele)
64. Fuzûlinin evlendirmesine dair fasıl (609 ile 610. meseleler)
65. Mehir faslı (611 ile 638 arası mesele ve 138 ile 140 arası fayda)
66. Cariyenin nikâhı faslı (639 ile 645 arası mesele ve 141 ile 144 arası fayda)
67. Kafirle nikâhlanmaya dair fasıl (646 ile 655 arası mesele)
68. Kasm faslı (656 ile 667 arası mesele)

7.) Talâk bölümü (3. Cilt) (651 ile 665 arası mesele ve 131. fayda)

69. Talâkın gerçekleşmesine dair fasıl (666 ile 680 arası mesele ve 132 ile 133. faydalar)
70. Zaman ve mekân kaydıyla olan talâka dair fasıl (674 ile 680 arası mesele)
71. İşaretle talâk hakkında fasıl (681 ile 683 arası mesele)
72. Cinsi minasebet olmadan gerçekleşen talâka dair fasıl (684 ile 687 arası mesele)
73. Kinayeye dair fasıl (688 ile 694 arası mesele ve 134 ile 136 arası fayda)
74. Tefvîz faslı (695 ile 710 arası mesele)
75. Tal'ik faslı (711 ile 719 arası mesele ve 137 ile 138. fayda)
76. Hastanın talâkı faslı (720 ile 723 arası mesele)

77. Ric'î talâk faslı (724 ile 738 arası mesele ve 139 ile 141 arası fayda)
78. İlâ faslı (739 ile 747 arası mesele ve 142 ile 143. fayda)
79. Mübaree ve talâk-ı ala mal faslı (749 ile 752 arası mesele ve 144. fayda)
80. Zihar faslı (753 ile 774 arası mesele ve 145 ile 146. fayda)
81. Liân faslı (775 ile 785 arası mesele ve 147 ile 148. fayda)
82. İnnîn faslı (786 ile 791 arası mesele)
83. İddet faslı (792 ile 810 arası mesele ve 149 ile 151 arası fayda)
84. İhdâd faslı (811 ile 818 arası mesele ve 152 ile 153. fayda)
85. Hidane faslı (819 ile 832 arası mesele)
86. Nafaka (834 ile 849 arası mesele ve 154 ile 157 arası fayda)

8.) Kerahiyye ve İstihsan Bölümü (850 ile 856 arası mesele ve 158 ile 159. fayda)

87. Küfür faslı (857. mesele)
88. Kebair ve muharremat (858 ile 860 arası mesele)
89. Yemek ve içmek faslı (861 ile 881 arası mesele ve 160 ile 163 arası fayda)
90. Libas (giyim) faslı (882 ile 891 arası mesele ve 164 ile 167 arası fayda)
91. Bakma ve dokunmaya dair fasıl (892 ile 898 arası mesele)
92. İstibra'i rahim (rahmi temizleme) faslı (899 ile 900. mesele ve 167. fayda)
93. Kesb (kazanç) faslı (901 ile 907 arası mesele ve 168 ile 169. fayda)
94. Bey' (alım-satım) faslı (908 ile 911 arası mesele)
95. Müsabaka (912 ile 914 arası mesele ve 170 ile 171. fayda)
96. Velaim (düğünler), ziyafetler ve hediyeler faslı (913 ile 921 arası mesele)
97. Namaz, tesbih, kıraat, zikir, dua, kelam faslı (922 ile 939 arası mesele)
98. Yalan, gıybet, nemime (söz taşıma , hased, medih (övme) faslı (940 ile 945 arası mesele)
99. Gina (şarkı -türkü söyleme), lehv (oyun, boş işler) vesair günahlara dair fasıl (946 ile 951 arası mesele ve 172. fayda)
100. Hitan (sünnet) ve özellikleri faslı (952 ile 955 arası mesele)
101. Tırnak ve bıyık kesmek, baş vesair yerleri tıraş etmek ve saç eklemek faslı (956 ile 965 arası mesele ve 173 ile 176 arası fayda)
102. Mescid ve mushaf adabına dair fasıl (966 ile 974 arası mesele ve 177 ile 178. fayda)
103. Kuran vesair yazılı sikke ve mühür hakkında fasıl (97. mesele ve 179. fayda)

104. Ehli zımmıye dair fasıl (976 ile 983 arası mesele)
105. Selam ve teşmit-i âtis faslı (984 ile 990 arası mesele ve 180 ile 181. fayda)
106. Kabir ziyareti (991 ile 1005 arası mesele ve 182 ile 185 arası fayda)
107. Zinet ve hizmetçi kullanmak faslı (1006 ile 1010 arası mesele)
108. Cerrahlık ve hayvanları öldürme faslı (1011 ile 1019 arası mesele ve 186 ile 187. fayda)
109. Tesmiye (ad verme, isimlendirme), keniye (lakap takma) ve akika faslı (1020 ile 1024 arası mesele)
110. Hamamlara girmek faslı (1025 ile 1027 arası mesele)
111. Ana-baba hukuku faslı (1028 ile 1029. mesele)
112. Ödünç alıp vermek ve borç faslı (1030 ile 1033 arası mesele)
113. Öpme, sarımla, musafaha faslı (1034 ile 1035. mesele)
114. Çeşitli meseleler faslı (1036 ile 1061 arası mesele ve 188. fayda)

Hatime:

115. Kurban etme faslı (1062 ile 1091 arası mesele ve 189 ile 191 arası fayda)
116. Hayvan kesimi (1092 ile 1017 arası mesele ve 191 ile 200 arası fayda)

İKİNCİ BÖLÜM

“ENVÂRU’L-HAMÎD FÎ FIKHÎ EHLİ’T-TEVHÎD” ADLI ESERİN AİLE HUKUKU BÖLÜMÜNÜN NOTLARLA SADELERŞTİRİLMESİ

2.1. NİKAH BAHSİ

Mesele 561: Nikâh;¹¹ erkeğin eşinden meşru bir şekilde faydalanmasına imkan sağlayan bir akiddir.¹²

Mesele 562: Nikâh; şehvet duyguları çok yoğun olan ve bu nedenle zinadan kaçamayacak durumda olanlara farz, yine aşırı istekli olup zinaya düşmekten korkanlara vacip, şehvet konusunda itidal halinde olanlara sünnet-i müekkede, evlilikte haklara riayet edemeyecek ve eşine eziyet ya da zulüm edebileceği düşünülen kimseler için ise harama yakın derecede mekruhtur.¹³

Mesele 563: Nikâh akdi icab ve kabul ile kurulur.¹⁴

125. İcab ve kabul, nikâhın rükünleridir.¹⁵

126. İcab, taraflardan birinin önce teklif ettiği sözlerdir. Karşı tarafın bu teklife “evet” veya “hayır” diyerek cevap vermesi gerekir.

127. Kabul, taraflardan birinin teklifin ardından diğerine söylediği sözlerdir. Bu sözler, olumlu “evet” veya olumsuz “hayır” anlamına gelecek şekilde ifade edilir.¹⁶

¹¹ **Nikâh:** “birleştirme, bir araya getirme, evlenme, evlilik, cinsel ilişki” gibi manalara gelir. Fıkıh terimi olarak, şer’an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının süre sınırı olmaksızın hayatlarını birleştirmelerine imkân sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen zevciyet ilişkisini ifade eder. Atar, Fahrettin, “Nikâh”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, XXXIII, 112-117. Bunun yanı sıra çağdaş bazı İslam hukukçularının, “neslin sürdürülmesi ve korunması”, “hayat ortaklığı”, “hayat arkadaşlığı”, “eşlerin karşılıklı hak ve yükümlülükleri” gibi unsurları da içine alan farklı nikâh tanımları yaptıkları görülmektedir. Aydın, Mehmet Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayıncılık, bs.7, İstanbul 2009, 282-283.

¹² Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm (ö. 956/1549), *Mülteka'l-Ebhur*, thk. Halîl İmrân el-Mansûr, Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, 1998, 467.

¹³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 467; Dâmâd, Şeyhîzâde Abdullah b. Muhammed b. Süleyman (ö. 1078/1667), *Mecmeu'l-Enhûr fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, Beyrut, ts. (Daru İhyâi't-turâsi'l-Arabi), I, 316.

¹⁴ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 467; İbnu'l-Hümam, Kemaluddîn Muhammed b. Abdolvâhid es-Sivâsi (ö. 861/1457), *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Daru'l Fikr, Beyrut, 1970, III, 189.

¹⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 467; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindîyye, (el-âlemgîriyye)*, Daru'l Fikr, Beyrut, 2010, I, 267; Kasânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâ'i'u's Sanâ'i fî Tertîbi's-Şerâ'i*, thk. Şeyh Ali Muhammed Muavved ve Şeyh Adil Ahmed Abdülmevcud, Darü Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, II, 229.

¹⁶ Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fî Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 231.

Mesele 564: Nikâh akdi, yazı veya işaretle gerçekleşmez.¹⁷

Mesele 565: İcab ve kabul ifadelerinin, her ikisinin ya da en az birinin geçmiş zaman kipiyle söylenmesi gerekir. “*Nefsimi, kızımı ya da vekili olduğum kadını eş olarak verdim.*”, “*Ben de kendi irademle, vekil veya veli olarak bu evliliği kabul ettim.*”, ya da “*Beni evlendir, ve “Seni evlendirdim,”* gibi ifadeler örnek olarak verilebilir.¹⁸

Mesele 566: Nikâh, diğer şartlar yerine getirildikten sonra, evlilik veya nikâh ifadeleriyle yapılabileceği gibi, bir mal veya hakkın doğrudan bir kişiye devredildiği alım-satım, bağış, sadaka veya mülk edinme sözleşmelerinde kullanılan ifadelerle de geçerli olur.¹⁹

128. (Nikâh akdi), yukarıda belirtilen ifadeleri açıkça ifade eden veya terimsel olarak bu anlama gelen başka kelimelerle de gerçekleşmiş sayılır.

Mesele 567: İâre; bir kimseye bir süre kullanmak üzere karşılıksız verilen mala denir.²⁰

İbrâ; Bir kimsenin diğer bir kimsede olan alacak hakkından feragat etmesi.²¹

İcâre; Kiraya vermek demektir.²²

İbâha; Mubah kılmak demektir.²³

Fidâ; Yani esaretten kurtulmak için veya kusurlu ya da eksik yapılan ibadetlerin telafisi amacıyla verilen bedele denir.²⁴

Fesih; Bir işlemi veya sözleşmeyi geçersiz kılma, iptal etme işlemidir.²⁵

¹⁷ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, 317. Bu durum yüz yüze gerçekleştirilen akidlerde söz konusu olan bir hükümdür. Zira Serahsi yüz yüze olunmadığı takdirde mektup yoluyla yapılan nikâhın şartlarını sağladığı durumlarda geçerli olabileceğini belirtmiş, Peygamber Efendimizin (s.a.v.), Necaşi'ye Ümmü Habibe ile evlenmek için yazdığı mektubu, buna delil göstermiştir. Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, Darü'l- Maarif, Beyrut, 2010, V, 16.

¹⁸ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 468. Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 231; el- Mavsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud (ö. 683/1284), *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, Matbaatu'l-Halebi, Kahire 1937, III, 83.

¹⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 470; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 229-230; Serahsî, *el Mebsût*, V, 59.

²⁰ Yeniçeri, Celal, *el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l Fetva (Arapça ve Türkçe Metni)*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2011, 343.

²¹ Berki, Ali Himmet, *Açıklamalı Mecelle*, Hikmet Yay, İstanbul, 1968, 330.

²² Yeniçeri, *el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l Fetva (Arapça ve Türkçe Metni)*, 185.

²³ Dönmez, İbrahim Kâfi, “Mubah”, *DİA*, TDV Yayınlar, Ankara, 2020, XXX, 339-343.

²⁴ Ögüt, Salim, “Fidyе”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, XII, 427-436.

²⁵ Bardakoğlu, Ali, “Fesih”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, XIII, 55-57.

İkâle; Tarafların anlaşarak bir sözleşmeyi feshetmeleri, yani sona erdirmeleridir.²⁶

Talâk-ı alâ mâl' e delâlet eden yani bir bedel karşılığında boşanmaya delâlet eden söz.²⁷

Kitâbe; Yazılı belge veya sözleşme anlamına gelir.

Temettü; Faydalanma, yararlanma anlamına gelir.²⁸

İhlâl; Helal kılmak demektir.

Rızâ; Kendi isteği ve memnuniyeti ile bir şeyi kabul etme halidir.²⁹

İcâze; Bir kişinin kabul veya reddine bağlı olan bir işlemin, kabul edildiği durumda geçerli hale gelmesidir.³⁰

Vedî'a; Korunması için bir kişiye bırakılan mal veya bu işlemle ilgili hukuki terimdir.³¹

Şirket; Bir mal veya işletme üzerinde ortaklık kurmayı ifade eder.³²

Sulh-Vasiyet; Anlaşma yoluyla çözüm veya bir kişinin ölümünden sonra mallarının nasıl paylaşılacağını belirleyen beyan anlamına gelir.

Yukarıda yazılan kelimeler ile nikah gerçekleşmez. Yine “**tezevvüctü**” (Kanuna uygun şekilde eş olarak alma.) yerine “**tecevvüztü**” (Caiz olmayan bir şeyi caiz görmek.) gibi benzer harfler içeren ya da anlam olarak nikâha delalet etmeyen ifadelerle nikâh geçerli olmaz.³³

Mesele 568: Nikâh akdini gerçekleştirecek kişilerin akıl sahibi olmaları, ergenlik çağına gelmiş olmaları ve hür olmaları nikâhın şartlarındandır.³⁴

²⁶ Aybakan, Bilal, “İkâle”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, XXII, 16-24.

²⁷ Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, III, 152.

²⁸ Döndüren, Hamdi, *Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar*, İklim Yayınları, İstanbul, 1985, 95.

²⁹ Arı, Abdüsselam, “Rızâ”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, XXV, 57-59.

³⁰ Apaydın H. Yunus, “İcâzet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, XXI, 401-403.

³¹ Yeniçeri, *el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l Felva (Arapça ve Türkçe Metni)*, 313.

³² Berki, *Açıklamalı Mecelle*, 271.

³³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 471; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 231.

³⁴ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 472; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyeye, (el-âlemgîriyye)*, I, 267.

Hanefi fakihlerine göre nikâhın şartları; in'ikad (kuruluş), nefâz, lüzum ve sıhhat şartları olarak sıralanmıştır. Ancak hangi şartların in'ikad, hangi şartların sıhhat şartları olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefi müelliflerine göre “aralarında kesin evlilik engeli olmayan bir erkek ve bir kadının olması, ehliyet, meclis birliği, akdi şarta bağlamama” nikâhın in'ikad şartları olarak kabul edilmiştir.

129. Akıl, akdin in'ikad şartı yani akdin kurulabilmesi ve hukuken varlık kazanması için gerekli olan bir şarttır. Ergenlik çağına gelme, yetişkin olma ile hürriyet ise nefâz şartı, yani akdin geçerliliği ve hükmün uygulanabilirliği için gerekli olan şarttır.

Mesele 569: Nikâhın geçerli olabilmesi için belirli şartlar vardır. Öncelikle, nikâhın yapılacağı yerin uygun ve geçerli bir yer olması gerekir. Ayrıca, icab ve kabulün aynı mecliste yapılması ve kabulün, teklife aykırı olmaması gerekmektedir. Nikâh akdinde kadının tüm bedenine ya da bedeninin tamamına delil olacak belirli bir kısmına (örneğin baş veya boyun) işaret eden ifadeler kullanılmalıdır. Nikâh sırasında, iki hür Müslüman ve mükellef kişi ya da bir hür erkek ile iki hür kadının şahitlik yapması ve bu şahitlerin, tarafların sözlerini birlikte işitmeleri gerekir. Ayrıca, evlenecek erkek ve kadının kimliklerinin tanınır ve bilinir olması şarttır.³⁵

2.1.1. Kendileriyle Evlenilmesi Yasak Olan Kadınlar (Muharremât)

Mesele 570: Dokuz çeşit yasakla ve men edilmiş şeyle yapılan nikâh geçerli değildir. Eğer nikâh akdi bu yasaklar ve men edilmiş şeylere dayanarak yapılmışsa, o nikâh batıl (geçersiz) olur ve hükmü yoktur.³⁶

1 - Karâbet, yani yakın akrabalık sebebiyle [571'inci meseleye bak].

2 - Musâheret, yani evlenen iki kimsenin aile ve yakınları arasında meydana gelen akrabalık ile [572'nci meseleye bak].

3 - Radâ'-sütle, aynı anneden süt emmek yoluyla [573'üncü meseleye bak].

4 - Cem'le yani aralarında evlenme yasağı bulunan kadınların bir arada nikâhlamak sebebiyle [574'üncü meseleye bak].

5 - Söz üzerinde hür kadının öne geçmesiyle [580'inci meseleye bak].

6 - Nikâh veya iddet nedeniyle başkasının hakkının baş gösterip ortaya çıkması ile nikâhın yasak olma durumuyla [582'inci meseleye bak].

“Şahitler ve üzerinde ihtilaf olan nikâh engelinin bulunması” sıhhat şartı, “gerekli durumlarda taraflar veya vekilleri arasında rızalarına binaen icab ve kabulün vuku bulması” nefâz şartları ve yine bazı durumlarda veliliğin geçerliliği hususlarındaki şartlar lüzum şartları olarak kabul edilmiştir. Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fî Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 232-241; Bilmen, Ömer Nasuhi (ö. 1971), *Hukuki İslamiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul 1985, II, 27-33.

³⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 475-487; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 273-276.

³⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 475-487; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 273-276.

7 - Şirk sebebiyle yani kitap ehline mensup olmamakla [585'inci meseleye bak].

8 - Milk-i yemin, yani câriyelerden yararlanma hakkı ile [587'nci meseleye bak].

9 - Talâk-ı selâse yani üç kez boşama hakkının kullanılmış olması ile [588'inci meseleye bak].

Mesele 571: Birinci tür: Karâbet yani yakın akrabalık, kan bağı sebebiyle nikâhlamanın yasak olduğu kişiler şunlardır:

1. Ana ve nineler (üst soy olan anneler ve büyükanneler).
2. Kız ve kız çocukları (aşağı soy olan kızlar ve onların kız çocukları).
3. Kız kardeş ve kız kardeşlerin çocukları (kız kardeşler ve onların çocukları, yani yeğenler).
4. Hala ve teyzeler (baba tarafından hala ve anne tarafından teyze).³⁷

Mesele 572: İkinci tür: Sihriyyet yani evlilikten doğan akrabalık sebebiyle nikâhın düşmediği kişiler dört gruptan oluşur.³⁸

1 - Cinsel ilişki kurulmuş ya da kurulmamış nikâhlı kadının annesi ve büyükanneleri (üst soy olan anne ve büyükanneler).

2 – Cinsel ilişki kurulan hür kadının kızı ve çocuklarının kızları, yani torunları (aşağı soy olan kızlar ve torunlar).³⁹

3 - Baba ve dedesinin nikâhı altında bulunanlar (baba ve dedesinin nikâhına bağlı olarak, onların eşlerinin anne ve büyükanneleri).⁴⁰

4 - Oğul ve oğullarının çocuklarının eşleri (oğul ve oğullarının çocuklarının eşleri, yani torunlarının eşleri).⁴¹

³⁷ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 324; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 208.

³⁸ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 47; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 208.

³⁹ “Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarınızı almanızda size bir sakınca yoktur... Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” (en-Nisa 4/23)

⁴⁰ “Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.” (en-Nisa 4/23)

⁴¹ “...Kendi sülbünüzden olan oğullarınızın eşleri... size haram kılındı.” (en-Nisa 4/23)

130. Zina veya şehvetle dokunulmuş ya da ergenlik çağına yaklaşmış bir kız çocuğun cinsel organına bakılması, ayrıca şehvet uyandıran özelliklere sahip bir kız ya da kadının şehvetle erkeğin erkeklik organına bakması, evlilik yoluyla kurulacak akrabalık bağlarının yasak olmasına neden olur.⁴²

131. Dokuz yaşında bulunan kız ergenlik çağına yaklaşmış (müştehat) kabul edilir.⁴³

132. Ancak, dokunma veya bakma yoluyla meninin gelmesi (inzâl) gerçekleşirse, bu durumda evlilikten doğan akrabalık yasaklığı geçerli olmaz, yani böyle bir akrabalık bağı oluşmaz.⁴⁴

Mesele 573: Üçüncü tür: Radâ' (süt emme) sebebiyle, yakınlık akrabalık ve evlilik yoluyla meydana gelen akrabalık nedeniyle nikâhın yasak olduğu kişilere, süt emme yoluyla da nikâh yasak olur.⁴⁵

Mesele 574: Dördüncü tür: Cem' yani aynı anda nikah altında bulundurulması yasak olanlar iki çeşittir:⁴⁶

1. Yabancılar arasında cem': Aralarında yakın akrabalık bağı olmayan, farklı ailelerden gelen kadınlarla aynı anda evlenilmesi durumu. (Dörtten fazla yabancı kadını aynı anda nikâhı altında toplaması.)
2. Rahim veya nesep bağıyla birbirine bağlı akrabalar arasında cem': Kişinin, kan bağı veya nesep yoluyla birbirine yakın olan akrabalarıyla aynı anda evli olması durumu. (Bir kimsenin birbirinin mahremi bulunan iki kadını aynı anda nikâhı altında toplaması)

⁴² Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 326-328; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 219.

⁴³ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 326-328; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 222.

⁴⁴ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 326-328.

⁴⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 485; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 317; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 208; el-Mergînanî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, (thk.Talâl Yûsuf) Beyrut, Dâru'l-İhyâi et-Turâs el-Arabî, t.y., I, 177.

⁴⁶ Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 273-276; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 325; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 187.

Mesele 575: Köle olan adam iki kadından fazlasını ve hür adam da dört kadından fazla kadını nikâhları altında toplayamazlar.⁴⁷

133. Mükâteb⁴⁸ ve müdebber⁴⁹ ve ümmüveledin⁵⁰ oğulları bu meselede köle gibidirler.

Mesele 576: Hür bir kimse, istediği kadar cariye satın alıp odalık olarak kullanabilir. Ancak bir köle, sahibinin izni olsa bile cariye satın alıp odalık olarak kullanamaz.⁵¹

Mesele 577: İki kadından birinin erkek farz edilmesi halinde evlenmelerinin caiz olmayacağı durumda o iki kadını aynı anda bir nikahta birleştirmek caiz olmaz. Örneğin, bir kadın ile nesep (kan bağı) veya süt yoluyla o kadının teyze, hala ya da kardeşinin kızını aynı nikâh altında toplamak gibi durumlar haramdır.⁵²

Mesele 578: Nesep veya süt yoluyla iki kız kardeşi aynı nikâh altında tutmak haramdır. Yine ister bâin ister ric'î talâk ile boşanmış bir kadının iddet süresini beklerken mülkünde bulunan bir cariye ile cinsel ilişkiye girmek hususunda bir arada tutmak haramdır.⁵³

Mesele 579: Bir kişi, bir cariyeyi yatağına alıp odalık olarak kullanırken, o cariyenin kız kardeşiyle nikâh yaparsa, bu nikâh geçerli olabilir. Ancak, birini boşamadan veya satmadan diğer kız kardeşiyle cinsel ilişki kurması caiz değildir.⁵⁴

Mesele 580: Beşinci tür: Cariye üzerine hür bir kadının önceliğidir. Yani, bir kişinin nikâhı altında hür bir kadın varken, aynı kişi o hür kadını üzerine ikinci bir eş olarak bir cariye ile nikâh yapamaz.⁵⁵

⁴⁷ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 485; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 189.

⁴⁸ **Mükâteb:** Bir anlaşma sonucunda belli bir ücret karşılığında kölesini azat etmeyi kabul eden kimse. Atar, Fahreddin, "Mükâteb", *DİV*, TDV Yayınları, Ankara 2020, XXXI, 530.

⁴⁹ **Müdebber:** Bir kimsenin, kölesini kendi ölümüne bağlı olarak azat etmesi. Atar, Fahreddin, "Tedbir", *DİV*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, XL, 258.

⁵⁰ **Ümmüveled:** Efendisi tarafından hamile bırakılan cariyeye. Aktan, Hamza, "İstîlâd", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, XXIII, 361.

⁵¹ el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 190.

⁵² Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 325-326; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 187; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 217-218.

⁵³ "...ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı..." (en-Nisa 4/23)

⁵⁴ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 478; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 324-325; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 84.

⁵⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 486; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 187; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 87.

Mesele 581: Ric'î talâk ile boşanmış ve iddet süresi devam eden hür bir kadın üzerine, bir cariye ile nikâh yapılırsa bu nikah geçerli olmaz.⁵⁶

Mesele 582: Altıncı tür, yani başkasının hakkının baş gösterip ortaya çıkması ile nikâhın yasak olma durumudur.

Hür kimse dört nikâhlısından birini boşayıp iddet süresi tamamlanıncaya kadar beşinciye nikâhlayamaz. Ve köle iki nikâhlısından birini boşayıp iddet müddeti içinde üçüncüyü nikâhlayamaz.⁵⁷

Mesele 583: Esir edilen gebe kadın ile doğum yapmadan önce cinsel ilişki yapılamaz.⁵⁸

Mesele 584: Başka birinden veya efendisinden hamile kalan ve çocuğunun nesebi sabit olan gebe cariye doğum yapmadan başkasıyla evlendirilemez.⁵⁹

Mesele 585: Yedinci tür: Şirk yani Allah'a ortak koşma sebebiyle nikâhlamanın yasak olduğu kişiler; şöyle ki ister hür olsun ister cariye olsun Mecusiler (ateşperest) ile Veseniyyeler (putperestler) ile nikâh caiz olmaz.⁶⁰

134. Güneşe, yıldızlara ve güzel gördükleri şekillere tapanlar, Allah'ın zâtını sıfatlarından soyutlayanlar (Muattıla), Âlemin kadîm olduğunu savunarak Allah'ı ya da Allah'ın birliğini, ahireti inkâr eden ve inanmış gibi görünen kişiler (Zenâdika), açık dini anlamları reddedip, gerçek anlamları sadece Tanrı ile ilişki kurabilen masum imamın bilebileceğini savunan aşırı fırkalar (Bâtıniye), dinin emirlerine, ahlâkî ve kanunî düzenlemelere karşı çıkan gruplar (İbâhiyye) ve diğer Allah'a ortak koşan topluluklar, putperestlere tapanlar arasında yer alır ve bunlarla nikâh yapmak caiz değildir.

135. Ateşe tapan ve Allah'a ortak koşanların mülkiyetleri altında bulunan cariyeleri ile de cinsel münasebette bulunmak caiz değildir.

Mesele 586: Ehli kitap olan hristiyan ve yahudileri ister harbiyye yani gayri müslim devletin vatandaşı olsun ve ister zimmiyye yani İslam ülkelerinde yaşayan gayri müslimler olsun, hür kadın veya cariye ile nikâh caizdir. Ancak bu tür nikâhlar caiz olsa

⁵⁶ el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 87.

⁵⁷ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 486; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 87.

⁵⁸ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 485.

⁵⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 485.

⁶⁰ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 486; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyeye, (el-âlemgîriyye)*, I, 281.

da, daha uygun olanı, yani evla olanı, bu kişilerle nikâh kıymamaktır. Eğer böyle bir nikâh yapılırsa, erkeğin, eşini gusûl için zorlamaması gerekir. Bununla birlikte eşine kiliseye gitmesini ve hanesinde şarap veya içki bulundurmasını yasak edebilir.⁶¹

Mesele 587: Sekizinci tür: Mülkiyet sebebiyle nikâhın yasak olma durumu.

Bir cariye, kendi efendisine cariyelikte kaldığı sürece, onunla nikâh yapılması geçerli olmaz. Yani, nikâhın geçerli olması için gerekli olan şartlar yerine gelmiş sayılmaz. Ancak, kadının, kendi kölesine, köle kölelikte kaldığı sürece, nikâh akdi yapması tüm fıkıh ulemâsı tarafından batıl kabul edilir.⁶²

Mesele 588: Dokuzuncu tür: Bir kadın talâk-ı selase yani üç talâk ile boşandıktan sonra hüлле⁶³ yapılmaksızın kendisini boşayan kişiye nikâh edilemez.

Mesele 589: Nikâh-ı mut'a⁶⁴ ve nikâh-ı muvakkat⁶⁵ sahih olmaz.⁶⁶

2.1.2. Nikâhta Velayet

Mesele 590: Sorumluluk sahibi, mükellef hür bir kadının velisin izni olmadan yaptığı nikâh akdi geçerli olur. Ancak, eğer bu kadın, kendisine denk olmayan birine varmışsa, velisinin itiraz etme hakkı vardır.⁶⁷

136. Velisinin izni olmadan kendisine denk olamayan başka birine varan hür mükellef bir kadının nikâhının caiz olmadığına Kâdîhân⁶⁸ fetva vermiştir.⁶⁹

⁶¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 483; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 328.

⁶² Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 475-487; Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 282.

⁶³ **Hülle (Tahlil):** Şer'an üç talâk ile boşanmış bir kadının, kendisini boşayan eski kocasıyla tekrar evlenebilmesinin helâl olması için bir başka erkekle gerçekten nikâhlanması ve daha sonra boşanması usulü. Köse, Saffet, "Hülle", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 475.

⁶⁴ **Nikâh-ı mut'a:** Aralarında dinen evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin kadına vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamaları hususunda anlaşmalarına denir. Dönmez, İbrahim Kâfi, "Müt'a", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 174-180.

⁶⁵ **Nikâh-ı muvakkat:** Zamanla mukayyet kılınmış, belli bir süre için geçerli olmak kaydı ile evlilik ifade eden sözlerle yapılan nikâha denir. Dönmez, "Müt'a", XXXII, 174-180.

⁶⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 487.

⁶⁷ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 488; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 332; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 256-258.

⁶⁸ **Ebu'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Fergânî (ö. 592/1196).**

Fetâvâ'sıyla tanınan Hanefî fakihî.

⁶⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 490; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 10;

Mesele 591: Erginlik yaşına ulaşmış kadını bakire bile olsa velisi nikâh için zorlayamaz.⁷⁰

Mesele 592: Yetişkinliğe ulaşmış bakire bir kadından, velisinin nikâh için izin istemesi ya da nikâh sonrası buluşa ermiş bakireye bu konuda haber verildiğinde kadının sükût etmesi, alaya almadan gülmesi, tebessüm etmesi ya da sessizce ağlaması, onun izin verdiği ve rıza gösterdiği anlamına gelir.⁷¹

137. Nikâh öncesi izin istemek sünnettir.⁷²

Mesele 593: İzin istemek ve duyurmak, haber salmak hususunda erkeğin isminin ilan edilmesi, açıklanması şarttır.⁷³

Mesele 594: Zıplama, hayız (adet hali), yaralanma, veya baliğ olduktan sonra evde uzun süre kalmak gibi durumlarla bekâreti ortadan kalkan bir kadın, hüküm olarak bakire kabul edilir.⁷⁴

Mesele 595: Buluş çağına gelmiş bir bekâr kız, velisi dışında bir yakınından başka bir kişi tarafından nikâh kıyıldığında veya dul bir kadın için nikâh kıyıldığında, kadının rızasını bildiren açık bir söz söylemesi gerekmektedir. Bu durumda, kadının sükûtu (sessiz kalması) rıza olarak kabul edilmez.⁷⁵

Mesele 596: Veli, aklını yitirmiş bir kadını, ergenlik çağına gelmemiş bir erkek veya kız çocuğunu, bunlar dul olsalar bile evlendirebilir. Eğer evlenmesine karar veren veli, baba veya dede ise evlendirilenlerin seçme hakları, nikâhtan vazgeçme hakları olmayıp akid gerçekleşir. Ancak veli, baba veya dededen başka biri ise, eğer evlenen kişi aklını geri kazanmışsa (ifâkat) veya buluş çağını geçmişse, onların nikâhı duyduğu anda seçme hakları doğar. İsterlerse evliliği kabul edebilirler ya da iptal edebilirler.⁷⁶

⁷⁰ Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 333; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 87.

⁷¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 490; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 6; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî*, I, 191; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 92.

⁷² Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 333.

⁷³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 491; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 92.

⁷⁴ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 493; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 93; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 270.

⁷⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 493; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 93; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 266.

⁷⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 494; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 94.

Mesele 597: Bir bâkirenin buluğ anında veya nikâhı duyduğunda, kendisini tercih etmeyip sükût etmesi durumunda seçme hakkı düşer. O meclis sona erene kadar bu durum devam edemez. Kadının bu meseleyi bilmemesi mazeret kabul edilmez; çünkü ev, ilim evi olup kendisi de şeriatın hükümlerini öğrenmek için vakit bulabilirdi. Dolayısıyla bu durumu öğrenmesi gerekirdi.⁷⁷

Mesele 598: Küçük bir çocuk veya dul bir erkek, buluğa ulaştıklarında ya da nikâhlarını duyduklarında, rızalarını açıkça beyan etmedikçe ya da rızalarına işaret edecek bir delil sunmadıkça, sadece sükût etmeleri veya mekân değiştirmeleri, nikâhı bozma haklarını ortadan kaldırmaz.⁷⁸

Mesele 599: Nikâhtan vazgeçme hakkının ortadan kalktığı bir durum kadı tarafından ispatlandığında, kadı nikâhı geçersiz kılar ve tarafların arasını ayırır. Ancak bu, boşanma olarak kabul edilmez. Boşanmanın sayısı eksilmez ve eğer cinsel münasebet olmamışsa, mehir gerekmez. Ayrıca, ayrılık gerçekleşmediği sürece, taraflar birbirlerinin varisi olmaya devam ederler.⁷⁹

Mesele 600: Nikâhta veliler farklı derecelere sahiptirler. Bu dereceler, aşağıda sıralandığı gibidir:⁸⁰

1. **Asabe-i Nesebiyye:**⁸¹ Yani kan bağıyla olan akrabalar ki bu grup, veraset sırası ve hacb (öncelik)⁸² esaslarına dayanır. En önce, kişiyle doğrudan kan bağı bulunan akrabalar yer alır, sonra ise daha uzak akrabalar gelir.
2. **Asabe-i Sebebiyye:**⁸³ Sebep yoluyla akrabalar ki bu grup da veraset sırasına dayanır. Daha uygunu, köle veya cariye azat eden kişi olur, ardından ise baba tarafından akrabalar gelir.
3. **Ana:** Kadının annesi.

⁷⁷ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 495; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 336.

⁷⁸ Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 337.

⁷⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 491.

⁸⁰ Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 283; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talil Muhtar*, III, 95.

⁸¹ **Asabe-i Nesebiyye:** Miras bırakana erkek vasıtasıyla ve kan (neseb) bağı ile bağlı bulunmak demektir. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, 32.

⁸² **Hacb:** Daha yakın bir vâris bulunmasından dolayı bir kişiyi tamamen veya kısmen mirastan mahrum etme. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 164.

⁸³ **Asabe-i Sebebiyye:** miras bırakan şahsa (ölüye) kan bağı ve neseb ile değil, azat olma sebebiyle bağlı bulunmak demektir. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 32.

4. **Ana ve baba bir kız kardeş:** Kadının anne-baba bir kız kardeşi.
5. **Baba bir kız kardeş:** Kadının baba tarafından olan kız kardeşi.
6. **Ana bir kız kardeş:** Kadının anne tarafından olan kız kardeşi.
7. **El akrabu- fel akrabu⁸⁴ kaidesi üzere zevi'l-erhâm:⁸⁵** Kan bağıyla akraba olanlar arasında, daha yakın olanın, daha uzak olana göre önceliği bulunur. Bu, akrabalık bağları içinde daha yakın olanın önceki sırada yer alması ilkesini ifade eder.
8. **Mevla-yı Muvâlât:⁸⁶** Azat edilen köleyle ya da muvâlât sözleşmesiyle kurulan hükmî akrabalık bağı.
9. **Küçük çocuğun evlendirilmesi hususunda Sultan tarafından izin, yetki verilen kadı:** Küçük çocukların evlendirilmesi konusunda Sultan tarafından yetkilendirilmiş olan kadı, bu konuda karar verebilir.⁸⁷

Mesele 601: Köle cariyesini başkasına evlendirme hususunda veli olamaz. Yine çocuk ve deli olan kişiler hiç kimseye ve kâfir kişi Müslüman olan evladına veli olamazlar.⁸⁸

2.1.3. Nikahta Denklik (Küfüv)

Mesele 602: Nikâhta denklik⁸⁹ soy, din (İslam), ve hürriyet açısından dikkate alınır. Bu nedenle:

Babası kâfir olan bir Müslüman, babası Müslüman olan bir kadına denk sayılmaz.

Nikâh için izin verilmiş bir köle, hür bir kadına denk kabul edilmez.

⁸⁴ **El akrabu- fel akrabu:** Miras taksiminin, zekât dağıtımının veya vakıf gelirinin yakından başlayarak uzağa doğru dağıtma. Yakın olan akraba miras ve yardıma daha yakın ve en layıktır.

⁸⁵ **Zevi'l-erhâm:** Rahim veya nesep bağıyla birbirine bağlı akrabalar; dayı, teyze gibi. Aktan, Hamza, “Zevi'l-erhâm”, *DİV*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, XLIV, 307.

⁸⁶ **Mevla-yı Muvâlât akdi:** Nesebi meçhul bir kişinin şartlarına uygun bir şekilde başka bir şahıs ile yapmış olduğu vela aktine denir. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 602.

⁸⁷ Apaydın, H. Yunus, “Velayet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, XLIII, 17.

⁸⁸ Halebi, *Mülteka'l-Ebhur*, 497.

⁸⁹ Kelime anlamı “Eşitlik, denklik, benzerlik ve yeterlik” olan **kefâet**, fıkıh terimi olarak nikahlanacak eşlerin belli konularda denkliğin bulunmasını ifade eder. **Kefâet**, daha ziyade erkeğin dindarlık, nesep, mal ve zanâât gibi hususlarda kadına denkliğini ifade eder. Denk olan erkeğe küfüv denilir. Aktan, Hamza, “Kefâet”, *DİV*, TDV Yayınları, İstanbul 2022, XXV, 166.

Babası hür olmayan bir kimse, ebeveynleri hür olan bir kadına denk değildir.

Mesele 603: Mal yönünden geçerlidir.

Mehr-i muaccel (peşin verilen mehir) ve nafakayı sağlayamayacak durumda olan bir kişi, fakir bir kadına bile denk değildir. Ancak mehr-i muaccel ve nafakayı karşılayabilecek durumda olan biri, zengin ve hatırı sayılır mal varlığına sahip bir kadına da denk kabul edilir.

Mesele 604: Denklik konusu öncelikle nikâhta dikkate alınır.⁹⁰

Mesele 605: Denklik için diyanet ve sanata da itibar olunacağına dair olan söz müftâ-bihtir.⁹¹ Bu nedenle günahkâr (fasık), salih bir kadına denk sayılmaz. Meslekler arasında dokumacı (hâ'ik), hacamatçı (haccâm), çöpçü (kennâs), deri tabaklama ustası (debbâğ), veteriner (baytar), demirci (haddâd), ayakkabı satıcısı (haffâf) gibi mesleklerdeki kişiler, koku satıcısı (attâr), manifaturacı (bezzâz), değerli maden ve kâğıt ticareti yapanlar (sarrâf) ile denk kabul edilmez.⁹²

Mesele 606: Denginden başkasına varan kadını velisi evlendiği kişiden ayırabilir.⁹³

Mesele 607: Velinin, mehrin ödenmesini sağlaması, çeyizi hazırlaması ya da nafaka talep etmesi, bu evliliğe rıza gösterdiği anlamına gelir.⁹⁴

Mesele 608: Dereceleri aynı seviyede olan velilerden birisi razı olduktan sonra diğerlerinin itiraza hakları olamaz.⁹⁵

⁹⁰ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 500; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 291.

⁹¹ **Müftâ-bih:** Bir mesele hakkında kendisiyle hüküm verilen şer'î hüküm veya bir hadise hakkında ortaya konulan farklı görüşlerden fetva için tercih edilen görüş. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 415.

⁹² “Hanefi ulemâsına göre denklik altı şeyde aranır. Bunlar; nesep, İslamiyet, diyanet, hürriyet, mal ve hırfettir. 1917 tarihinde çıkarılan Hukuk-i Aile Kararnamesinin 45-50 maddeleri arası hükümlerinde Hanefi görüşünün dışına çıkılmış, sadece sanat ve zenginlik yönünden erkeğin kadınla eşit ya da kadından daha iyi durumda olması gerektiği görüşü benimsenmiştir.” Hamza, “*Kefâet*”, 167; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 22-27; Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindiyeye, (el-âlemgîriyye)*, I, 290-294; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 98-99.

⁹³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 504; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 339-340; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 27.

⁹⁴ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 505; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 343; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 27.

⁹⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 505; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 100.

2.1.4. Yetkisiz Temsilcinin (Fuzuli) Kıydığı Nikâh

Mesele 609: Yetkisiz bir temsilcinin (fuzuli) gerçekleştirdiği nikâh, akid sahibinin onayına bağlıdır. Eğer akidden sonra onay verilirse nikâh geçerli hale gelir, onay verilmez ise nikâh geçersiz sayılır.⁹⁶

Mesele 610: Bir kimse nikah akdinin bir tarafında asaleten diğer tarafında fuzuli (yetkisiz temsilci) sıfatıyla yer alamaz. Örneğin, bir kişi hem kızının velisi olarak hemde başkasının adına yetkisiz bir kişi durumunda iken kızını başkasına nikâhlayamaz. Ancak, iki tarafın velisi veya vekili ya da bir tarafın vekili ile diğer tarafın velisi olsa ya da bir kişi, kendi adına asaleten velisi olduğu tarafı adına velayet yetkisiyle ya da yine kendisi asaletenve vekil olarak temsil ettiği kişi adına vekaletle tarafların nikâhını kıyabilir. Bu durumda, “*Hem veli veya vekil olarak verdim hem de veli veya vekil sıfatıyla ya da bizzat isteğimle aldım,*” diyerek her iki tarafın rızasını peş peşe ifade edilebilir.⁹⁷

2.1.5. Mehir

Mesele 611: Mehrin⁹⁸ yok sayılması veya yokluğundan bahsedilmesi durumunda bile nikâh sahih olur.⁹⁹

Mesele 612: Mehir miktarının en alt seviyesi on dirhem gümüştür.¹⁰⁰

Mesele 613: Mehir on dirhem gümüşten az olarak belirlenmiş olsa bile en az on dirhem gümüş¹⁰¹ verilmesi gerekir.

⁹⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 506; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 252; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîk Muhtar*, III, 97.

⁹⁷ Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 343.

⁹⁸ **Mehir** kelime olarak “*ücret*” manasına gelir. Fıkı terim olarak ise nikâh akdinin gerçekleşmesinin bir neticesi olarak erkeğin kadına vermeyi taahhüt ettiği para, mal veya bu kıymetlerde bir işin gerçekleştirilmesini ifade eder. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslamiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul 1985, II, 118-121.

⁹⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 508; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 345; Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, II, 118.

¹⁰⁰ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 506; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 62; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 275; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîk Muhtar*, III, 101; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 345.

¹⁰¹ Hanefî fukahasına göre mehrin asgari miktarı on dirhem gümüş olmakla birlikte azami mehir hususunda bir sınır tayini yapılmamıştır. Evliliği kolaylaştırmak için mehrin çok yüksek olmaması tavsiye edilmiş, bunun için Hz. Ömer (r.a.) bir üst sınır getirme teşebbüsünde bulunmuş; ancak Kureyşli bir kadının, “**Eğer bir kadını bırakıp yerine başka bir kadın almak isterseniz ne kadar çok olursa olsun birincisine verdiğiniz hiçbir şeyi geri almayın**” (en-Nisâ 4/20) mealindeki ayeti delil göstererek miktar sınırlamasına itiraz etmesi üzerine sonuçsuz kalmıştır. İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Mukteşid*, Darü'l-Hadis, Kahire, 2004, III, 45; Aydın, Mehmet

Eğer mehir on dirhem gümüş veya daha fazlası olarak belirlenmişse, belirlenen mehir (mehr-i müsemma) iki durumda tam olarak ödenir:

1. Zifaf (hakikaten gerçekleşmiş veya hükmen kabul edilen cinsel ilişki) ile.
2. Taraflardan birinin vefatıyla.¹⁰²

Mesele 614: Hakiki veya hükmi bir cinsel birliktelik olmadığında, koca tarafından gerçekleştirilen tüm boşanma durumlarında, belirlenen mehrin yarısının ödenmesi gerekir.¹⁰³

138. Mehrin miktarının belirlenmesi esas alınır ve geçerli bir şekilde kararlaştırılırsa, üzerinde anlaşılan mehir vacip olur. Bu miktar on dirhem veya daha fazla ise kadına tamamı ödenir. On dirhemden az bir miktar belirlenmişse, on dirheme tamamlanır.¹⁰⁴ Eğer belirlenen miktar geçersiz ya da belirsiz kalırsa, bu durumda kadına emsali olanların aldığı mehrin (mehr-i misil) ödenmesi vaciptir.¹⁰⁵

Mesele 615: Nikâhta mehir hususu konuşulmaz sükût edilirse veya mehrin olmaması şart koşulursa yani mehre elverişli olacak bir şey hakkında karşılıklı rıza meydana gelmemiş ise mehr-i misil verilmesi gerekir.¹⁰⁶

Akif, "Mehir", *DİV*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, XXVIII, 389-391; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 504; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhûr fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 339-340.

¹⁰² Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 509; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 27; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîk Muhtar*, III, 102; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 346.

¹⁰³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 510; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 64; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîk Muhtar*, III, 102.

¹⁰⁴ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 508; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 276.

¹⁰⁵ Mehirlere, tarafların rızasıyla tayin ve tesmiye edip etmemeleri durumuna göre iki kısımdır.

Mehri müsemma: Nikah akdi esnasında tarafların miktarını belirlediği mehir.

Mehr-i misil: Dinî nikâh esnasında mehir miktarının belirlenmemesi veya belirlenen mehrin bir sebeple geçersiz sayılması halinde müstakbel gelinin baba soyundan bir kadına, böyle biri yoksa emsalleri arasında dengi olan bir kadına verilmiş mihirden örnek alınarak tayin edilen mehir.

Mehir bir de belirlenen mehrin tamamen veya kısmen tacil veya tecil edilebileceği yönüyle iki kısma ayrılır.

Mehri muaccel: Nikah akdi gerçekleştirilen esnada nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para veya malın bir kısmının peşin verilmesine denir. Mehr ödenmeden kadın gerdeğe girmeye müsaade edilebilir.

Mehri müeccel: Nikah akdi esnasında ödeme günü ertelenmiş veya belirlenmemiş olan mihirdir. Bu durumda gün belirlenmemiş ise mehir ölüm ve boşanma durumunda muaccel dönüşür. Bâin talakta hemen, ric'i talakta ise iddet bitiminde ödenmesi gerekir. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1985, II, 118-121.

¹⁰⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 509; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 325.

Mesele 616: Mehrin reddedildiği ya da belirlenmediği bir nikâhta, cinsel ilişki (duhûl) ya da geçerli bir halvet (halvet-i sahîha)¹⁰⁷ gerçekleşmeden önce erkek tarafından boşama olursa, kadına mut'a¹⁰⁸ vermek gerekli olur.¹⁰⁹ [(618) ve (625)'inci meselelere bak].

139. Yukarıda bahsedilen durumda, boşamanın kadın tarafından gerçekleşmesi halinde; örneğin, kocasının oğlunu şehvetle öpmek, memede olan kocasını emdirmek, dinden dönmek, ergenlik çağına gelmemişken evlenmesi sonucu buluşa ulaşınca seçme hakkının olması (hıyar-ı buluşu hıyar)¹¹⁰, ya da azat edilmiş köle ile yapılan nikâhın feshi gibi durumlarda herhangi bir mut'a gerekmez.

Mesele 617: Mut'ada kocanın durumuna itibar edilir. Yani, boşama gerçekleştiğinde kadına verilecek mut'a miktarı, kocanın maddi durumuna göre belirlenir. Mut'anın en düşük seviyesi beş dirhem olup, en fazla miktar ise mehir-i misil miktarının yarısı kadardır.¹¹¹

Mesele 618: Mut'a üç şeydir.

1 - Dir'a – Gömlek.

2 - Humâr – Başörtüsü.

3 - Melhâfe – Çarşaf.¹¹²

Mesele 619: Şigar – nikah-ı şigar (bedel) da mehr-i misil vermek gerekir.¹¹³

140. fayda: Şigar – Kız verip karşılığında kız almaya denilir.

Mesele 620: Eğer mehir olarak şarap veya domuz gibi haram bir şey belirlenirse veya “şu fiçî sirke” denilerek belirlenen fiçinin içinde şarap çıkar ise, yine mehir olarak

¹⁰⁷ **Halvet-i sahiha:** Kimsenin göremeyeceği ve ansızın gelemeyeceği bir yerde evlilerin baş başa kalmaları. Yeniçeri, *el-İhriyar Metni el-Muhtar li'l Fetva (Arapça ve Türkçe Metni)*, 383.

¹⁰⁸ **Mut'a:** Koca tarafından boşandığı karısına gönlünü hoş etmek için verilen üç veya beş parçadan oluşan elbise. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 432.

¹⁰⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 509; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 321.

¹¹⁰ **Hıyar-ı buluş:** Baba ve dede dışında zorlayıcı velayet yetkisine sahip olan bir veli tarafından evlendirilen küçüklerin buluş çağına ulaştığı anda bir seçim hakkına sahip olmaları. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 194.

¹¹¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 510; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîkil Muhtar*, III, 102.

¹¹² Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 510; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 321; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîkil Muhtar*, III, 102; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 347.

¹¹³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 512; Serahsî, *el Mabsût*, V, 105.

belirlenen şey bir köle olur ve bu kölenin aslında hür olduğu anlaşılırsa, türü belirtilmetip elbise, dükkân, ev, at gibi mehir belirlenir ise veya Kur'ân'ı talim etmesi mehir tayin olunur ise bu durumlarda halvet sonrası koca tarafından gerçekleşecek boşanma sonucunda mehrin yarısının verilmesi gelir.¹¹⁴

Mesele 621: Bir kimse cariyesini nikâhına almak üzere onu azat ederse, zevcenin mehri (sadâk) serbest kalmaktır. Ancak kadın efendisine evlilikten dolayı rıza göstermezse (ibâ' ederse) azatlık kıymeti için çalışıp o bedeli ödemeye mecbur olur.¹¹⁵

Mesele 622: Cinsel ilişkiye engel olmayan bir durumda, yani dini, fiziki veya tabii bir engel yoksa, halvetten sonra kadına belirlenen mehrin tamamının ödenmesi gerekir.¹¹⁶

Mesele 623: Mehrin ödenmesine engel olabilecek üç tür engel sıralanır:

Mevâni-'i Şer'iyye (Şer'i engeller): Örneğin, Ramazan ayında oruç tutmak veya ihramda olmak gibi durumlar.

Mevâni-'i Hissiyye (Duygusal engeller): Eşlerden birinin cinsel ilişkiye mani olacak hastalığı, kadının cinsel organında bitişiklik olması, eşlerden birinin buluş çağına yaklaşmamış olması gibi durumlar.

Mevâni-'i Tabîyye (Tabii engeller): Kadının hayız (adet dönemi) veya nifas (lohusalık) halinde olması gibi tabii engeller.¹¹⁷

Mesele 624: Cinsel münasebete engel olacak bir halvet ile bile iddet gerekli olur.¹¹⁸

Mesele 625: Mut'a üç şekilde sınıflandırılır.

1. **Vâcibe (Zorunlu):** Cinsel münasebet olmadan önce boşama yapılmış ve mehri belirlenmemiş bir durumda mut'a gerekir.
2. **Müstahabbe (Makbul, Sevaplı):** Cinsel münasebet gerçekleşikten sonra boşanan kadına mut'a verilmesi müstahaptır yani verilmesi sevaptır, ancak zorunlu değildir.

¹¹⁴ Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 347; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîk Muhtar*, III, 104.

¹¹⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 513; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 339; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 348.

¹¹⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 514; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 321.

¹¹⁷ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 515; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 332; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîk Muhtar*, III, 103; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 350.

¹¹⁸ Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 350; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 334.

3. **Lâ vâcibe ve lâ müstahabbe (Ne Zorunlu Ne Tavsiye Edilir):** Cinsel münasebet gerçekleşmeden önce boşama yapılmış ve mehri belirlenmiş bir durumda, mut'a gerekmez.¹¹⁹

Mesele 626: Bir kişi, evlilik sırasında, kadını memleketinden dışarı çıkarmamak veya üzerine birisiyle evlenmemek gibi bir şart koyarsa ve mehir belirlenmiş ise bu şart yerine getirildiği takdirde, belirlenen mehir ödenir. Ancak bu şart yerine getirilmezse, o zaman mehr-i misil ödenmesi gerekir.¹²⁰

Mesele 627: Eğer, memleketinden dışarı çıkarmaz ise bin, çıkarır ise iki bin kuruş mehir belirlenmişse, kadını memleketinden dışarı çıkarmaz ise belirlenen mehir gerekli olur. Ancak memleketinden kadını dışarı çıkarır ise, o zaman da mehr-i misil ödenir. Bu miktar iki bin kuruşu geçemez ve bin kuruştan aşağı olamaz.¹²¹

Mesele 628: Eğer bekâret şartıyla evlilik yapılır da kadın seyyibe (dul) çıkarsa; mehir belirlenmiş ise belirlenen mehirin tamamının ve belirlenmemiş ise mehr-i misilin toplamının ödenmesi gerekir.¹²²

Mesele 629: Şahitlerin huzurunda evlenecek iki kişi mehrin miktarında ittifak edip de fazlasını akid sırasında açıklarsa, akid esnasında ilan edilen miktar geçerli olarak kabul edilir.¹²³

Mesele 630: Fasit bir nikâhta, yani geçersiz veya sahih olmayan bir nikâhta, cinsel ilişki gerçekleşmedikçe, mehr-i misil, mehr-i müsemma, mut'a, iddet ve nafaka gibi herhangi bir yükümlülük söz konusu olmaz. Ancak, cinsel ilişki gerçekleşmişse, o zaman önceden belirlenen mehir ile sınırlı olmak kaydıyla, mehr-i misil ödenmesi gerekir ve ayrılık vaktinden itibaren, iddet beklemesi gerekir.¹²⁴

¹¹⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 510; Molla Hüsrev (ö. 885/1480), *Dürrü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururi'l-Ahkâm*, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts, I, 342-343.

¹²⁰ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 518; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 350, Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 351.

¹²¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 518; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 350, Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 351.

¹²² Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 355.

¹²³ Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 355.

¹²⁴ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 523; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedi*, I, 205; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 355; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîkil Muhtar*, III, 104.

Mesele 631: Fasit olmuş yani geçersiz veya sahih olmayan bir nikâhla nesep sabit olur ve nesebin sabit olma müddeti de cinsel münasebet zamanından itibaren geçerli olur.¹²⁵

Mesele 632: Mehr-i misilde kızın babasının ailesine bakılır ve şu özellikler aranılır: Sin (yaş), cemâl (güzellik), mal, akıl ve dirayet (anlayış), salâh (iyilik) ve diyânet (dindarlık), memleket, asır, bekâret, siyâbet (dulluk).¹²⁶

Mesele 633: Bu özelliklerin tamamı bir araya gelemmez ise bulunanlarıyla karşılaştırılır.

Mesele 634: Cinsel ilişkiden önce veya zorla bile olsa cinsel ilişkiden sonra kadın mehrin tamamını ya da bir kısmını, özellikle mehirden peşin verilmesi gereken miktarı kocasına bağışlamadığı müddetçe kocasını kendisiyle birlikte yolculuk etmekten ve kendisi ile cinsel ilişki kurmaktan men edebilir ve kocasının evinden mahremlerini görmek üzere eşinin izni olmakdan çıkabilir ve nafaka isteme hakkına da sahiptir.¹²⁷

Mesele 635: Mehirden peşin verilecek miktar açıkça belirtilmemiş ise örf gereği mehr-i misilin peşin verilmiş kısmına bakılır.

Mesele 636: Mehrin tamamı ertelenmiş ise kadının kendisini sefer ve cinsel münasebetten men etmeye hakkı olamaz.¹²⁸

Mesele 637: Mehrin peşin miktarı ödendikten sonra koca, karısını süresiz olarak istediği yere götürebilir.¹²⁹

Mesele 638: Eğer eşlerden biri mehrin belirlenmediğini ve diğeri ise belirlendiğini iddia ederse mehr-i misil gerekli olur.¹³⁰

¹²⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 523; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 355; el-Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilik Muhtar*, III, 104.

¹²⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 525; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 64; el-Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilik Muhtar*, III, 108.

¹²⁷ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 525; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtetî*, I, 206; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 358; el-Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilik Muhtar*, III, 108.

¹²⁸ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 528; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtetî*, I, 206; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 359.

¹²⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 528; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 359; el-Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilik Muhtar*, III, 109.

¹³⁰ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 530; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertibi's-Şerâ'i*, II, 305; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 361.

2.1.6. Köle Ve Cariyeleri Nikâhlama

Mesele 639: Kölenin, müdebberin, mükâtebin ve ümmüveledin nikâhları efendilerinin iznine bağlıdır, efendileri izin verirse nikâhları geçerli olur, ancak izin vermezse nikâhları batıl olur.¹³¹

141. Müdebber – Azat edilmesi efendisinin ölümüne bağlı kılınan köle.¹³²

142. Mükâteb – Belirli bir müddet zarfında belirlenmiş bir bedel getirip kendisini satın alma şartına bağlı köle.¹³³

143. Ümmüveled – Yani efendisinden çocuk doğurmuş cariyе.¹³⁴

Mesele 640: Nikâhlanmasına izin verilmiş köle mehir için satılabilirse de mükâteb ile müdebber satılamazlar. Onlar çalışıp belirlenmiş bedeli ödemeye mecburdurlar.¹³⁵

Mesele 641: Bir kimse cariyesini evlendirirse, akdin yapıldığı sırada onu başka evde ikamet ettireceği şartı koşulmuş olsa bile, onu ayrı bir evde ikamet ettirmesi gerekmez.¹³⁶

144. Tevbi'e¹³⁷– Karı ile kocanın, her durumda birbirlerine karşı saygılı davranmaları, aralarındaki bağı koparmamaları ve kadının kocasına hizmet etmekle yükümlü sayılması olarak kabul edilir.

Mesele 642: Koca cinsel ilişkiye fiziksel ve ruhsal olarak fırsat bulduğu vakit zevcesiyle cinsi münasebette bulunabilir, efendisi buna engel olamaz, koca da karısının efendisine hizmetine mani olamaz.¹³⁸

¹³¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 535; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 364; El-Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed b. Cafer (ö. 428/1037), *el-Muhtasar el-Kudûrî fî Fıkhi'l Haneî*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, 149; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil uhtar*, III, 109.

¹³² Atar, Fahreddin, “Tedbir”, *DİV*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, XL, 258; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 413.

¹³³ Atar, Fahreddin, “Mükâteb”, *DİV*, TDV Yayınları, Ankara 2020, XXXI, 530; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 417.

¹³⁴ Aktan, Hamza, “İstîlâd”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, XXIII, 361.

¹³⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 536; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 364-365; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 110.

¹³⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 537; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedi*, I, 210; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 366; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 110.

¹³⁷ **Tevbi'e:** Kadını kendine has bir evde oturtma, ikamet ettirme demektir. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 553.

¹³⁸ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 537; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 366; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 110.

Mesele 643: Cariye ile evlenen kimseye ayrı ev tutmadığı müddetçe nafaka vermesi gerekmez.¹³⁹

Mesele 644: Kölenin rızası olmasa da efendisi onu evlendirebilir.¹⁴⁰

Mesele 645: Kendi bedelini ödeyip azat olmak üzere efendisiyle anlaşma yapan erkek köle ve kendi bedelini ödeyip azat olmak üzere efendisiyle anlaşma yapan kadın kölenin rızaları şarttır.¹⁴¹

2.1.7. Kâfir İle Nikâhlanma

Mesele 646: Kâfir bir erkek, kâfir bir kadını şahitler olmaksızın kendisine eş olarak alabilir ve bu durum kendi dinlerince caiz görülürse ve ardından ikisi de İslam'ı kabul ederlerse, mevcut durumları devam eder.¹⁴²

Mesele 647: Mecusi (ateşe tapan) bir kişi, mahremi olan birini eş olarak aldıktan sonra kendisi veya her ikisi de Müslüman olurlarsa, aralarındaki nikâh geçersiz olur ve ayrılmaları sağlanır.¹⁴³

Mesele 648: Anne babadan biri İslam'ı kabul eder veya müslim bulunursa çocuk Müslümandır.¹⁴⁴

Mesele 649: Kitap ehli yani Yahudi veya Hristiyan olan bir kadın veya Mecusi olan bir erkek İslam olursa, diğer tarafa da İslamiyet teklif edilir. Eğer o kişi de İslamiyet'i kabul ederse, kadın kocasının olur. Ancak kabul etmezse, aralarının ayrılmasına hükmedilir.¹⁴⁵

Mesele 650: Kitap ehlinden (Yahudi veya Hristiyan) bir kadının kocası Müslüman olursa, onların nikâhı geçerli kalır ve bozulmaz.¹⁴⁶

¹³⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 537; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî*, I, 210; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 366.

¹⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 113.

¹⁴¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 537; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî*, I, 210; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 365.

¹⁴² Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 542; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 38; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 413; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 369.

¹⁴³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 543; Serahsî, *el-Mebsût*, V, 39; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 370; el-Mavsilî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 112.

¹⁴⁴ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 543; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 370.

¹⁴⁵ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 543-544; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî*, I, 213; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 370; el-Mavsilî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 113.

¹⁴⁶ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 545; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 371.

Mesele 651: Müslüman veya zimmi olarak topraklarımıza hicret eden bir harbî (gayrimüslim devletin vatandaşı) kadın, eğer kocasıyla bâin¹⁴⁷ talâkla boşanmışsa, bu durumda iddet süresi de gerekmez.¹⁴⁸

Mesele 652: Eşlerden birisinin dinden dönmesi durumu nikâh akdinin hükmünü ortadan kaldırır, ancak dinden dönme durumunda talâkın sayısında bozulma, eksilme olmaz.¹⁴⁹

Mesele 653: Eğer kadın dinden dönerse mehir vermek gerekmez.¹⁵⁰

Mesele 654: Karı ve koca ikisi birden dinden dönüp tekrar İslam’a girerlerse nikâhları daimî, kalıcı olur.¹⁵¹

Mesele 655: Dinden dönen erkek ve kadının herhangi biriyle yaptıkları nikâh akdi sahih olmaz.¹⁵²

2.1.8. Kasm

Mesele 656: Kasm¹⁵³ – Bir kocanın eşleri arasına yedirme, içirme, giydirme ve yanlarında geceleme hususunda eşit davranması demektir.¹⁵⁴

Mesele 657: Eşler arasında adalet, cinsel ilişki hususunda vacip olmayıp kasm hususunda vaciptir.¹⁵⁵

¹⁴⁷ Talak konusuna bak. (mlf.)

¹⁴⁸ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 546; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 372.

¹⁴⁹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 546; el-Mergînânî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedit*, I, 213; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 373; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 114.

¹⁵⁰ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 354.

¹⁵¹ el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 114; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 354.

¹⁵² Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 547; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 373.

¹⁵³ Kocanın kudreti dahilinde olan şeylerde, sohbet ve ünsiyet için geceleme hususunda eşleri aralarında ayırım yapmaksızın adalet ve eşitliğe riayet etmeyi ifade eder. Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istulâhâtü Fıkhiyye Kamusu*, II, 160.

¹⁵⁴ “Ne kadar üzerine düşseniz de kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine büsbütün kapılıp da diğerini askıda imiş gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah’a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır,engin rahmet sahibidir.” Nisa 129; “Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.” (en-Nisa 4/3); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 547; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 373.

¹⁵⁵ Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 373; Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve Istulâhâtü Fıkhiyye Kamusu*, II, 163.

Mesele 658: Kocanın eşlerinin bazısıyla büsbütün cinsel münasebeti terk etmesi helal değildir, ara sıra cinsel ilişkide bulunması dinî yönden vaciptir.¹⁵⁶

Mesele 659: Kocanın kasma riayet hususunda eşlerinin bekâr, dul, yeni en son eş olma, eski ilk eş olma, müslime, kitap ehli olmaları durumu hepsi adına eşittir. Yine hasta ve hayızlı, lohusalık gibi hallerde dahi aralarında hiçbir fark aranmaz.¹⁵⁷

Mesele 660: Cariye, mükâtebe, müdebbere, ümmüveled kasmde hür olan kimsenin yarı hakkına sahiptirler.¹⁵⁸

Mesele 661: Bu yarı hakka sahip olma, kocanın yanında geceleme süresi ile ilgilidir. Yani evvela şu dörtten biri nikâhı altında iken sonra hür bir kadın alırsa, iki gece hür olan kadının yanında ve bir gece de hür olmayan kadının yanında geceler.¹⁵⁹

Mesele 662: İkamet edilecek yer (süknâ), nafaka, kılık kıyafet (kisve) gibi konularda yarı hak sahipliği geçerli olmayıp eşitlik üzere hareket etmeye kocanın mecburiyeti olduğuna dair ulemânın ittifakı vardır.¹⁶⁰

Mesele 663: Yolculukta kasm olmayıp koca dilediği eşini yanında götürebilir. Ancak kura ile götürmesi daha uygundur, güzeldir.¹⁶¹

Mesele 664: Bir kadının gece nöbetini ortağına yani kocanın diğer eşlerinden birine bağışlaması caizdir. Ancak kararından dönmeye de hakkı olabilir.¹⁶²

Mesele 665: Müstefreşat, sadece efendisi için çocuk doğuran cariyelerdir. Bu cariyeler arasında kasm vacip değildir. Ancak, eşitlik ilkesine dayalı olarak, karşılıklı konuşma ve birlikte olma gibi konularda eşit davranmak müstahaptır.¹⁶³

Mesele 666: Kasma riayet etmeyen kocaya şer'an darp ile ihtar cezası verilir.¹⁶⁴

¹⁵⁶ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 373.

¹⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 217; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 340; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gururi'l-Ahkâm*, I, 355.

¹⁵⁸ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 549; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 374; el- Mavsîli, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 117.

¹⁵⁹ Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 341.

¹⁶⁰ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 374; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 341.

¹⁶¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 549; el- Mavsîli, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 117; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 374.

¹⁶² Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 549; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 374; el- Mavsîli, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 117.

¹⁶³ Serahsî, *el Mebsût*, V, 221.

¹⁶⁴ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 374.

Mesele 667: Nöbetini, mehrini artırmak suretiyle ortağına, kocasının diğer eşlerine bağışlattırmak rüşvet olduğundan haramdır.¹⁶⁵

(ÜÇÜNCÜ CİLT)

Bismillahirrahmenirrahim

2.2. BOŞAMA/TALÂK BAHSİ

Bismillahirrahmanirrahim

Mesele 651: Talâk; nikâh akdinin belirli lafızlar ile sona erdirilmesidir.¹⁶⁶

Mesele 652: Talâkın rüknü; hükmen istisna yapılmaksızın kullanılan özel lafızdır.¹⁶⁷

Mesele 653: Talâkın iki şartı vardır.

1- Kadının nikâh veya iddet kaydının bulunması.

2- Mahalli nikâhın helal olması.¹⁶⁸

Mesele 654: Talâkın hükmü, ric'î talâkta iddet süresinin dolması, bâin talâkta ise iddetsiz ayrılığın gerçekleşmesidir. Üç talâkın gerçekleşmiş olması boşanan kadını nikâhlamanın helal olmasının ortadan kalkmasıdır.¹⁶⁹

Mesele 655: Talâkın hükmü, aslına göre haram, ihtiyaç durumunda mubahtır.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 221-222.

¹⁶⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 549;

“Serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek” manasındaki talâk kelimesi fıkıh terimi olarak, belli lafızlarla nikâh akdinin bozulması anlamına gelir. Türkçe karşılığı boşama ve boşanmadır. Acar, Halil İbrahim, “Talâk”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 496; Acar, Halil İbrahim, *İslâm Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Ekev Yayınevi, Erzurum 2000, 51.

¹⁶⁷ İbn Âbidîn (mlf); İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 226; Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindiyye*, (el-âlemgîriyye), I, 348.

¹⁶⁸ Hindiyye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindiyye*, (el-âlemgîriyye), I, 348; Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 221.

¹⁶⁹ Hindiyye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindiyye*, (el-âlemgîriyye), I, 348.

¹⁷⁰ Hindiyye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindiyye*, (el-âlemgîriyye), I, 348; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 2.

Kur'an'da: “Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetleri içinde (âdetten temiz oldukları günlerde) boşayın ve iddeti sayın...” (Talak 65/1.) buyurulmaktadır. Başka bir ayette de: ““Boşama iki defadır. Bundan sonra ya iyilikle tutmak ya da güzelliikle salıvermek vardır...” (Bakara 2/229.) Bir hadis-i şerifte ise: “Bunak ve çocukların ki hariç herkesin boşaması caizdir.” buyurulmuştur. (İbn-i Mace, Talâk, 15).

Mesele 656: Talâk, sünnî ve bid'î olmak üzere iki kısımdır.¹⁷¹

Mesele 657: Sünnî talâk iki çeşittir.

1- Vakıt yönüyle söylenen sünnî talâk, ahsen talâktır.

2- Sayı yönüyle söylenen sünnî talâk, hasen talâktır.¹⁷²

131. Talâk, Allah katında en sevimsiz, buğz edilen mubahlardandır ve hadis-i şerif ile sabittir. Ahsen ve hasen tabirâtı, birinin diğerine nispetiyle açıklanır.¹⁷³

Mesele 658: Ahsen talâk, kadının hayızdan temizlenip cima (cinsel ilişki) olmaksızın bir talâk ile boşanıp, iddet süresi bitene kadar terk edilmesiyle yapılan boşanmadır.¹⁷⁴

Mesele 659: Hasen talâk, cima edilen eşin her temizlik döneminde bir defa boşanıp, üç ayda cimasız üç boşanmanın gerçekleşmesi ve cima edilmemiş eşin hayızlı bile olsa boşanmasıdır.¹⁷⁵

Mesele 660: Bid'î talâk, sayı ve vakıt yönüyle iki çeşittir.

¹⁷¹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 381; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyeye, (el-âlemgîriyye)*, I, 348.

¹⁷² Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 381; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, I, 221; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyeye, (el-âlemgîriyye)*, I, 348.

¹⁷³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 381.

“Helâl şeyler içerisinde Allah’a en sevimsiz geleni boşamadır.” (Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3) ve “Evlén, fakat boşanma, Allah zevk için evlenip boşanan erkek ve kadınları sevmez.” (Heysemî, *Mecma' u'z-zevâ'id*, IV, 335); Acar, “talâk”, XXXIX, 496.

¹⁷⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 382; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l- Kadir*, III, 466; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 121.

¹⁷⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 382; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, I, 221; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 466; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 121.

Bir rivayete göre Abdullah b. Ömer (r.a.) karısını âdet halinde iken boşamış ve bu durumu Hz. Ömer Hz. Peygamber (s.a.s.)’e sormuştu. Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Ömer (r.a.) e şöyle buyurmuştu: “Ona söyle karısına dönsün, sonrada temizlenip tekrar hayız olup tekrar temizleninceye kadar yanında tutsun. Bundan sonra dilerse yanında tutar, dilerse ona dokunmadan (cima etmeden) önce boşar. İşte Allah’ın kadınların boşanması ile ilgili emrettiği süre budur.” (Buhari Talâk 1, VI, 163; Müslim, Talâk, 1, II, 1093; İbn Mace, Talâk, 2, I, 651; Ebu Davud, Talâk, 4, II, 632; Nesai, Talâk, 1, VI, 137-138.)

Kadınların boşanması ile ilgili süre şu mealdeki ayetlerle belirlenmiştir: “Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin... Nihâyet (o boşanan kadınlar) iddet (bekleme müddet)lerinin sonuna geldikleri zaman, ya onları iyilikle tutun veya onlardan iyilikle ayrılın; içinizden adâletli iki kişiyi de şâhid tutun...” (Talâk 65/1-2.)

Sayı yönüyle olan çeşidi; temizlik halinde bir kelime veya farklı kelimelerle üç kere boşamak veya bir temizlik döneminde bir kelime veya iki kelime ile talâkları birleştirmektir ki, faili asi ve talâkları gerçek olur.

Vakit yönüyle bid'at olan çeşidi; cima edilmiş hayız halinde olan eşi hayız vaktinde veya cima olunmuş temizlik günlerinde boşamaktır ki, dönülmesi müstahap ve en sahih görüşlere göre vaciptir.¹⁷⁶

Mesele 661: Akıl baliğ olan ve hür veya köle bulunan bir kimse, zorlama veya şaka¹⁷⁷ yani sözünün gerçekliğini kast etmeksizin veyahut sarhoşlukla eşini boşaması halinde talâk sahih olur.¹⁷⁸

Mesele 662: Daimi dilsizlerin bilinen işaretleriyle boşaması sahihtir.¹⁷⁹

Mesele 663: Çocuğun, mecnunun, uyuyanın, baygının, şizofrenin (mübersim), bunağın talâkları geçerli değildir.¹⁸⁰

Mesele 664: Efendi kendi kölesinin karısını boşayamaz.¹⁸¹

Mesele 665: Talâk sayısı kadınlar için geçerlidir. Hür bir kadın kölenin karısı dahi olsa talâk hakkı üçtür. Köle bir kadın hür bir erkeğin nikâhında bulunsa da talâk hakkı ikidir.¹⁸²

¹⁷⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 382-383; Komisyon, *el-Fetâva'l- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 349.

¹⁷⁷ Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konuda şöyle buyurmuştur: “Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir; nikâh, talâk (boşama) ve ric'at (talâktan sonra eşine dönme).” (Ebû Dâvûd, Talâk, 9 [2194]; Tirmizî, Talâk, 9 [1184]).

¹⁷⁸ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 7; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 124; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 383.

¹⁷⁹ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 385; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 492; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 360.

¹⁸⁰ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 385; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 487; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 360.

¹⁸¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 10; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, III, 492; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 360; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 385-386.

¹⁸² Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 385; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 123.

2.2.1. Talâkın Gerçekleşmesi

Mesele 666: Talâkın meydana gelmesi için kullanılan lafızlar açık ya da kinaye yoluyla olur.¹⁸³

132. Sarih - Kullanılan ifadelerin çoğunlukla maksadı açık olup, özellikle talâka özel olan lafızlardır. “*Sen boş ol, sen mutallakasın (kocasından boşanmış birisin), seni boşadım.*” gibi. Bunlarda niyete ihtiyaç yoktur.¹⁸⁴

133. Kinâye – Maksadın gizli kalmasıyla niyete muhtaç bulunandır.

Mesele 667: Koca (t-l-k) maddesini içine alan kalıplardan birini eşe karşı manasını bilmeyerek bile söylerse boşama gerçekleşmiş olur.¹⁸⁵

Mesele 668: “*Seni boşadım*” gibi açık lafızlardan birinin kullanılmasıyla niyet birden fazla ve talâk bâin olsa bile bir ric’î talâk gerçekleşir.¹⁸⁶

Mesele 669: Eşinin, boyun, baş, yüz, ruh, beden, ceset, ferc gibi vücudun tamamına delalet eden bir organı veyahut yarısını veya üçte biri gibi bilinen bir parçasını boşamakla bir talâk gerçekleşir.¹⁸⁷

Mesele 670: Eşinin el, ayak, arka, karın gibi vücudun tamamına delalet etmeyen bir organını boşamakla talâk gerçekleşmez.¹⁸⁸

Mesele 671: Vücudun yarısı, dörtte biri veya altıda birlik kısmının boşanması durumunda bir talâk gerçekleşir.¹⁸⁹

Mesele 672: “*Buradan Şam’a kadar boş ol*” dese, bir ric’î talâk gerçekleşir.¹⁹⁰

¹⁸³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 385; Molla Hüsrev, *Dürerü’l- Hükkâm fi Şerhi Gururî’l-Ahkâm*, I, 361.

¹⁸⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 386; Molla Hüsrev, *Dürerü’l- Hükkâm fi Şerhi Gururî’l-Ahkâm*, I, 361.

¹⁸⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 386; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 2.

¹⁸⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 11; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 125.

¹⁸⁷ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 14-16; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, I, 226; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 126; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 388.

¹⁸⁸ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 15; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 388.

¹⁸⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 16; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 126; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 389.

¹⁹⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 16; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, I, 227; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 127; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 391.

Mesele 673: “*Sen Mekke’de veya filan elbisede veya gölgede veya hastalıkta veya namazda boş ol*” dese, şayet Şam’da ve diğer elbisede veya güneşte veya sıhhatte veya namaz haricinde bulunsa o anda boş olur. Fakat Mekke’ye gider isen, falan elbiseyi giyer isen gibi şart sözleri ile ertelerse Mekke’ye girmedikçe, işaret edilen elbise giyilmedikçe boş olmaz.¹⁹¹

2.2.2. Talâkın Zaman ve Mekâna Talik Edilmesi

Mesele 674: Koca karısına “*Yarın boş ol*” dese, ertesi gün sabah anında talâk gerçekleşir.¹⁹²

Mesele 675: “*Sen bugün-yarın ya da yarın-bugün boş ol*” dese ağzından ilk çıkan söze itibar edilir.¹⁹³

Mesele 676: Örneğin nikâhlısı olmayan bir kadına, “*Seni eş almadan evvel sen boşsun.*” ya da “*Seni dün boşadım.*” deyip sonra o gün onunla nikâh yapmak veya “*Ben yaratılmazdan evvel boşsun*” demek gibi malikiyeti talâka ve olayın sıhhatine aykırı bir ahde dayandırılan talâk hükümsüzdür.¹⁹⁴

Mesele 677: Bir erkek, niyetinde boşanmak olsa da, karısına “*Ben seni çocukken boşadım.*” ya da “*Ben seni uyurken boşadım*” gibi ifadeler kullanırsa ve bunu inkâr da etse, bu sözler geçersizdir.¹⁹⁵

Mesele 678: Koca talâkı niyet etmiş olduğu halde karısına “*Ben senden boşum.*” ya da “*Ölümüm ile veya senin ölümün ile beraber boş ol.*” dese yine bu sözler hükümsüzdür.¹⁹⁶

¹⁹¹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 391; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, I, 229; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 127; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 19.

¹⁹² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 20; İbnu’l-Hümam, *Şerhu Fethi’l-Kadir*, IV, 26; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 392; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 127.

¹⁹³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 21; el- Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, I, 221.

¹⁹⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 392; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 128; Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, I, 229.

¹⁹⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 393.

¹⁹⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 26; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 396.

Mesele 679: Eğer bir erkek, “*Seni boşayamadığım zaman boş ol*” ya da “*Ne zaman ki seni boşamazsam boş ol*” der ve ardından sessiz kalırsa, bu durumda karısı o anda boşanmış olur.¹⁹⁷

Mesele 680: “*Eğer ben, seni boşamaz isem boş ol.*” derse, bu durumda ikisinden birinin ölümü ile talâk gerçekleşir.¹⁹⁸

2.2.3. İşaretle Boşama

Mesele 681: Eğer bir erkek, parmaklarıyla işaret ederek “*Şu kadar boş ol.*” derse ve elinin içi kadına doğru dönükse, o zaman açık parmak sayısı kadar boşanma meydana gelir. Eğer avuç içi kendisine dönükse, yumuk parmakların adedi kadar talâk gerçekleşir.¹⁹⁹

Mesele 682: Eğer bir erkek, boşanmayı şiddetli sıfatlarla nitelendirirse; örneğin, “*Bâin talâk*”, “*Söylediği en çirkin ve edepsiz talâk*”, “*Uzun, geniş ve şiddetli bir talâk*” veya “*Dağ gibi, bina gibi ev dolusu talâk*” ya da “*Talâk-ı şeytan*” diyerek boşama işlemi yapılırsa, bu durumda bir bâin talâk²⁰⁰ gerçekleşir.²⁰¹

Mesele 683: Bunların hepsinde niyeti üç talâk ise üç talâk gerçekleşir.²⁰²

2.2.4. Zifaktan Önce Boşama

Mesele 684: Zevce-i gayr-i medhûl bihâsına yani kendisi ile zifafın gerçekleşmediği eşine “*Üç talâkla boş ol.*” derse, üç talâk gerçekleşmiş olur.²⁰³

¹⁹⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 383; Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, 229.

¹⁹⁸ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 23; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 128; Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 229.

¹⁹⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 27; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 129; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 397.

²⁰⁰ **Bâin talâk:** Kocaya tek taraflı olarak evliliği sürdürme hakkı vermeyip hanımına dönmesi için yeni bir nikâh akdi ve mehir gerektiren talâk çeşididir. Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 69.

²⁰¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 29; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 49-50; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 129; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 397.

²⁰² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 30; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 130; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 399; Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindîyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 371.

²⁰³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 31; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 55; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 131; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 399-400.

Mesele 685: Zifafın gerçekleşmediği eşine “*Sen boş ol, sen boş ol, sen boş ol.*” demesi ile bir bâin talâk gerçekleşir²⁰⁴

Mesele 686: “Zifafın gerçekleşmediği eşine “*Sen bir kere boş ol.*”, dese ve bundan önce veya sonra da bu sözü bir defa tekrar etse, bu durumda bir bâin talâk gerçekleşmiş olur.²⁰⁵

Mesele 687: “*Sen bir talâktan sonra bir talâkla boşsun.*” demesi neticesine iki boşama meydana gelmiş olur.²⁰⁶

2.2.5. Kinâyeli Sözlerle Boşama

Mesele 688: Kinâyeli kelimelerin boşama manasını ve onun dışında farklı manaları da ifade etmesi mümkün olduğundan, niyet veya durumun işaret etmesi ile boşama gerçekleşmiş olur. Bu takım kelimelerin kullanımında boşama niyeti (niyet-i talâk) veya var olan somut bir duruma işaret (delalet-i hal) bulunur ise bâin talâk meydana gelir. Eğer niyet ve hal delaleti bulunmaz ise kullanılan söz ve kelimeler geçersiz ve hükümsüz olur.²⁰⁷

Mesele 689: Kinâyeye içeren ifadelerin üç tanesinde niyet bulunduğu takdirde ric’î talâk²⁰⁸ gerçekleşir. Bu ifadeler “*Sen birsin*”, “*İddet bekle.*”, “*İstibrâ-yı rahim et, rahmini döl suyundan temizle.*”²⁰⁹ lafızlarıdır.²¹⁰

²⁰⁴ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 31; Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedi*, I, 233; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 131; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 399-400.

²⁰⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 32; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 131; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 400; Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, II, 205.

²⁰⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 33; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 131; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 400; Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, II, 205.

²⁰⁷ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 34; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 132; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 403.

²⁰⁸ Ric’î talâk: Erkeğin yeni nikâh akdine gerek kalmadan iddet süresi içinde eşine dönebilmesine imkân sağlayan boşamaya denir. İleride müstahsil bir başlık olarak gelecek. Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 69.

²⁰⁹ **İstibrâ-ı rahim:** Nikâh edilen dul bir kadına gebe olup olmadığının anlaşılması için bir müddet (âdet görünceye kadar) yaklaşmama. Acar, “İddet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 466-471.

²¹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 74; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 35; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 132; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 403; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 360.

Mesele 690: Kinâyeli ifadeler yalnız bir şeye delalet etmeyip (gayr-i münhasıra) aşağıda otuz iki tanesi misal olarak zikrolunmuştur. Bu lafızların kullanılmaları halinde boşamaya niyet edilir veya somut bir duruma işaret bulunursa bir bâin talâk gerçekleşmiş olur.²¹¹

1 - Enti bettetün: (Nikâhtan veya hayrattan veya hısım ve akrabadan alakası kesilmiş olansın manasınadır.)

2 - Enti betletün: (Bu da öyledir.)

3 - Enti harâmun: (Bette kelimesinin yüklendiği manayı taşır.)

4 - Enti hurratün: (Sen hür bir kadınsın, köle/cariye (rıkkıyyet) nikâhından da kinâyedir.)

5 - Enti haliyyetün: (Yani sen nikâhtan hâliyyesin, serbestsin, boşsun.)

6 - Enti beriyye: (Sen berîesin, yine öyle nikâhtan uzaksın.)

7 - Tekanne'î: (Peçeni yüzüne tak.)

8 – Tuhammirî: (Peçeni ört.)

9 – İstetirî: (Tesettür et, örtün.)

10 – Uğrubî: (Benden uzaklaş.)

11 – Uhrucî: (Çık.)

12 – İzhebî: (Git.)

13 – Kûmî: (Kalk.)

14 – Serrahî: (Seni salıverdim, serbest bıraktım.)

15 - Fe-raktüki: (Senden ayrıldım.)

16 - Emruki bi-yediki: (İşin senin kendi elindedir.)

17 - Halleytü sebîleki: (Yolunu serbest bıraktım, boşalttım.)

18 - Halleytü sebîle talâkiki: (Seni boşanma yolunda serbest bıraktım.)

²¹¹ Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 403; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 132.

- 19 - Lestü bi-zevci leki: (Sana koca değilim.)
- 20 - Mâ ene bi-zevci leki: (Ben sana koca değilim.)
- 21 - Nezzeltü talâkaki: (Talâkını indirdim.)
- 22 - Hablûki alâ ğâribiki: (İpin boynundadır.)
- 23 - İlhakî bi-ehlîki: (Hısım ve akrabalarına yetiş.)
- 24 - Siyeri bi-sîreti ehlîki: (Hısım ve akrabaların için seni affettim.)
- 25 - Vehhebtüki li-ehlîki: (Seni aileme, hısımlarına bağışladım.)
- 26 - Vehhebtüki li-nefsiki: (Seni sana bağışladım.)
- 27 - Lâ mülke lî aleyki: (Senin üzerinde malikiyetim, sahipliğim yoktur.)
- 28 - Lâ sebîle lî aleyki (Sana benim için bir yol yoktur.)
- 29 - Lâ hakka lî aleyki: (Senin üzerinde hakkım yoktur).
- 30 - Lesti bâ mer'etî: (Haremim değilsin.)
- 31 - Tezevvecî min şî'ti: (İstediğin kişi ile evlen.)
- 32 – İbteğil ezvâce: (Kendine zevçler, başka eşler ara.)²¹²

²¹² Gerek ilk dönem gerekse yakın dönem fıkıh kitaplarında kinayeli lafızlar adet ve tasnif yönünden farklılık göstermektedir. Bu konuda en kapsamlı ayırım Bilmen'nin Kamusu'nda yer almaktadır. Bilmen kinayeli lafızları şu şekilde tasnif etmiştir: **“1. Kendilerine mutearef olmalarına mehni niyete tevakkuf etmeksizin talâk-ı bâin, vaki olan bazı kinaî tabirler:** “*Sen haramsın, sen bana haramsın, ben sana haramım, sen bana nâ mahrem oldun, bana haram lâzım gelir, üzerime haram olsun, halâlim haram olsun.*” **2. Kendileriyle niyet edilince talâk-ı ric'î vaki olan bazı kinaî tabirler:** “*İtidat et, rahmini istibra et, Sen birsin, sen utlakasın, talâkının yolunu tahliye ettim, talâkın üzerine alin, talâkını sana ikraz ettim, talâkını diledim, Allah talâkını diledi, Allah talâkına hükmetti, talâk sanadır, ben senin talâkımdan beriyim, Sen fülânın zevcesinden daha taliksın, talâkını sana sattım, (bu tabire karşı zevce “bilâ bedel satın aldım” derse bir talâkı ric'î gerçekleşir), sen benim zevcem değilsin, ben senin zevcin değilim.*” **3. Kendilerile niyet edilince talâk-ı bâin vaki olan bazı kinaî tâbirler:** “*Sen bainsin, sen mü'banesin, sen ferisin, seni ibane etdim, seni mü'bane kıldım, sen şaibesin, sen haliyesin, senden müfarekat ettim, seni terk ettim, seni teşrih ettim, sebilini tahliye etdim, talâkını terk etdim, benden halâs oldun, benden uzak ol, benden git muradına er, aramızda nikâhı fesh ettim, beynimizde nikâh yoktur, zevzemden başka oldun seni bıraktım, kalk, çık, git, cehenneme git, örtün, bağım ört, tezevvüc et, ehline lâhik ol, şimdiden sonra anam ol, seni istemem kime ister isen yar ol, hangi yola ister isen git, hurre ol, azad ol, sen hurre sin, sen azadsın, Seni bi'tak ettim, bana ecnebiyye ol, benim için üzerinde nikâh yoktur, benim için üzerinde mülk yoktur, sen taliki bainsin, (bu tabir ile bir ve niyet halinde üç talâkı bain vaki olur ve «bain» lâfzı ile diğer bir talâka niyyet edildiği takdirde iki talâk tahakkuk eder), git tezevvüc et, git de tezevvüc et, dört yol sana açıktır, hangi yolu ister isen tut, seni muhalea ettim, senden geçdim, sen bana hınzır gibisin, sen bana meyte gibisin, sen bana hamr gibisin. Bu son üç tabir ile zihare, i'lâya niyyet de sahihdir.” Bilmen, Hukuki İslamiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu, II, 184-192.*

Mesele 691: Kinâyeler – Yalnızca cevap veya cevap ve redde, ya da cevap ve şetme (azarlama, sövme) uygun olarak üç kısma ayrılır. Bu tür kinâyeler genellikle rıza durumunda, boşanma görüşmeleri sırasında ya da öfke anlarında söylenir. (147 ve 148’inci faydalara bak).²¹³

Mesele 692: Kinâye lafızları ile meydana gelen boşamada iki talâka niyet edilse bile bir talâk gerçekleşir; ancak niyet üç talâk için ise bu durumda üç talâk gerçekleşir.²¹⁴

Mesele 693: Rıza durumunun oluşması halinde boşamaya delil olacak herhangi bir şey bulunmadığı takdirde erkek niyetini inkâr ederse dinen ve kazaen yeminiyle doğrulanır.²¹⁵

Mesele 694: Eğer erkek, boşanmak amacıyla yapılan karşılıklı görüşmeler sırasında, ret anlamı taşımayan cevap olacak ve öfke esnasında red ve şetm olmayıp boşamayı ima eden kinayelerde erkek niyeti inkâr ederse, kazaen tasdik edilmez.²¹⁶

134. Red ve şetme uygun olmayan, ancak cevaba uygun olan kinâye lafızları şunlardır: “i’teddî (İddet say.), “emruki bi-yediki (Senin işin senin elinde.)”²¹⁷

135. Redde uygun olmayan, ancak cevap ve şetme uygun olan kinâyeler: “Haliyye (serbestlik)”, “beriyye (uzaklık)”, “bette (nikâhtan kesilmiş olmak)”, “bâin (ayrılmak)”, “harâm (yasak olmak)” lafızlarıdır.²¹⁸

136. Sebb (sövme) ve şetme uygun olmayan, ancak cevap ve redde uygun olan kinâyeler: “uhrucî (Çık.)”, “izhebî (Git.)”, “kûmî (Kalk.)”, “uğrubî (Benden uzaklaş.)”, “tekanne’î (Peçeni yüzüne tak.)” lafızlarıdır.²¹⁹

²¹³ Hindiyye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva’ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 373; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 403.

²¹⁴ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 36; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 405.

²¹⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 37; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 404.

²¹⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 37; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 404.

²¹⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 404; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 37; Komisyon, *el-Fetâva’ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 375.

²¹⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 404; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 38; Komisyon, *el-Fetâva’ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 375.

²¹⁹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 404; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 37; Komisyon, *el-Fetâva’ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 375.

2.2.6. Tefvîz-i Talâk

Mesele 695: Tefvîz²²⁰ – Boşanma hakkını karısının eline, onun tercih hakkına bırakmak olarak tanımlanır.²²¹

Mesele 696: Erkek, karısına başanmayı niyet ederek “*Seçimini yap.*” dese ve kadın seçme hakkına, muhayyerliğe sahip olduğunu bildiği bir mecliste kendi nefsinin tercih etse, bir bâin talâk ile kocasından ayrılmış olur.²²²

Mesele 697: Tefvîzde üç talâka birden niyet etmek sahih değildir.²²³

Mesele 698: Kadın seçme özgürlüğü olduğunu bildiği bir meclisten kalkıp başka bir işle meşgul olursa seçme hakkı ortadan kalkar.²²⁴

Mesele 699: Tefvîzde erkek veya kadının ifade ettiği sözlerden birinde nefis ve ihtiyâr lafızlarının zikredilmesi zorunludur.²²⁵

Mesele 700: Eğer bir erkek, karısına “*Boşama yetkisi senin elindedir.*” ya da işin “*elinde, avucunda, sağında, solunda, ağzında, dilinde*” diyerek benzer ifadelerle talâk yetkisi verirse ve kadın da bu yetkiyi kullanarak kendisi için boşanma yönünde bir tercihte

²²⁰ “İşi başkasına havale etmek” anlamına gelen **tefviz**, fıkıh terimi olarak nikâh, talâk ve vezirlik konularında şahsın kendine ait hukukî bir yetkiyi başkasının kullanmasına izin vermesini demektir. **Talâkta**, zevcin boşama yetkisini zevcesine veya bir başka kişinin kullanmasına izin vermesine “tefvîzü’-talâk” denir. Bakkaloğlu, Abdussamet, “Tefvîz”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, XL, 310-311.

Tefvizin caiz olduğu hususunda ittifak vardır. Delillerin başında ise “*tahyir*” adıyla anılan şu ayetler gelir: “**Ey peygamber! Eşlerine şöyle de: “Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım. Yok eğer Allah’ı, resulünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız şunu bilin ki Allah, içinizden güzel davrananlara büyük bir ödül hazırlamıştır.”** (Ahzâb 33/28-29). Hz. Peygamber’in eşlerinin ondan, lüks, ziynet kabilinden bazı şeyler istemek ve birbirlerini kıskanmak suretiyle kendisini üzmeleri, bunun üzerine Hz. Peygamber’in bir ay onlara yaklaşmamak üzere yemin edip (ilâ) ayrı yaşamaya karar vermesi ve bir aylık sürenin tamamlanması üzerine, eşlerine seçme hakkı tanıyan bu ayetler nazil olmuştur. Ayet gelince Hz. Peygamber, eşlerini toplamış ve kendilerine seçim imkânı tanımıştır (tahyîrde bulunmuştur). Hz. Peygamber’in kendilerini boşamadığı için sevinç göz yaşları dökken Ümmühatû’l-Mü’minin Allah ve resulünü tercih ettiklerini beyan etmişlerdir. (Buhari Talâk 5, VI, 165; Müslim, Talâk, 4, II, 1104.) Karaman Hayrettin, Çağrıcı Mustafa, Dönmez İbrahim Kâfi, Gümüş Sadrettin; *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, IV, 380-381.

²²¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 43; Kasânî, *Bedâ’i’u’s Sanâ’i fi Tertîbi’s-Şerâ’i*, III, 113.

²²² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 43; İbnu’l-Hümmam, *Şerhu Fethi’l-Kadir*, IV, 79-80; el- Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 134; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 408.

²²³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 408; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 43; el- Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 134.

²²⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 408; Kasânî, *Bedâ’i’u’s Sanâ’i fi Tertîbi’s-Şerâ’i*, III, 114-115; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 43-44; el- Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 134.

²²⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 48; İbnu’l-Hümmam, *Şerhu Fethi’l-Kadir*, IV, 80; el- Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 134; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 408.

bulunursa, sözlerin kapalı ve yoruma açık olmaması kaydıyla, bir ric'î talâk gerçekleşmiş olur.²²⁶

Mesele 701: Eğer bir erkek “*Bugün ve öbür gün için kendi elindedir, işlerin hususunda ne istersen yapabilirsin*” derse, bu durumda gece vakti muhayyerlik kapsamına girmez. Ancak, kadın bugün tercih hakkını kullanmayıp reddetse bile, öbür gün boyu bu özgürlüğü kullanmakta serbesttir.²²⁷

Mesele 702: Eğer bir erkek, karısına “*Bugün ve yarın emrinin, işin elindedir.*” derse, bu durumda gece vakti de muhayyerlik kapsamına girer ve kadın bugün tercih hakkını reddettiğinde, yarınki hakkını da reddetmiş sayılır.²²⁸

Mesele 703: Tenviz sonrasında, aşağıda örnek olarak zikredilen şu altı durumda kadının seçme hakkı batıl olmaz.

- 1 - Seçme özgürlüğüne sahip olduğu bilgisinin ilan edildiği mecliste bir gün dahi olsa hiç kalkmaksızın oturması ile.
- 2 - Ayakta iken oturması ile.
- 3 - Oturur iken yaslanması ile.
- 4 - Bir yere dayanmış iken oturması ile.
- 5 - Binek hayvanında iken durması ile veya hayvanın üzerinden inmesi ile.
- 6 - Herhangi bir konuyu istişare etmek için baba veya başkasını ya da şahitlik için bazı kimseleri çağırması ile.²²⁹

Mesele 704: Tenvizden sonra kadın duran hayvanını yürütse seçim hakkı ortadan kalkar.²³⁰

²²⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 409.

²²⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 410; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l- Kadir*, IV, 91-92; Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 47.

²²⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 411; Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 48.

²²⁹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 411; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertibi's-Şerâ'i*, III, 114; Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 48.

²³⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 48; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 411-412.

Mesele 705: İçinde bulunduğu geminin hareket edip seyir haline geçmesiyle kadının seçme hakkı ortadan kalkmaz.²³¹

Mesele 706: Erkek, içinden niyet olarak geçirmedeği halde karısına “*Kendini evlilik bağından kurtar, boşa.*” deyip onun da buna uyarak kocasını boşaması veya “*Nefsimi kesin boşadım .*” demesi durumunda bir ric’î talâk meydana gelir.²³²

Mesele 707: Koca, eşine “*Kendini üç talâkla boşa.*” dediğinde, eğer kadın kendisini bir talâkla boşarsa ya da bir talâk dediği hâlde üç talâk ile boşarsa, bu durumda bir hüküm meydana gelmez.²³³

Mesele 708: Erkek, karısına ric’î veya bâin talâk ile nefsinin serbest bırakılmasını emretse, kadın da emrinin aksiyle boşama yapsa, kocanın emrettiği bâin talâk ise bâin ve ric’î ise boşama ric’î olarak gerçekleşir.²³⁴

Mesele 709: Koca, eşine “*Eğer ister isen boş ol.*” dediğinde, kadın buna cevap olarak “*Eğer sen ister isen ben de isterim.*” deyip, boşanma niyetiyle dahi olsa “*İsterim.*” demiş olsa, bu durumda hiçbir bir hüküm gerçekleşmez.²³⁵

Mesele 710: Kadının isteği, arzusu mevcut olmayan bir şeyle alakalı ise boşanma meydana gelmez. Ancak var olan somut bir şeye bağlı bulunduğu boşanma gerçekleşir.²³⁶

²³¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 4, Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 411-412.

²³² Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 412; İbnu’l-Hümam, *Şerhu Fethi’l- Kadir*, IV, 86; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 49.

²³³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 51-52. Zikredilen bu durum Dâmâd’ın şerhinde farklılık göstermektedir. Şöyle ki eğer zevc zevcesine “*kendini üç talâk ile boşa*” dese ve kadın bir talâk ile boşasa bir bâin talâk gerçekleşir. Aksi olurda erkek bir der kadın üç derse Ebu Hanife’ ye göre talâk gerçekleşmez iken İmameyn’ e göre bir bâin talâk gerçekleşir. Mebsut’ ta da böyledir. Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 222; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 413.

²³⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 414; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 52; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 138.

²³⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 414.

²³⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 55.

2.2.7. Şarta Bağlı Boşama (Şarta ta'lik)

Mesele 711: Ta'lik:²³⁷ Talakın meydana gelmesini bir cümlenin içeriğine, bir cümle ile kast edilen mananın ortaya çıkması şartına bağlamaktır.²³⁸

Mesele 712: Talâk, tencîz yani sözün doğrudan yerine getirilmesi, işin hemen gerçekleştirilmesi yoluyla gerçekleşebileceği gibi, ta'lik yani şarta bağlama yoluyla da gerçekleşir.²³⁹

Mesele 713: Ta'likin sıhhati, mülki nikâhın yani nikâhın mülkiyetinin mevcut olmasına veya herhangi bir şekilde onunla ilişkilendirilmesine bağlıdır.²⁴⁰

Mesele 714: Koca, karısına “*Sen falan yere gidersen boş ol.*” veya yabancı bir kadına “*Seninle evlenirsem boş ol.*” derse, karısı o yere gittikten ve erkek o yabancı kadınla nikâhlandıktan sonra, her iki kadın da boş olur.²⁴¹

Mesele 715: Bir erkek, yabancı bir kadına “*Filan yere gidersen boş ol.*” dedikten sonra onunla nikâh akdi yapıp evlenirse ve kadın da bu nikâhın ardından o yere giderse, bu durumda her hangi bir şey olmaz, talâk gerçekleşmez.²⁴²

Mesele 716: Arapça'da şart olarak söylenen lafızlar (elfâz-ı şart) şunlardır: in, izâ, izâ mâ, kül, küllemâ, metâ, metâ mâ, men, eyyü, eyyâne, ene, ennâ. Bunlar şart cümlelerinde kullanılan lafızlardandır.²⁴³

²³⁷ **Ta'lik:** Sözlükte “askıya alma, şarta bağlama” manalarına gelir. Fıkıhî terim olarak bir hukukî işlemin hükümlerinin işlemeye başlamasının veya işlemekte olan hükümlerine son verilmesinin gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir olaya bağlanması anlamına gelir. Talâk hususunda boşamanın gerçekleşmesi muhtemel bir şarta bağlanması ve şartın meydan gelmesi ile gerçekleşen boşamaya denir. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 543.

²³⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 416.

²³⁹ el-Hindiyye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 417; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 116.

²⁴⁰ Dürrü'l-Muhtâr (mlf); İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, 3, 344; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 119.

²⁴¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 57; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 417.

²⁴² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 58; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 418.

²⁴³ el-Âlemgîriyye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 415; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 244; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 58; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 418.

137. Bunların diğer dillerde olan benzerlerinin kullanılmalarında da hüküm değişmez. Mesela Farsça’da eğer (in), hemî ve hemîşe (metâ), her gâh ve her zemân (kûl), her-bâr (kûllemâ) manalarında şart bildiren sözlerdir.²⁴⁴

Mesele 717: Kûllemâ dışındaki durumlarda, şartın gerçekleşmesiyle yemin sona erer. Ancak kûllemâ, evlilik (tezevvüc) dışındaki bir duruma bağlanmışsa, hür bir kadın için üç talâk (boşama), cariye için ise iki talâk ile sonuçlanır ve yemin sona erer. Eğer kûllemâ, evlilik kelimesine bağlanmışsa, bu durumda yemin, zevc-i âhirden yani başka bir eşten sonra bile son bulmaz.

Örneğin, bir kişi eşine “(*İzâ zûrti uhteki fe-enti tâlikun*)” yani “*Kız kardeşini ziyaret edersen boşsun*” derse ve kadın bu ziyareti gerçekleştirirse, bu durumda boşanma gerçekleşir ve yemin sona erer. Daha sonra, nikâh yenilendikten sonra kadın aynı ziyareti tekrarlasa bile yeni bir sonuç doğmaz.

İkinci tarza örnek:

“(*Kûllemâ zûrti uhteki fe-enti tâlikun*)” yani “*Kız kardeşini ziyarete gittiğin her seferde sen muhakkak ki boşsun.*” desre, üçe kadar yaptığı her ziyarette eşinden boşanmış olur.

Üçüncü tarza örnek:

“(*Kûllemâ tezevvectü imra’eten fe-hiye tâlik*)” yani “*Her bir kadını eş aldıkça boş olsun.*” derse, hangi kadın olursa olsun onunla nikâh kıydığı anda boş olur ve yemin hiçbir şekilde son bulmaz.²⁴⁵

138. Bu konuda yetkisiz birinin yaptığı nikâh akdi ile gerçekleşen bir nikâh akdi, sözle değil de fiilen örneğin, mehirin teslim edilmesi gibi bir davranışla onaylanır ve geçerli hale getirilirse, bu durumda kadın eşinden boşanmış sayılmaz.²⁴⁶

Mesele 718: Yeminin ardından mal ve mülkün azalması veya elden gitmesi, yemini geçersiz kılmaz. Çünkü mal ve mülkün varlığı, boşanmanın gerçekleşmesi için bir şart

²⁴⁴ el-Âlemgîriyye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva’-ı Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 415-416; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, I, 244.

²⁴⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 418; el-Mavsilî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 140.

²⁴⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 419.

olabilir, ancak yeminin bozulması için bir şart değildir. Bu nedenle, eğer mal ve mülk var olduğu bir durumda şart gerçekleşirse, yemin bozulur ve boşanma meydana gelir.²⁴⁷

Mesele 719: Eğer bir kimse eşine "*Sen boşsun*" sözünü, beş kelimeden biriyle ilişkilendirerek söylerse, boşanma gerçekleşmez.

1 - İnşallâh.

2 - İn lem yeşâ'allâh (Şayet Allah dilemezse.)

3 - Mâşâ'allâh (Allah'ın dilediği şey olur.)

4 - Mâ lem yeşâ'allâh (Allah dilemedikçe.)

5 - Elâ in yeşâ'allâh (Gerçekten Allah dilemedikçe.)²⁴⁸

2.2.8. Ölüm Hastalığındaki Kişinin Boşaması

Mesele 720: Evinin dışındaki işleri, olan biteni görmeye gücü yetmeyecek derecede hasta olmak veya savaşa götürülmek veya kısas veya recmedilmek ve geminin suya batmasıyla bir tahta parçasında kalmak gibi çoğu durumlara güç yetiremeyip ölen kimsenin teberru kabilinden olan tasarrufları malının en fazla üçte birinden geçerli olur. Bu durumda olan birinin karısını boşaması "*talâk-ı fâr*" olarak adlandırılır.²⁴⁹

Mesele 721: Bu durumda bulunan bir kişi, yani ölüm tehlikesi ya da olağanüstü bir durumla karşı karşıya olan kimse, karısının rızası olmadan onu bâin talâk ile bir veya daha fazla kez boşarsa, bu durumda kadın iddet süresi içinde iken, erkek başka bir sebepten vefat etse bile, kadın yine erkeğin malına varis olur.²⁵⁰

Mesele 722: Aşağıda belirtilen sekiz durumdan birine düşen kimse, fâr yani miras kaçıran olamayacağından, eğer karısını o sırada bâin talâk ile boşarsa, ve kadın iddet süresi içinde iken koca bu durumlardan biri nedeniyle vefat ederse, kadın kocasına varis olamaz.

²⁴⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 419; el- Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 140; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 62-63.

²⁴⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 426; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 136-143.

²⁴⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 73-74; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, 3, 385-386.

²⁵⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 74. Eğer kadın zorlamaya mecbur bırakılmamış ve rızası alınmış ise mirasçı olamaz. İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, 3, 386.

- 1 - Mahsur iken (dışarıyla bağı kesilmiş, çevresi kuşatılmış).
- 2 - Savaşta teke tek vuruşmak için öne çıkan (mübariz) olmayarak cenk safında iken.
- 3 - Kısas için hapsedilmiş durumda iken.
- 4 - Recm için hapsedilmiş durumda iken.
- 5 - Humma hastalığı olduğu halde evinin dışındaki işlerini kendi görür iken.
- 6 - Gemide iken.
- 7 - Korkunç, tehlikeli bir yerde iken.
- 8 - Düşmandan gizlenmiş bir vaziyette iken.²⁵¹

Mesele 723: Aşağıda örnek olarak zikredilen üç durumdan biriyle kocasından bâin talâkla boşanmış olan kadının kocası miras kaçıran bile olsa o kadın erkeğe varis olmaz.

- 1 - Bir bedel karşılığında zevcine sorarak, sual ederek mübâree²⁵² ile bâin talâk ile boşanılan.
- 2 - Kadın tarafından kaynaklanan bir sebeple bâin talâk ile boşanmış olan.
- 3 - Muhayyerlik hakkına sahip olup kendi nefsinin tercih eden.²⁵³

2.2.9. Ric'î Talâk

Mesele 724: Ric'î talâk – Varlığı sabit olan nikâhın iddet içinde devamının sağlanmasını talep etmektir.²⁵⁴

²⁵¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 75.

²⁵² **Mübâree:** Kadının evlilikten doğan malî hakları veya belirli bir hakkı karşılığında kocasıyla anlaşması suretiyle evliliğin sona erdirilmesi. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 407.

²⁵³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 75; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 156; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 428.

²⁵⁴ **Talâk-ı Ric'î:** Erkeğin boşadığı yeni bir nikâh akdi ve yeni bir mehre gerek kalmadan iddet süresi içinde eşine dönebildiği boşamadır. Ric'âtın cevazı kitap ve sünnet ile sabittir. "**Kocaları, boşadıkları kadınları geri almaya daha fazla hak sahibidirler....**" (Bakara: 228), "**Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın.**" (Bakara: 231) ayetleri ve Hz. Peygamber (sav)'in Hz. Ömer' e oğluna eşine dönmesi hususundaki telkini (Buhari Talâk 1, VI, 163; Müslim, Talâk, 1, II, 1093; İbn Mace, Talâk, 2, I, 651; Ebu Davud, Talâk, 4, II, 632; Nesai, Talâk, 1, VI, 137-138.) ve yine Hz. Peygamber (sav)'in Hz. Hafsa annemizi boşayıp geri alması (İbn Mace, Talâk, 1, I, 650; Ebu Davud, Talâk, 38, II, 712; Nesai, Talâk, 76, VI, 213.) ric'âtın cevazının delillerindendir. el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 147.

Mesele 725: Şiddet içerikli olmayan, açık ve net şekildeki lafızlarla üçten az olan veya kinayeli (Örneğin “*i’teddî*” yani iddet bekle, “*istibre’î rahimeki*” yani rahmini döl suyundan temizle, “*enti vâhidetün*” yani sen teksin.) lafızlarla bir mal karşılığında olmadığı sürece karısını boşayan kimse, kadın iddet süresi içindeyken, erkek boşanmaktan geri dönme niyetiyle ifade edilen sözlerle veya yapılan eylemlerle kadının rızası olmasa bile nikâhına geri dönebilir.²⁵⁵

Mesele 726: Ric’at (dönüş) – Söz ile de olur, fiil ile de olur.²⁵⁶

Mesele 727: Boşanmaktan vazgeçme ve geri dönme niyetiyle kullanılacak sözler “*el-Mülteka*” eserinde dokuz tane olduğu kaydedilmiştir. Bunlardan yedisi açık ve nettir, ikisi de kinâyelidir. Açık ifadeler:²⁵⁷

- 1 - Râca’tüki (Sana müracaat ettim).
- 2 - Râca’tü imra’etî (Zevceme müracaat ettim).
- 3 - İrteca’tüki (Sana geri döndüm).
- 4 - Racca’tüki (Seni geri döndürdüm).
- 5 - Radde’tüki (Seni nikâhıma döndürdüm).
- 6 - Emsektüki (Seni namusum altında tuttum).
- 7 - Messektüki (Seni nikâhımda tuttum).

139. Yukarıda sıralanan yedi ifadeden birini, niyet olmadan dahi söyleyen erkek, ric’î talâk ile boşadığı karısını, eğer kadın iddet süresi içinde ise tekrar nikâhına almış olur.²⁵⁸

8 - Sen benim yanımda nasıldıysan şu anda aynen öylesin.

²⁵⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 418; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 80-81. Kocanın karısına ric’at edebilmesi için gereken bazı şartları müellif bu maddede (725. Mesele) dile getirmiştir. Bununla birlikte boşamanın ric’î talâk olabilmesi için cinsi münasebetten sonra temizlik döneminde gerçekleşmesi gerekir. Bu manada halvet-i sahiha zevci ilişki olarak kabul edilmez. el- Mavsili, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 148; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 67.

²⁵⁶ el-Âlemgîriyye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva’-l-Hindiyiye, (el-âlemgîriyye)*, I, 468; Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 433.

²⁵⁷ Müellif burada zikredilen maddelerin el-Mülteka’da geçtiğini belirtmiştir. Ancak bu maddelerin sadece ilk ikisi el-Mülteka’da geçmektedir. Diğer 7 madde ve açıklamaları Dâmâd’ın şerhinde mevcuttur. Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 433.

²⁵⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 433-434.

9 - Sen benim kadınımsın.

140. Bu iki ifadede niyet kesinlikle şarttır, çünkü bu ifadeler kinâye içermektedir.²⁵⁹

Mesele 728: Eşine geri dönme (ric'at) davranışları, koca veya karısından birinin diğerine hürmet-i müşarayı gerektiren bir şeyi yapmasıdır.²⁶⁰

Mesele 729: Boşanmaktan vazgeçildiği ve geri dönme niyetinin var olduğu konusunda şahitlerin bulunması ve bu durumun kadına haber verilmesi mendub,²⁶¹ hoş karşılanmıştır.²⁶²

Mesele 730: Tamamlanan, sona geline müddetten sonra, boşadığı eşine “*Ben, seni iddetinin içinde geri döndürmüştüm.*” dediğinde karısı da bunu doğrulaması durumunda boşanmaktan vazgeçip geri dönme filii sahih, geçerli olur, yeni bir nikâh akdine gerek kalmaz.²⁶³

Mesele 731: Ric'î talâk ile eşinden boşanan kadının, kocasının nikâhına dönmesi için kendisini süslemesi, yüzüne bir şeyler sürmesi ve parlak hale getirmesi dinen menduptur.²⁶⁴

Mesele 732: Erkeğin, ric'î talâkla boşadığı, ancak karısının iddet süresi içinde olduğu durumda, eşinin yanına girmeye karar verdiğinde, tenahhuh yani boğazında bir şey kalmış gibi, yalandan öksürerek veya hafifçe öksürük gibi bir şey ile, bunu önceden ona bildirmesi mendubtur.²⁶⁵

Mesele 733: Ric'î talâk ile boşanmış kadının yanına onu boşayan kocasının girmesi haram değildir.²⁶⁶

²⁵⁹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 433-434.

²⁶⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 81-82; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, II, 254; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 433; Bilmen, *Hukukî İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 2, 221.

²⁶¹ **Mendub:** Hakkında kesin bir emir bulunmadığı halde dinin temel prensiplerine uyduğu için beğenilen, tavsiye edilen, sevap kazandıran, dince makbul iş ve davranışlara denir. Şa'ban, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l Fık)*, (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), TDV Yayınları, Ankara 2008, 224-246.

²⁶² Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 433; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 19; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 148.

²⁶³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 434; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, II, 254; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 82.

²⁶⁴ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 87; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 151.

²⁶⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 87.

²⁶⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 437; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 87.

Mesele 734: Ric'î talâk zifafı haram kılmaz. Çünkü cinsi münasebetle boşanmaktan vazgeçerek geri dönmüş olur (728'inci meseleye bak).²⁶⁷

Mesele 735: Her kişi, üçten az olarak boşadığı hür bir kadın ve ikiden az olarak boşadığı cariyesiyle, iddet müddeti içinde olsa bile yeniden evlenebilir. Ancak üç talâk sonrasında hür kadını ve iki talâk sonrasında cariyeyi başka bir erkek, geçerli bir nikah akdiyle cinsel ilişkiye girdiği ve ardından boşama yapmadığı ve iddet süreleri tamamlamadığı sürece, o kadınları eş olarak alması mümkün değildir.²⁶⁸

Mesele 736: Hülle, yani tahlil nikâhında²⁶⁹ ilâc (cinsi münasebet) şart olduğu yönüyle mürâhikin²⁷⁰ sahih bir nikâh ile cinsel münasebeti neticesinde, boşanmanın ve iddet süresinin geçmesinin ardından ilk eşi olan yasaklı olma durumu ortadan kaldırır.²⁷¹

141. Şemsüleimme es-Serahsî' ye göre mürâhik yani çocuğun ergenlik çağına yaklaşma dönemi on yaşına gelmesidir.²⁷²

Mesele 737: Tahlil şartıyla, yani sadece eski kocasına geri dönmesi için başka bir erkekle nikâh yapmak mekruhtur. Ancak kişi böyle bir şartı koşmaz ve yalnızca kalben niyet ederse, belki de caiz olabilir.²⁷³

Mesele 738: İkinci eşten sonra birinci eş varsa ve o da hür bir kadınsa, erkek üç talâk hakkına sahip olur. Eğer ikinci eş cariyeye ise, birbirinden bağımsız iki talâk ile

²⁶⁷ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 87; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 437.

²⁶⁸ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 87-88.

²⁶⁹ **Hülle (Tahlil nikâhı):** Üç talaktan sonra taraflar arasında dönüşü olmayan bir ayrılığın ve bir evlenme yasağının doğması, ikinci evliliğin de bu yasağı kaldırma, haramı helâl yapma işlevini görmesi manasındadır. Bu durumda üç talakla boşanan, sonrada ikinci bir eşi varıp ve hiçbir anlaşma olmaksın zevci ilişkiden sonra boşanan bir kadını iddeti bittikten sonra birinci eşi helal olması tam anlamıyla bir hülle olur. Hanefî ve Şafîî görüş böyle iken Hanbelî ve Malikilere göre hülle nikahı her şartta batıldır. Kasânî, *Bedâ'i u'ş Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, III, 187; Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 240.

²⁷⁰ **Mürâhaka:** Çocuğun büyüüp ergenlik çağına yaklaşma dönemine denir. Ergenlik çağının başlayacağı zaman ulaşıpta henüz ergen olmamış kişiye hakikaten veya hükmen ergen olacağı döneme kadar erkek çocuğa mürâhik, kız çocuğa mürâhika denir. Erkeklerde yaş on iki kızlarda ise dokuz olarak kabul edilir. Erdoğan; *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 423; Dalgın, Nihat, "Mürâhik", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 41-42.

²⁷¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 89-90; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 439.

²⁷² Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 439.

²⁷³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 439-440; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, II, 257.

karısına geri dönme hakkına sahip olur. Çünkü ikinci eş, kendisinden önceki boşamaları geçersiz kılar.²⁷⁴

2.3. DİĞER MESELELER

2.3.1. İlâ

Mesele 739: İlâ²⁷⁵– Kocanın, belirlenmiş bir süre boyunca eşi ile cinsi münasebetini terk etmeye yemin etmesidir ki, o yeminin kendisine meşakkat verecek, zorluk çıkaracak bir şeye bağlaması ile gerçekleşen durumdur.²⁷⁶

Mesele 740: İlâ'nın en az süresi, hür bir kadında dört, cariye de ise iki aydır.²⁷⁷

Mesele 741: Eğer bu süreden az olursa ilâ' olmayıp yalnızca yemin olur.²⁷⁸

Mesele 742: İlâ'nın hükmü ikidir:

1 - Yemini muhafaza ederek sürenin sonlanmasına kadar cinsi münasebeti terk ettiğinde bir talâkın meydana gelmesidir.

2 - Eğer kişi, sözünü tutmayıp yeminini bozarak cinsel ilişkiye girerse; eğer söz konusu olan şey yeminse, kefaretin uygulanması gerekir. Şayet şart söz konusu ise, şartın gereğinin yerine getirilmesidir.²⁷⁹

²⁷⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 440; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, II, 258.

²⁷⁵ “İlânın lügat manası “yemin etmek”, terim manası ise kocanın kadına acı çektirmek, zarar vermek, cezalandırmak gayesi ile hastalık, yolculuk veya gurbet gibi herhangi bir şer'i özür olmaksızın kadının cinsel arzusunu tatminden kaçınmaktır.” el-Mevdudî, Seyyid Ebu'l-A'la, *İslamda Aile Hukuku (Karı-Koca Hakları)*, trc, Memiş Tekin, Kitap Dünyası Yay., Konya 1990.

İlânın meşruiyeti Kitap ve Sünnet ile sabittir. Kur'ân-ı Kerîm'de, “Kadınlara yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse şüphesiz ki Allah her şeyi çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. Eğer boşamayı kastederlerse muhakkak Allah her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir” buyrulur (el-Bakara 2/226-227). Hz. Âişe'den nakledilen, “Resûlullah eşlerine ilâ yaptı ve kendisine helâli haram kıldı. Arkasından da haramı helâl yaptı ve yeminden dolayı kefareti verdi” (Buhârî, “Nikâh”, 91, 92, “Talâk”, 21; Tirmizî, “Talâk”, 21; Nesâî, “Talâk”, 32). Döndüren, Hamdi, “İlâ”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 62.

²⁷⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 441; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 19; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 94.

²⁷⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 442; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 94; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Akhâm*, I, 387.

²⁷⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 442; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Akhâm*, I, 387.

²⁷⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 95; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 20; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 442.

Mesele 743: İlâ'nın şartı ikidir:

1 - Kadının ilâ'nın gerçekleştiği süre zarfında nikâhlı olması.

2 - Erkeğin talâka ehil olması.²⁸⁰

Mesele 744: İlâ'nın gerçekleşmesi için kullanılacak sözler iki kısma ayrılır.

1 - Açık seçik ve net olan ifadeler (sarih) – Mücâma'at (cinsel münasebette bulunma) ve yakınlık gibi.

2 - Kinâyeli olan ifadeler – Dünüv (yaklaşma, yanaşma), mes (dokunma, temas) ve ityân (bildirme, söyleme) gibi.²⁸¹

142. Birinci kısımda niyete gerek yoktur; ancak ikinci kısımda niyet şarttır.²⁸²

143. Açık lafızlarda niyete gerek yoktur; ancak bir engel varsa, o durumda o şeyin gerçekleşmesi söz konusu olmaz. Mesela, adet dönemi zamanında, niyetsiz bir şekilde yemin edilse, bu durumda kurbiyetin yani yaklaşmanın yasak olması bir engel olarak değerlendirilir ve bu durum yapılacak yeminin gerçekleşmesini engeller, ilâ olmaz.²⁸³

Mesele 745: Erkek, karısına hitaben “*Vallahi sana yaklaşmam.*” veya “*Vallahi dört ay boyunca sana yaklaşmayacağım.*” veya “*Sana yaklaşırsam üzerime hac veya oruç veya sadaka borç olsun veyahut kölem azat olsun veyahut da boş ol.*” deyip de ilâ süresince eşine yaklaşırsa, yemin konusunda sözünden dönmüş biri olur ve yaptığı ilâ da hükmen ortadan kalkar. Bu ifadeleri kullanıp ilâ müddetince de eşine yaklaşmaz ise, müddetin geçmesiyle bâin talâk olur.²⁸⁴ Eğer süre belirlenmiş ise yemin de geçersiz olur, değilse yeminin varlığı devam eder. Bundan dolayı tekrar nikâh kıyarsa ilâ hükmen geri döner, dört ay zarfında cinsel ilişki gerçekleşmez ise kadın yeniden bâin talâkla boşanmış olur. Erkek, tekrar nikâh akdi yapıp yine müddet zarfında karısı ile zevci ilişkide bulunmaz ise kadın bâin talâkla boş olur. Kadın başka bir erkekle evlenirse, bu durumda ilâ geçersiz olur, ancak yemin hala geçerli kalır. Eğer kadın tekrar birinci kocasıyla

²⁸⁰ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 442; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 423.

²⁸¹ İbn Âbidîn (mlf); İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 424-425.

²⁸² Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 442.

²⁸³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 442-443.

²⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 20.

nikahlanır ve cinsel ilişki meydana gelirse, yemin kefareti veya ortaya şart olarak konulan şey uygulanır. Eğer cinsel ilişki gerçekleşmezse, kadın boşanmış sayılmaz.²⁸⁵

Mesele 746: Ric'î talâkla boşanmış kadın iddet süresi içinde kocasına, nikâhlı eş gibidir.²⁸⁶

Mesele 747: Erkek, öfke halinde veya boşanma için karşılıklı görüşme vaktinin dışında karısına “*Sen, bana haramsın.*” derse ve niyeti de îlâ’ ise sonuç îlâ’ olur. Eğer zihâr ise zihâr, talâk ise bâin talâk, ve her üçü ise üçü de geçerli olur. Kızbe yani yalancı ise yeminiyle doğrulanır. Hiçbir niyet taşımıyorsa fetva makamı talâkın gerçekleşmesine hükmeder.²⁸⁷

2.3.2. Muhâle’a/Hul’

Mesele 748: Mübâre’e²⁸⁸ – Zevcenin kabulüne uygun bir cümle ile nikâha sahip olmayı ortadan kaldıran bir durumdur. Örneğin, erkek “*Şu bedel karşılığında seninle mübâre’e ettim*” dediğinde, karısı da hiçbir zorlama olmaksızın ve anlamını bilerek “*Bu sözü kabul ettim*” derse; bahsi geçen bedelin ödenip söz konusu kadının zimmetine geçmesi vacip olur ve bu durumda aralarında bâin talâk gerçekleşir.²⁸⁹

749 Mesele: Erkek herhangi bir bedel belirtmeden, “*Seninle mübâre’e ettim.*” derse ve karısı da bunu kabul ederse, aralarında beynûnet, kesin ayrılık meydana gelir. Bu durumda, her biri diğerini mehir hususunda ibrâ etmiş olur. Yani, kadının önceden sahip olduğu mehri kocası geri alamaz, ayrıca henüz sahip olmadığı mehri de kadın, eşinden

²⁸⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 97-101; İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr Ala’d-Dürri’l-Muhtâr*, III, 424-425; İbnu’l-Hümmam, *Şerhu Fethi’l-Kadir*, IV, 190-207; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, II, 259-261.

²⁸⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 97; Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 442.

²⁸⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 445-446; İbnu’l-Hümmam, *Şerhu Fethi’l-Kadir*, IV, 208;

²⁸⁸ **Mübâre’e:** Tarafların birbirini ibra etmesi anlamına mübâre’e fikhi terim olarak; kadının evlilikten doğan malî hakları veya belirli bir hakkı karşılığında kocasıyla anlaşması suretiyle evliliğin sona erdirilmesine denir. Bu durum fikhi literatürde daha ziyade “**hul’ (muhâlea)**” başlığı altında ele alınmaktadır. Lugatta “*elbiseyi çıkarmak, soyunmak, ayırmak*” gibi anlamlara gelen hul; fıkıhta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine nikah akdini ortadan kalkmasını ifade eder. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 390/407; Atar, Fahrettin, “Muhâlea”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2020, XXX, 397.

²⁸⁹ Hindiyîye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva’-l-Hindiyîye, (el-âlemgîriyye)*, I, 488; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 171; İbnu’l-Hümmam, *Şerhu Fethi’l-Kadir*, IV, 211.

talep edemez. Erkek tarafından ödenmesi gereken nafaka borcu da bu şekilde hükümsüz kalır.²⁹⁰

Mesele 750: İddet süresi içindeyken verilmesi vacip olan nafaka borcunun ortadan kalkması şart konulmadıkça bu yükümlülük geçersiz olamaz.²⁹¹

144. Gerekteğinde, ihtiyaç duyulduğunda mübâre'e yoluyla yapılan talâkta bir sakınca yoktur.²⁹²

Mesele 751: Erkeğin karısından talâk bedeli olarak eza ve cefa ile herhangi bir şey alması tahrimen mekruhtur.²⁹³

Mesele 752: Kadının nüşûzu yani evlilik hukukuna riayet etmemesi, geçimsiz davranması üzerine erkeğin önceden vermiş olduğu mehirden daha fazlasını alması mekruhtur, buna karşılık daha azını almaya layıktır.²⁹⁴

2.3.3. Zihâr

Mesele 753: Zihâr²⁹⁵ – Bir erkeğin karısını ya da karısının boyun, baş, ruh, beden, ceset, yüzü gibi vücudun tamamına birden örfi olarak işaret eden bir organını veya üçte

²⁹⁰ Hindiyîye (mlf); Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyîye, (el-âlemgîriyye)*, I, 488; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 172.

²⁹¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 108-109; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 172.

²⁹² Dürer (mlf); Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururî'l-Akhâm*, I, 389; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, II, 261.

²⁹³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 102.

²⁹⁴ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 102; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 216.

²⁹⁵ **Zihâr:** “Sirt, arka, yüzey” gibi manalara gelen zihâr, fıkıh terimi olarak kocanın, karısını nesep, süt emme veya sıhrıyyet sebebiyle ebediyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadının kendisine bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir. Câhiliye dönemine Araplar arasında bir boşama türü olarak kullanılmış ve ekseriyetle “*Sen bana annemin sırtı (zahır) gibisin*” cümlesiyle yapıldığından zihâr adını almıştır. İslam zihârı bir boşama şekli olarak kabul etmemiş, ilk önce “**Allah kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi anneleriniz kılmamıştır ...**” (el-Ahzâb 33/4) âyetiyle eşlerin anneye benzetilmesinin bir anlamının olmadığını ifade etmiştir. Daha sonra Evs b. Sâmî't'in hanımı Havle bint Sa'lebe'ye zihâr yapması üzerine Havle bint Sa'lebe'nin bu durumu kendisine yapılan bir haksızlık olduğu düşüncesiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)' arz etmesi ve henüz açık bir nas bulunmaması sebebiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eski uygulamaya göre hüküm vermesi sonucu Havle bint Sa'lebe Allah'a yakarmış ve bu yakarışın sonucu olarak şu ayetler nazil olmuştur. “**Kocası hakkında sizinle tartışın ve Allah'a yakanan kadının sözünü Allah elbette işitmiştir. Allah ikinizin karşılıklı konuşmasını duyuyordu. Çünkü Allah her şeyi işitir ve görür. Sizden eşlerine zihâr yapanlar bilsinler ki eşleri asla onların anneleri değildir. Onların anneleri kendilerini doğuran kadınlardır. Bu kocalar çok çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Allah kuşkusuz affedicidir, bağışlayıcıdır. Eşlerine zihâr yapıp sonra dediklerinden dönenlerin onlarla temasa geçmeden önce bir köle âzat etmeleri gerekir. Size verilen öğüt budur. Allah yapıp ettiklerinizden haberdardır. Buna imkân bulamayan temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri doyurur. Bu, Allah'a ve resulüne imanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kâfirleri ise elem veren bir azap beklemektedir**” (el-Mücâdele 58/1-4). Böylece cahiliye döneminde uygulanan zihâr anlayışı değişmiştir.

biri ve yarısı gibi bilinen bir parçasını, süt emme sebebi ile olsa bile kendisinin mahremi kabul edilen kadınlardan birinin bakılması yasak olan bir organına benzetmesidir.²⁹⁶

Mesele 754: Zihârın hükmü – Erkeğin karısıyla cinsi münasibet kurması, eşini öpmesi ve ona şehvetle dokunması haramdır, ancak karısının her tarafına bakması caiz olur.²⁹⁷

Mesele 755: Eğer zihâr belirli bir süre ile sınırlandırılmış ise o sürenin son bulmasıyla yasaklık durumu da ortadan kalkar. Genellikle belli bir süre tayin edilmemiş ise gerekli görülen kefarete şartları yerine getirilene kadar haramlık hükmü devam eder.²⁹⁸

Mesele 756: Kefarete hükmü verilmeden önce cinsel ilişki (cima) meydana gelirse, gerekli görülen kefareten başka bir kefarete ile istiğfar edilmesi gerekir.²⁹⁹

Mesele 757: Kadının, kefarete yerine getirilmeden önce bedeninden yararlanma hakkında kocasını men etmesi ve kefareti yerine getirmeye teşvik etmesi uygun olduğu gibi, kendisine başvurulduğunda hâkim de kocayı, kefareti yerine getirmesi için hapis ve darb gibi yöntemlerle mecbur bırakabilir.³⁰⁰

145. Bir erkek, zihâr yaptıktan sonra karısını boşadığında ve o kadının iddet süresi de sona erdiğinde, eğer kadın başka bir erkekle evlenip sonra tekrar ilk eşiyle nikâhlanırsa, zihâr kefaretinin şartları yerine getirilmedikçe, aralarındaki cinsel ilişki caiz olmaz.

Mesele 758: Zihârın meydana gelebilmesi için açık surette yapılan bir benzetmenin varlığı şarttır. “*Sen, annemin arkası gibisin.*” ifadesinde olduğu gibi.³⁰¹

Yaman, Ahmet, “Zihâr”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, XLIV, 397-390; Serahsî, *el- Mebsût*, VI, 223-224.

²⁹⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 115; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 446.

²⁹⁷ İbn Âbidîn (mlf); İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 468; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 446; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, III, 227.

²⁹⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 447.

²⁹⁹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 448; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 116; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Akhâm*, I, 393.

³⁰⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 117; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 448

³⁰¹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 448.

Mesele 759: Açıkça belirtilen benzetmelerde erkeğin niyeti saygı gösterme veya îlâ' ya da talâk olsa yine de zihâr olarak kabul edilir.³⁰²

Mesele 760: Eğer erkek, “*Sen bana annem gibisin.*” derse, bu ifade saygı, şefkat ve hürmet kastıyla söylenmiş olacağı için açık bir şekilde bir yasaklama anlamı taşımayabilir. Bu tür bir ifade, açık bir şekilde değil de kinaye içerdiği için, hüküm, erkeğin niyetine göre verilir. Yani, eğer erkek bu ifadeyi saygı veya hürmet amacıyla söylediyse, herhangi bir işlem yapılmaz. Ancak eğer bu söz talâk veya zihâr amacıyla söylenmişse, o zaman İslam hukukuna göre gerekli şer’î hükümler uygulanır.³⁰³

Mesele 761: Zihâr kefareti bir köle azadıdır ve niyet kesinlikle şarttır.³⁰⁴

Mesele 762: Zihâr kefareti için on çeşit köle azat edilebilir.

1 - Müslüman.

2 - Kâfir.

3 - Erkek.

4 - Kadın.

5 - Küçük yaşta olan.

6 - Büyük yaşta olan.

7 - Bir gözü kör olan.

8 - Kendisine bağırıldığı zaman az da olsa işitecek derecede duyma rahatsızlığı bulunan.

9 - Bir eliyle diğer ayağı kesik olan.

10 – Özgürlüğüne kavuşmak için efendisiyle yaptığı anlaşmanın bedelinden herhangi bir kısmını ödeyemeyen köle.³⁰⁵

³⁰² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 118; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 448.

³⁰³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 449; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 163.

³⁰⁴ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 119; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 163; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 2.

³⁰⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 120; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 2-3.

Mesele 763: Köle azadına gücü yetmeyen kimse, dinen yasaklanan günlerde ve Ramazan'da olmamak şartıyla peş peşe iki ay oruç tutar.³⁰⁶

Mesele 764: Zihâr kefaretinin orucunu tutarken zihâr yaptığı kadınla gece veya diğer bir eşiyle gündüz vakti cinsel münasebette bulunan kişinin, peş peşe olma şartını ihlal ettiği için baştan iki ay oruç tutması gerekir.³⁰⁷

Mesele 765: Zihâr yapan kişi, bir özür ile veya herhangi bir özür hali olmaksızın orucunu bozarsa, bu durumda yeni baştan iki ay oruç tutması gerekir. Önceden tuttuğu oruçlar, kendisi adına tatavvu' yani nafile ibadet olarak kabul edilir.³⁰⁸

Mesele 766: Zihâr yapan kişi, iyileşme ümidi olmayan bir hastalık veya yaşlılık nedeniyle oruç tutmaya gücünün yetmediği zamanlarda, fitra olarak bir sâ' (ölçü birimi)³⁰⁹ miktarına denk kuru üzüm, buğday, yarım sâ' miktarına denk arpa veya hurma vererek ya da bunların bedelini ödeyerek, balığ (ergen) ve mürâhik (on iki yaşını bitirip de ergenlik çağına girmemiş) olan altmış aç kişiyi doyurur ya da doyurma bedelini öder.³¹⁰

Mesele 767: Altmış fakiri bir gün sabah ve akşam iki kere doyurması gerekir, sadece bir öğün yemek yedirmesi caiz olmaz.³¹¹

146. Arpa ve mısır vermek suretiyle yemek yedirirse yanına katık da vermesi lazım gelir, lakin buğday verirse katığa gerek yoktur.³¹²

³⁰⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 122; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 12; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, II, 266; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 451.

³⁰⁷ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 122-123; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 451; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîl Muhtar*, III, 165.

³⁰⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 452; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 395.

³⁰⁹ **Sâ'** (ساع) ölçüsü, İslam hukukunda, özellikle oruç kefareti ve zekât gibi ibadetlerde kullanılan eski bir ölçü birimidir. **Sâ'**, hacmin ölçülmesi için kullanılan bir birimdir ve genellikle kuru gıda maddeleri için kullanılır. Bir **sâ'**, aşağı yukarı **3 kg** civarında kuru maddelere denk gelir. Ancak, bu miktar kullanılan gıda maddesine ve yerel ölçülere göre biraz değişebilir. Genel olarak, İslam literatüründe **bir sâ'** ölçüsü, şu şekilde ifade edilir: **Bir sâ' = 4 mudd** (yani dört avuç içi kadar bir ölçü). **Bir mudd**, yaklaşık olarak **750 gram** kuru gıda maddesi eder. Kallek, Cengiz, "Sâ", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 317-319.

³¹⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 123; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 395; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 453.

³¹¹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 453; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 395.

³¹² Dürer (mlf); Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 395-396; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 125; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîl Muhtar*, III, 166.

Mesele 768: Bir fakire altmış gün boyunca sabah akşam yemek yedirmek de caiz olur.³¹³

Mesele 769: Bir fakire altmış günlük yemeği bir günde vermek yalnızca o gün için bir öğünü karşıladığı manasına gelir.³¹⁴

Mesele 770: Yemek yedirme döneminde cinsi münasebet gerçekleşir ise yeniden başa dönme söz konusu değildir.³¹⁵

Mesele 771: Altmış fakire iki kefareti için birden ikişer sâ' miktarınca verirse yalnız bir kefaretin sorumluluğunu yerine getirmiş olur.³¹⁶

Mesele 772: Evlenen kölenin zihâr kefareti oruçtur.³¹⁷

Mesele 773: Zihâr kefareti için oruç tutan kimse iki ayı tamamlamadan köle azadına gücü yettiği takdirde, köle azat eder ve tutmakta olduğu oruçlar nafîle ibadet yerine geçer.³¹⁸

Mesele 773: Zihâr kefareti için altmış fakiri doyurmakta olan kimse oruç tutmaya gücü yettiği anda oruca başlar ve yedirdiği yemekler kendisi için sadaka yerine geçer.

³¹³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 125; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî*, II, 269.

³¹⁴ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 125; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî*, II, 269; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîl Muhtar*, III, 166.

³¹⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 454; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîl Muhtar*, III, 166.

³¹⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 454; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîl Muhtar*, III, 166.

³¹⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 454; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 127; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtedî*, II, 268; İbnu'l-Hümmam, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, IV, 268.

³¹⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 476.

2.3.4. Li'ân

Mesele 775: Li'ân³¹⁹– Lanetleşmeye yakın yeminler ile güçlendirilmiş şahitlik sözleridir ve erkek hakkında **hadd-i kazf** (zina iftirası cezası)³²⁰ ve kadın hakkında **hadd-i zina** (zina cezası)³²¹ suçlarının gereklerini yerine getirir.³²²

Mesele 776: Erkek, sahih bir nikâh ile evlendiği kadından doğan çocuğun nesebini reddederse yani “*Benden değildir.*” derse veya karısına açık bir şekilde zina yaptığına dair zina iftirasında bulunursa ve her iki taraf da şahitlik ehliyetine sahip kimseler oldukları halde, iffetli kadın kendisine iftira eden kocasına karşı ceza talep edebilir. Bu durumda hakimden kocaya had cezasının uygulanmasını isteyen kadının şu özellikleri taşınması gerekir; fasit bir nikâh ile adamla evlenmemiş olması, babasız çocuk doğurmamış olması, şüphe ile cinsel ilişkiye girmemiş olması, ömründe bir kere dahi zina etmemiş olması, köle, çocuk, akıl hastası veya kafir olmaması. Eğer kadın bu özellikleri taşırsa, kocasına li'ân vacip olur.³²³

³¹⁹ **La'n** “kovmak, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmak” anlamına gelir. Bu kökten türeyen **liân** ve **mülâane** “karşılıklı lanetleşme” demektir. Fıkhi terim manasında liân, karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak çocuğun zinadan husul ettiğini iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin mâsum olduğuna aynı tarzda yemin etmesidir. Aydın, Mehmet Akif, “Li'ân”, *DİV*, TDV Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 172-172.

³²⁰ Kelime anlamı “herhangi bir şeyi atmak” olan **kazf** fıkhîta iffetli olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek şeklinde tanımlanır. İslamda kabul edilen had suçlarından birdir. İslam insanların kişilik haklarına yapılan saldırıların kabul edilemeyeceğinin, kişilerin iffet, şeref ve haysiyet dokunulmazlığının olduğunun önemini bu cezaıyla ortaya koymuştur. Kazf haddi İslam tarihine İfk Hadisesi olarak bilinen ve Hz. Âişe annemiz aleyhinde çıkarılan olaydır. Şöyle ki Hz. Âişe annemize iftira atılmış bu sebebiyle başta Resûl-i Ekrem olmak üzere Hz. Âişe'nin ve Ebû Bekir ailesi iftira kampanyasına maruz kalmış ve bu durum ciddi manevi işkencelere dönüşmüştür. Bu durum üzerine nâzil olan Nûr sûresinin 11-20. âyetleriyle Hz. Âişe'nin bir iftiraya mâruz kalmış iffetli bir kadın olduğu açıklanmış ve bununla birlikte iffetli kişilerin şeref ve haysiyetlerinin koruma altına alınmasını amaçlayan bir hukuki kâide getirmiştir. Aktan, Hamza, “Kazf”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2022, XXV, 148-149.

³²¹ **Hadd-i Zina:** Zina ettiği ikrar, şahitler ve karinelerle ispat edilen erkek ve kadınlara uygulanan cezadır. Hadd uygulanacak cezanın mahiyeti suçu işleyen kişinin evli-bekar -dul olmaları durumuna göre farklılık göstermektedir. İslam'ın ilk yıllarında zina eden kadın için ev hapsi, erkeğin ise sözlü eziyete mâruz bırakılması şeklinde iken (en-Nisâ 4/15-16), daha sonra zamanla gerek ayet ve gerek sünnetle yeni uygulamalar gelmiştir. Son durumda bekarlar için yüz sopa ve sürgün, evliler içinde 100 sopa ve recm (taşlayarak öldürme) cezaları uygulanmıştır. Esen, Hüseyin, “Zina”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 444-445.

³²² Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 39; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 127; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübedî*, II, 268; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 482.

³²³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 128; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 40-41; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 455; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 168-169.

147. İftiraya uğrayan kadının iftira cezasını talep etmek için hâkime başvurmayıp susması daha faziletli, hakime başvurulduğunda hâkimin vazgeçirmek üzere kadına nasihat etmesi en uygun olanıdır.³²⁴

Mesele 777: Erkek li'ândan kaçınırsa kendini yalanlayıncaya veya li'ân edinceye kadar hapis edilir. Kendini yalanlarsa af, cezadan kurtulma ve barış caiz olmayıp koca hakkında zina iftirası cezası uygulanır.³²⁵

Mesele 778: Koca mülâ'ane ederse karısına da li'ân vacip olur. Eğer kadın bundan kaçınırsa, kocasının sözünü doğrulayıncaya veya mülâ'ane edinceye kadar hapsedilir.³²⁶

Mesele 779: Erkek, şahitlik ehliyetine sahip biri değil de köle, kâfir veya iffetli bir kadına iftira atma sebebiyle hakkında şer'î bir ceza uygulanmış kimselerden olur ve kadın da şahitlik ehliyetine sahip kimselerden olursa; koca li'âna ehil olmadığı yönüyle hakkında zina iftirası cezası uygulanır.³²⁷

Mesele 780: Erkek, li'âna ehliyet sahibi bir kişi olur ve kadın ehliyete sahip olmayan kısımda bulunursa had de li'ân da gerekli olmaz.³²⁸

Mesele 781: Karşılıklı lanetleşmenin uygulanışı – Karı ve koca hâkim huzurunda durarak hâkimin emriyle erkek dört kere “*Allah’a şهادet*” ya da “*Kasem ederim ki zina yaptığına dair söylediğim sözde sadığım.*” der, her bir şهادetinde kadına işaret eder ve hâkim de “*Allah’tan kork! Lanet, ayrılığı ve cezayı gerektirir.*” ifadesinden sonra beşinci seferinde “*Eğer karın hakkında zina ettiğine dair söylediğin sözde yalancı isen Allah’ın laneti (nefsine izafetle) üzerine olsun.*” der. Kadın da dört kere şunu söyler: “*Allah şahittir ki eşim, zina işlediğine dair söylediği sözde yalancıdır.*” Her bir şهادette erkeğe yani kocasına işaret eder. Hâkim, söylediği “*Allah’tan kork! Lanet, ayrılığı ve cezayı gerektirir.*” ibaresinin ardından beşinci seferde kadına “*Eğer erkek, zina yaptığına dair*

³²⁴ Mülteka (mlf); Müellif bu maddeye kaynak olarak Mülteka’yı göstermiş ise de kaynağın li'ân bölümünde böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

³²⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 128; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 40; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 455; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 168-169.

³²⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 456-457; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 129-130.

³²⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 457; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 40; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 131.

³²⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 457; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 130.

sarf ettiği kelimada doğru ise Allah'ın laneti senin üzerine olsun.” der.³²⁹ Böylece mülâ'ane son bulmuş olur ve hâkim eşlerin arasını tefrik eder, onları birbirinden ayırır.³³⁰

148. Mülâ'ane, doğacak çocuğun soyunu reddetmek için ise zina yerine nefy-i veled yani çocuğun reddedilmesi denilir. Her ikisi için ise her ikisi de zikredilir.³³¹

Mesele 782: Mülâ'ane yoluyla gerçekleşen ayrılma ve boşanmalar bâin talâk hükmündedir.³³²

Mesele 783: Mülâ'ane, soyun inkâr edilmesi için yapılmış ise hâkim çocuğun soyunu kocadan kaynaklanan bir ret ile annesine ilhak eder yani annesinin soyuna katar.³³³

Mesele 784: Mülâ'aneden sonra erkek kendini yalanlarsa hakkında zina iftirası cezası uygulanır. Eğer arzu ederse tekrar o kadını kendisine eş olarak da alabilir.³³⁴

Mesele 785: Ahras yani dilsiz olan kimsenin yaptığı kazf ve kadının taşıdığı çocuğun soyunu inkâr etmesi li'ânı gerekli kılmaz.³³⁵

³²⁹ “Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört kere, doğru söylediğine Allah'ı tanık göstermesi; beşinci olarak da, “eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetine uğramasını” söylemesidir. İftiraya uğrayan kadının dört kere, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı tanık göstermesi kendisini ceza görmekten kurtarır. Kadının beşinci tanıklık ifadesi, “eğer kocası doğru söyleyenlerden ise kendisinin Allah'ın gazabına uğramayı dilemesi” olacaktır.” (en-Nur Suresi 24/6-9)

³³⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 131-132; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i*, III, 237; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 457-458; El-Kudûrî, *el-Muhtasar el-Kudûrî fi Fıkhî'l Hanefî*, 167.

³³¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 132; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 458.

³³² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 132; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 458; El-Kudûrî, *el-Muhtasar el-Kudûrî fi Fıkhî'l Hanefî*, 167.

³³³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 132; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, II, 271.

Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 458-459.

³³⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 459; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 132; El-Kudûrî, *el-Muhtasar el-Kudûrî fi Fıkhî'l Hanefî*, 167.

³³⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 133; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 460; El-Kudûrî, *el-Muhtasar el-Kudûrî fi Fıkhî'l Hanefî*, 168.

2.3.5. Innîn

Mesele 786: Innîn – Bekar, dul veya bakire olan bir kadınla cinsel münasebette bulunmaya güç yetiremeyen kimse şeklinde tanımlanır.³³⁶

Mesele 787: Innîn olan kimsenin karısı hâkime müracaatta bulunduğu kocasından ayrılmayı talep eder ve erkek de eşine cinsel anlamda yaklaşmadığını açıkça beyan ederse; hâkim, davayı bir yıl (kamerî) erteler.³³⁷

Mesele 788: Hayız günleri ve Ramazan ayı bu erteleme kararının kapsamında yer alsa bile erkek veya kadının hastalıkla geçen günleri bu süreye dâhil edilemez.³³⁸

Mesele 789: Ertelenen süre zarfında eşlerin birbirine yaklaşmaları söz konusu olmaz ve kadın da kocasından ayrılmayı talep ederse, hâkim onları ayırır. Bu ayrılma durumu bâin talâk hükmünü alır.³³⁹

Mesele 790: Erkeklik organı uyanmayacak derecede hissiz yani hadım edilmiş kişinin hükmü, innînin hükmü gibidir.³⁴⁰

Mesele 791: Mecbûb, yani erkeklik uzvu ile yumurtaları kesilmiş kişi hakkında kararın ertelenmesi söz konusu olmayıp kadının herhangi bir talebi olursa hâkim o durumda ayrılığa hükmeder.³⁴¹

³³⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 137; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 461; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetî'l-Mübtetî*, II, 273; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 522.

³³⁷ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 138; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetî'l-Mübtetî*, II, 273; Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 522.

³³⁸ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 138-139; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 461-462; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetî'l-Mübtetî*, II, 273.

³³⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 139; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 462; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetî'l-Mübtetî*, II, 273.

³⁴⁰ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 463; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 140.

³⁴¹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 463; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 139-140.

2.3.6. İddet

Mesele 792: İddet³⁴² – Kadının, şer'an belirlenen süreyi bekleyip o süre boyunca başka bir kocayla evlenememesi durumuna iddet denir ve bu süre iddet müddeti olarak adlandırılır.³⁴³

Mesele 793: İddetin Sebep ve Vücubu – Teslim ya da halvet ve ölüm gibi teslim makamının yerini alan şeylerle nikâhın kuvvetlendirilmiş olmasıdır.³⁴⁴

Mesele 794: İddetin Şartı – Ayrılığın hükmen gerçekleşmesidir.³⁴⁵

Mesele 795: Şu on bir durumdan birine uğrayan kadının iddeti üç hayız görmesidir.³⁴⁶

- 1 - Hayız gören, cinsel münasebette bulunulmuş boşanmış hür kadının.
- 2 - Buluğ muhayyerliği/Hıyar-ı buluğ³⁴⁷ ile eşinden ayrılan cinsel ilişkiye girmiş kadın.
- 3 - Azatlık muhayyerliği/Hıyar-ı Itk³⁴⁸ ile eşinden ayrılan cinsel ilişkiye girmiş kadın.
- 4 - Hayız gören ve eşler arasında aranan denkliğin olmaması yönüyle eşinden ayrılan cinsel ilişkiye girmiş kadın.
- 5 - Eşlerden birinin, diğerini kendine mülk olarak almasıyla nikâhı ortadan kalkan cinsel ilişkiye girmiş kadın

³⁴² “Saymak, sayılan şeyin miktarı, adet” manalarına gelen **iddet** kelimesi, fihki terim olarak; evlilik bağının herhangi bir sebepten ötürü sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmesi için beklemesi zorunlu olan süreyi ifade eder. “Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin...” (et-Talâk 65/1) ayeti kerimesi iddetin vücubiyyeti, gerekliliğini ifade eder. Acar, “İddet”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 466-471.

³⁴³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 464; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 142.

³⁴⁴ İbn Âbidîn (mlf); İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 504.

³⁴⁵ İbn Âbidîn (mlf); İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 504.

³⁴⁶ “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.” (el-Bakara, 2/228).

³⁴⁷ **Buluğ muhayyerliği/Hıyar-ı buluğ:** Baba ve dede dışında zorlayıcı velayet yetkisine sahip olan bir veli tarafından evlendirilen küçükler ergenlik çağına erince bir seçim hakkına sahip olmaları. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 194.

³⁴⁸ **Azatlık muhayyerliği/Hıyar-ı Itk:** Hürriyetine kavuşmuş olmaktan dolayı önceki nikâhını devam ettirip ettirmeme hususundaki seçme hakkı. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 195.

6 - Eşinin büyük oğlunu öpmesi sebebiyle kocasından ayrılan cinsel ilişkiye girmiş kadın.

7 - Geçerli bir nikâha sahip olma şüphesiyle cinsi münasebet olup hayız gören kadının.

8 - Milki yemin şüphesi ile cinsel münasebet olup hayız gören kadının.

9 - Fasit bir nikâh akdi ile evlendikten sonra eşinden ayrılmasına hükmedilmiş hayız gören kadın.

10 – Geçerli bir nikaha sahip olma veya cariyeye sahip olma sebebiyle cinsel münasebet olunmuş veya fasit bir akitle nikâhlanıp kocası vefat etmiş hayız gören kadının.

11 - Başka bir erkeğin nikâhı altında veya iddetinde olmayıp azat edilen veya efendisi vefat etmiş, hayız gören efendisinden çocuk doğuran kölenin.³⁴⁹

Mesele 796: Kadın hayız halinde iken ayrılık gerçekleşir ise bu süre iddet süresi içinde sayılmaz.³⁵⁰

Mesele 797: Aşağıda bahsi geçecek olan üç durumdan biriyle hemhal olan kadının iddeti gün hesabıyla üç aydır.³⁵¹

1 - Hayızdan kesilen hür kadının.

2 - Henüz hayız görmeyen küçük yaştaki hür kız çocuğun.

3 - Buluş çağına ermiş olmakla birlikte henüz hayız görmeyen hür kadının.

Mesele 798: Eşi vefat eden hür kadının iddeti, dört ay ve on gündür.³⁵²

Mesele 799: Köle, müdebber, ümmüveled, mükâtebe yoluyla serbest bırakılanların iddeti iki hayızdır. Bunlar hayız görmedikleri takdirde veya eşleri öldüğü

³⁴⁹ Bilmen, *Hukukî İslamiye Ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, II, 371-377.

³⁵⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 143; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 465.

³⁵¹ “Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.” (et-Talâk, 65/4).

³⁵² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 144; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 465.

Evlilik kocanın ölümü ile sona ermesi ve kadın da hamile olmaması durumunda, iddet süresi dört ay on gündür. “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler.” (el-Bakara, 2/234).

halde hür kadın için beklemesi gereken sürenin yarısı (bir buçuk ay) onlar için de gerekli olur.³⁵³

Mesele 800: Hamile kadının iddeti çocuk doğana kadardır.³⁵⁴

149. Sabi yani on iki yaşına ulaşmamış olduğu halde bile vefat eden kocanın karısı hamile ise yine iddeti bu şekildedir.

Mesele 801: Kişinin edâ ehliyetini kısıtlayan ölüm hastalığında ric'î talâk ile boşanmış kadının iddeti, vefat iddeti gibidir.³⁵⁵

150. Eğer bâin talâk ile boşama yapılmış ise ölümünün uzak olduğu yani ölüm hastalığı olmadığı kanaatine itibar edilir.³⁵⁶

Mesele 802: Ric'î talâkın iddeti içinde azat edilen cariye'nin iddeti, hür kadının iddeti gibidir. Ancak üç talâk veya bâin talâk ile eşi tarafından boşanmış veya ölüm sebebiyle iddet müddetini beklerken azat edilmiş ise iddetini cariye iddeti gibi tamamlar.³⁵⁷

Mesele 803: Gün hesabıyla iddet süresi sayan hayızdan kesilmiş yaşı büyük kadın ile henüz hayız görmeyen yaşı küçük kız çocuğu iddet içindeyken hayız görmeye başlarsa önceki iddetleri iptal olur ve hayız hesabıyla tekrar yeni baştan iddet beklemeye mecbur olurlar.³⁵⁸

Mesele 804: İddet içindeyken hayızdan kesilen kadın gün hesabıyla yeniden iddet tutar.³⁵⁹

³⁵³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 145-146; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 15; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 466; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 172.

³⁵⁴ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 145; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 15.

Evlilik ne şekilde sonlanır sonlansın, hamile kadının iddeti, doğuma kadardır. Doğum yapmasıyla birlikte iddeti sona erer. **“Hamile olanların bekleme süresi ise doğum yapımlarıyla sona erer.”** (et-Talâk, 65/4).

³⁵⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 145; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 467.

³⁵⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 467; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 145.

³⁵⁷ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 146; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 37; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 467; el-Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, III, 173.

³⁵⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 468-469; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 403.

³⁵⁹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 468-469; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 403.

Mesele 805: İddet müddetinin içinde şüphe ile cinsel münasebette bulunan kadına, cinsel münasebette bulunan tarihten itibaren bir iddet daha vacip olur.³⁶⁰

Mesele 806: İddet süresinin başlangıcı, talâk ve ölümün hemen peşinden başlar. Kadının, kocasının vefat ettiğiinden veya boşandığıından haberi olmasa bile hüküm değişmez.³⁶¹

Mesele 807: Fasit bir nikâhta iddet süresinin başlangıcı, ayrılığın hemen ardından veya kocanın cinsel münasebette olmadığına dair net bir kararı açıklaması ile geçerlidir.³⁶²

Mesele 808: Altmış gün geçince kadın iddetinin son bulduğu konusunda bir dava yoluna giderse yemin etmesiyle doğrulanır.³⁶³

Mesele 809: Bir kimse bâin talâk ile iddet bekleyen karısını iddet süresi içerisinde nikâhlayıp cinsel münasebet öncesi tekrar boşarsa mehrin tamamının ödenmesi gerekir ve kadının da yeni bir iddet beklemesi gerekir.³⁶⁴

Mesele 810: Hamile olmadıkları takdirde şu altı kadın için iddet bekleme yoktur:

1 - Zifâf olunmayan kadına.³⁶⁵

2 - Vefat veya talâk eyleyen gayrimüslim veya harbînin eşi bulunan gayrimüslim kadına.

3 - İslam topraklarına iltica eden Müslüman harbî kadına.

4 - İslam memleketlerine sığınan gayrimüslim kadına.

5 - İslam dinini kabul eden İslam ülkesine emanla giren yabancı gayri müslim (müste'men) kadına.

³⁶⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 147; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtetî*, II, 276; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîl Muhtar*, III, 175.

³⁶¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 149; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtetî*, II, 276; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîl Muhtar*, III, 175.

³⁶² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 149-150; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtetî*, II, 276; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talîl Muhtar*, III, 175.

³⁶³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 150.

³⁶⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 470; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetî'l-Mübtetî*, II, 277; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 404.

³⁶⁵ “Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda onlar üzerinde, hesaplayıp bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur...” (el- Ahzâb 33/ 49)

6 - Gayrimüslim olmayı kabul eden müste'men kadına.³⁶⁶

151. Bunları alacak kimsenin bir hayız hali ile rahmini döl suyundan temizlemedikçe cinsel münasebette bulunmaması gerekir.

2.3.7. İhdâd

Mesele 811: Hidâd³⁶⁷ – Nikâh akdinin ele geçirilmesi mümkün olmayacak şekilde kaybedilmesinden kaynaklanan bir zorunluluk ile kadının matemini, üzüntüsünü ortaya koymasındır ki Türkçe'de buna "yas" denilir.³⁶⁸

Mesele 812: Ölüm ve bâin talâk ile iddet bekleyen Müslüman mükellef kadına ihdâd vaciptir.³⁶⁹

Mesele 813: İhdâd, özür olmaksızın altı şeyi terk etmekle olur.

1 - Zineti.

2 - Muza'fer (safran rengine, sarı renkte) ve mu'asfer (usfur ile boyanmış, turuncu/sarı) renkte elbiseler giymeyi.

3 - Güzel koku kullanımını.

4 - Yağlanmayı (Makyaj, cilt bakımı)

5 - Sürme çekmeyi.

6 - Kınalanmayı.³⁷⁰

³⁶⁶ Hindiyye (mlf); Müellif bu maddede bahsedilen hususların kaynağı olarak el- Fetavay-ı Hindiyye'yi göstermiştir. Ancak zannımızca dipnot düşerken bir hata meydana gelmiş. Çünkü burada bahsedilen maddeler el-Hindiyye'de değil Mülteka ve Dâmâd'ın şerhinde sıralanmış, el-Hindiyye'de ise tek madde olarak sadece zımminin iddetinden bahsedilmiştir. Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhûr fî Şerhi Mülteka'l- Ebhûr*, I, 470-471; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 150.

³⁶⁷ "Menetmek, sınır koymak" anlamlarına gelen **ihdâd**, fıkıh terimi olarak ölüm veya bâin talâk sonucu evliliği neticelenen kadının iddet beklediği zaman sürecinde yas tutmasını, üzüntüsünü hal ve hareketleriyle belli etmesini, memnun ve mutlu görünmekten kaçınmasını ifade eder. Hüküm olarak yas tutma işlemi, hangi durumlarda ve ne kadar süreyle olacağı ve yas tutma esnasında hangi davranışlardan kaçınılacağı gibi konular hakkında fakihler arasında ihtilaflar mevcuttur. Baktır, Mustafa, "İhdâd", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 530-532.

³⁶⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 471; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fî Tertîbi's-Şerâ'i*, III, 208.

³⁶⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 152-153; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fî Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 471.

³⁷⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 152-153; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fî Tertîbi's-Şerâ'i*, II, 208; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gururî'l-Ahkâm*, I, 404; Komisyon, *el-Fetâvâ'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 533.

Mesele 814: Fasit bir nikâhtan sonra ve azat edildikten sonra iddet bekleyen kadın için ihdâd yoktur.³⁷¹

Mesele 815: Boşanma iddeti bekleyen kadın, gece ve gündüz evinden çıkamaz. Ancak eşinin vefat etmesi durumunda, iddet bekleyen kadın gündüz vakti dışarı çıkabilir. Fakat evinin dışında bir yerde gece kalamaz.³⁷²

Mesele 816: Kadın, ayrılık gerçekleşikten veya eşini kaybettikten sonra bekleyeceği iddet günlerini bulunduğu evde geçirir.³⁷³

152. O ev, bir kimsenin bir süre kullanmak üzere karşılıksız verdiği veya kira olarak kullanılan bir ev olursa ve kadın oradan zorla çıkartılır ya da kirasını vermeye güç yetiremez halde ise veya harap olmasından, malının çalınmasından veya ölüm korkusundan dolayı o evden çıkarsa herhangi bir sakınca yoktur.³⁷⁴

Mesele 817: Boşayan erkek ile boşanan kadının aralarında örtü olduğu halde yerde gecekemelerinde bir sakınca yoktur; ancak erkek fasık olur veya ev de dar, küçük ise evli erkeğin geceleyin orada kalmaması daha evladır. Şeyet aynı evde geceleyecek iseler aralarında haylûlete engel güvenilir bir kadının bulundurulması daha güzel olur.³⁷⁵

Mesele 818: Yolda kocası ölür veya bâin talâk ile boşanırsa kadının erkekten ayrıldığı yer ile memleketi arasındaki yer sefer müddetinden az ise kadın memleketine döner. Sefer müddetinden fazla ise yanında velisi olsun veya olmasın istediği yere gitmek veya memleketine dönmek hususunda serbest ise de geriye dönmesi çok daha uygun bir davranış olur.³⁷⁶

³⁷¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 153; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 531; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 404.

³⁷² Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 154; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, II, 279; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 405; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 472.

³⁷³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 154; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, II, 279; Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 405.

³⁷⁴ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 405; 155-156; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 473.

³⁷⁵ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 156; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, II, 279; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 473.

³⁷⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 156; el-Mergînanî, *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, II, 279; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 473.

153. Yolda eşinin öldüğü veya bâin talâk ile boşandığı yer büyük bir şehirse zevce iddetini orada tamamlar.³⁷⁷

2.3.8. Hidâne

Mesele 819: Hidâne³⁷⁸ – Küçük yaştaki çocukları annesinin veya başka birinin terbiye etmesi olarak adlandırılır.³⁷⁹

Mesele 820: Kocasından boşandıktan sonra ya da boşanma öncesi İslam'ı terk etmemiş ve çocuğunu büyütme konusunda ehil olan anne, çocuğunun bakım, gözetim ve eğitimi konusunda öncelikli hak sahiptir.³⁸⁰

Mesele 821: Hidânedede hak sahibi olma, kıymete göre dereceleri aşağıdaki gibidir:³⁸¹

- 1 - Anne.
- 2 - Annenin annesi ve yukarı soy
- 3 - Babanın annesi ve yukarı soy
- 4 - Anne baba bir kız kardeş.
- 5 - Anne bir kız kardeş.
- 6 - Baba bir kız kardeş.
- 7 - Teyze.
- 8 - Hala.
- 9 - Kız kardeş kızları.

³⁷⁷ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 156; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 474.

³⁷⁸ Kelime olarak “*çocuğu kucaklamak, yanına almak*” manalarına gelen **hidâne** fıkihta, küçük yaştaki kız ve erkek çocukların anne veya akraba tarafından bir kimsenin himayesi altına alınıp, onların korunması, terbiye edilmesi, eğitilmesi demektir. Ayrıca kendi bakımını üstlenemeyecek derecede matuh ve mecnun olanların salahiyeti olan kişiler tarafından terbiye edilmesi, yeme, içme, temizlik ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması da bu kavramla ifade edilir. Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, II, 425; Bardakoğlu, Ali, “Hidâne”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, XVII, 467-471.

³⁷⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 166; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhûr fi Şerhi Mülteka'l- Ebhûr*, I, 480.

³⁸⁰ Mülteka (mlf); Müellif bu maddeye kaynak olarak Mülteka'yı zikretmiş ise de bu bilgi Dâmâd'ın şerhinden alınmıştır. Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhûr fi Şerhi Mülteka'l- Ebhûr*, I, 480.

³⁸¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 166-167; el-Mergînânî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, II, 283.

10 - Erkek kardeş.³⁸²

Mesele 822: Bunlardan hangisi olursa olsun; ölüm, hidaneyi kabul etmeme, hidaneye liyakat sahibi olmama ve mahreminden başkasıyla evlenme gibi durumlarda hidane hakkı kaybolur ve hidane hakkı kendinden sonraki hak sahibine aktarılır.³⁸³

Mesele 823: Çocuk kendi başına yiyip içecek ve giyinip büyük abdesti yaptıktan sonra pislikten, necâsetten temizliğini kendi yapabilecek derecede büyüdüğü zaman³⁸⁴ (Erkek çocukta yedi ve kızda dokuz yaş ile takdir olunmuştur.) hidânesinden alınarak babasına teslim olunur.³⁸⁵

Mesele 824: Hidâne hakkına sahip olan kimse hidaneyi kabul etmesi için zorlanamaz. İsterse hidaneyi kabul eder ve isterse hakkını geçersiz kılar.³⁸⁶

Mesele 825: Çocuğun akrabasından hidâneye hak sahibi olan bir kadın bulunmaz ise miras taksimine göre yakın olan akrabaya yani baba tarafından gelen erkek akraba ve erkek çocuklarına hidâne hakkı geçer.³⁸⁷

Mesele 826: Kız evlat amcaoğlu gibi nikâhlanma yasağı olmayan veya fasık bulunan akrabaya teslim edilemez.³⁸⁸

Mesele 827: Müslüman olmayan bir anne küfre alıştırmasından korkulmadığı, endişe duyulmadığı sürece Müslüman olan çocuğunun hidânesine hak sahibidir.³⁸⁹

³⁸² Mülteka (mlf); Bu maddenin son ifadesi olan erkek kardeş, erkek kardeş kızları olmalıdır. Müellif burada eksik bilgi girmiştir. Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 166-167.

³⁸³ Mülteka (mlf); Yine bu madde de zikredilen hususlardan sadece mahreminden başkası ile evlenen kişi Mülteka'da yer almaktadır. Bu madde zikredilen hususların tamamı Reddû'l-Muhtâr'dan alınmıştır. Yine annenin ehil olma ve hidaneyi kabul etmeme hususları el-İhtiyar'da geçmektedir.

Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 167; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr Ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, III, 559; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, IV, 14-16.

³⁸⁴ **İstincâ:** Hususen tuvalet ihtiyacının giderilmesi akabinde vücuttan çıkan kan, meni, sidik, pislik gibi necaset mahallerinin temizlenmesi manasına gelen fıkıh terimini ifade eder. Ögüt, Salim, "İstincâ", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, XXIII, 320-321; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 268.

³⁸⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 481-482.

³⁸⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 482.

³⁸⁷ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 170; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 482; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, IV, 14-16.

³⁸⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 483; Komisyon, *el-Fetâva'ı-Hindîyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 542.

³⁸⁹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 482; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, II, 284; el- Mavsîlî, *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, IV, 14-16.

Mesele 828: Çocuk kimseye ihtiyaç duymayacak derecede olgunluk çağına³⁹⁰ ulaşmadıkça babası onu sefer müddeti kadar mesafedeki bir yere götüremez.³⁹¹

Mesele 829: Annesi, hidânesi altında bulunan çocuğunu eğer Müslüman olmayan bir devletin hâkimiyeti altındaki topraklardan³⁹² değil ise babası ile evlenmiş olduğu memlekete götürebilir.³⁹³

Mesele 830: Anneden başka hidâne hakkına sahip olan kimse çocuğu sefer müddeti kadar olan bir yere götüremez.³⁹⁴

Mesele 831: Anne, eğer babasının haberdar olabileceği mesafede, birbirine yakın olan bir memleketten diğerine ya da bir köyden başka bir şehre veya köye çocuğunu götürebilirse, bu mümkündür. Ancak, bir memleketten bir köye gitmesi durumunda, köy halkıyla yakın ilişki kurarak, onların olumsuz davranış ve huylarını çocuğuna aktarabileceği düşünülerek, çocuğu yanına alıp götürmesi uygun görülmez.³⁹⁵

Mesele 832: Çocuğun “*Ben filan hidâneyi isterim.*” diye bir tercih hakkı yoktur.³⁹⁶

³⁹⁰ **Hadd-i istiğnâ:** Fizyolojik, biyolojik beşerî ihtiyaçlarını kendi karşılayabilecek derecede olgunluğa ulaşması anlamına gelir. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 263.

³⁹¹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 483-484; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 171; Komisyon, *el-Fetâva'l-Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, I, 543.

³⁹² **Darü'l-harb:** Müslümanlar ile aralarında savaş ve barışın olmadığı halkı Müslüman olmayan memleket. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 91.

³⁹³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 483-484; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 171.

³⁹⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 483-484; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 171-172.

³⁹⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 484; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 170.

³⁹⁶ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 172; Dâmâd, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I, 484.

2.3.9. Nafaka

Mesele 833: Nafaka,³⁹⁷ evlilik, akrabalık ve mülk sebepleriyle olur.³⁹⁸

Mesele 834: Kadın, ister Müslüman ister kâfir, büyük veya küçük fark etmeksizin, cinsel ilişkiye uygun olduğu takdirde, kocası küçük dahi olsa, onun nafakasını sağlama, besleme, giydirme ve kalacağı evi temin etme gibi tüm sorumluluklar kocanın üzerine vaciptir.³⁹⁹

³⁹⁷ **Nafaka:** “*Harcamak, sarfetmek, tüketmek*” gibi manaları ihtiva edip infak kökünden türemiş bir kelimedir. İslam hukukunda nafaka; evlilik, akrabalık ve mülkiyet sebebiyle hayatiyet ve yararlanmanın sürekliliğini sağlamak için yapılan tüm harcamalar olarak ifade edilir. Hayatiyet bakımında nafaka; yeme, içme, giyim ve barınma gibi ihtiyaçların karşılanmasıdır. Yararlanma bakımından ise canlı varlıklar için onlardan faydalanmanın ve onlara karşı merhamet etme duygusunun gereği olarak gerekli harcamaları yapmak iken cansız varlıklarda onlardan faydalanmak ve onların devamlılıklarını sağlamak amacı ile yapılan harcamalardır. Erbay, Celal, “Nafaka”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 282-285; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhûr fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 484; Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, II, 444; Akgül, Lütfiye, *Osmanlı Devleti’nde Fıkhın Tedvini Çalışmaları Ve 1333/1915 Tarihli Kitabû’n-Nafakât Adlı Kanun Kitabının İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, 5.

³⁹⁸ Mülteka (mlf); Yine müellif bu maddeye kaynak olarak Mülteka’yı zikretmiş ise de bu bilgi Dâmâd’ın şerhinden alınmıştır. Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 484.

³⁹⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 173-174; Dâmâd, *Mecmeu’l- Enhur fi Şerhi Mülteka’l- Ebhur*, I, 484-485.

Nafakanın vacip olması Kitap ve Sünnet ile sabittir. Nafakanın delili olarak *el-Mebsût* ve *Bedâ’i*’ de şu ayet ve hadisler zikredilmektedir:

“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur. Hiç kimse gücünü aşan bir şeyle yükümlü kılınmaz. Ne ana çocuğu yüzünden zarara uğratılsın ne de babası çocuğundan dolayı zarar görsün. Kendisine miras kalan kimseye de benzer yükümlülük vardır. Ana baba karşılıklı danışarak ve anlaşarak çocuğu süttten kesmek isterlerse bundan dolayı onlar için bir sakınca yoktur. Çocuklarınızı sütannelere emzirtmek isterseniz münasip olan ücreti verdiğiniz takdirde sizin için bir günah yoktur. Allah’ın koyduğu kurallara aykırı davranmaktan sakının ve bilin ki Allah yaptıklarınızın tamamını görmektedir.” (el-Bakara 2/233)

“Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar...” (en-Nisa 4/34),

“O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer gebe iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir.” (et-Talâk 65/6)

“Kadınlar hakkında size hayır tavsiye ederim; çünkü onlar sizin yanınızda birer emanettir. Allah’ın emaneti olarak aldınız ve Allah’ın ismiyle nikâhlarını helal kıldınız. Sizin kadınların üzerinde şu hakları vardır. Onlar, sizin yataklarınıza (mahreminize) kimseyi sokmasınlar ve sizin sevmediğiniz bir kimsenin evlerinize girmesine izin vermensinler. Eğer bunu yapanlarsa, onları hafifçe ve teşvik etmeden uyarıda bulunun. Kadınların üzerinizdeki hakları ise, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını maruf ölçülerde karşılamandır.”

Bir başka hadiste, Peygamber Efendimiz (sav), Hind bint Utbe’ye şöyle demiştir: “Ebu Süfyan’ın malından senin ve çocuğun ihtiyacını karşılayacak kadarını, maruf (örfe uygun şekilde) al.” (Buhârî, Büyü’, 95; Nesâî, Kudât, 31.) Serahsi, *el-Mebsût*, VII, 181; Kasânî, *Bedâ’i’u’s Sanâ’i fi Tertîbi’s-Şerâ’i*, IV, 15-16.

Mesele 835: Kadının nafakası, israfa kaçmadan ve aşırı cimri olmadan, eşlerin maddi durumlarına göre belirlenir. Eğer eşler zenginse, kadının nafakası varlık durumuna uygun olarak; fakirlerse, yokluk halleri göz önünde bulundurularak takdir edilir.⁴⁰⁰

Mesele 836: Erkek zengin ve kadın fakir ise ya da tam tersi olur iseler orta düzeyde bir nafaka belirlenir.⁴⁰¹

Mesele 837: Eğer erkek mûsir yani zengin, hali vakti yerinde biri ise eşine bakması, işlerini görmesi için bir hizmetçi nafakası da belirlenir.⁴⁰²

Mesele 838: Şer’î hukuka aykırı bir şekilde kocasının evinden çıkarak ona itaat etmeyen ve geçimsiz (nâşize) olarak adlandırılan, borcu nedeniyle hapiste bulunan, kaçırılmış olan, cinsel ilişkiye giremeyecek derecede küçük olan ya da kocasıyla birlikte olmadan hacca giden kadınlar, nafaka hakkından mahrum olurlar. Yani, bu durumdaki kadınlar için nafaka hükmü geçersizdir ve onlara nafaka takdir edilmez.⁴⁰³

154. Eşiyle beraber hacca giden kadın yerleşiklik nafakası alır, yolculuk ve kira giderleri kendisine aittir.⁴⁰⁴

Mesele 839: Karısını kavga veya çekişme halinde her ikisinin akraba ve yakınlarından hiç kimsenin bulunmayacağı ve mesken olmaya uygun bir mekâna yerleştirmesi erkek üzerine vaciptir.⁴⁰⁵ Erkek de arzu ederse karısının mahremine yanına gelmekten, o eve girmekten men edebilir; ancak istediği vakit görmek, konuşmak, anasıyla babasına gitmek ve haftada bir kere onları evine kabul etmek gibi hususlarda karısına yasak koyamaz.⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 175-176.

Bu husus Kur’an-ı Kerim’de şöyle dile getirilir. “Varlıklı olan varlığından harcasın, rızkı daralmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından harcasın. Allah kimseyi kendi verdiğinden fazlasıyla yükümlü tutmaz. Allah bir güçlüğün ardından bir kolaylık sağlayacaktır.” (et-Talâk 65/6)

⁴⁰¹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 176; Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 486.

⁴⁰² Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 486; Kasânî, *Bedâ’i’u’s-Sanâ’i fi Tertibi’ş-Şerâ’i*, IV, 24; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 176; Serahsî, *el-Mebsût*, VII, 182.

⁴⁰³ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 489; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 179-180.

⁴⁰⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 490; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 179-180.

⁴⁰⁵ “O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın.” (et-Talâk 65/6)

⁴⁰⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, I, 492-492; Halebî, *Mülteka’l-Ebhur*, 185.

Mesele 840: Boşanma iddetini bekleyen kadın için nafaka ve ikamet edilecek mesken vaciptir.⁴⁰⁷ Fakat eşi vefat eden bir kadına, geçmesini beklediği ölüm iddeti için nafaka yoktur.⁴⁰⁸

155. Vefat iddeti bekleyen kadın ümmüveled olur ve hamile bulunur ise kocasının bütün malından kendisine nafaka takdir edilir.⁴⁰⁹

Mesele 841: Fakir çocuğun giyinme ve barınma nafakası babasına, fakir olan anne ve babanın nafakaları zengin olan çocuklarına ve kadının nafakası kocası üzerine vaciptir. Bu hususta ona kimse ortak olamaz.⁴¹⁰

Mesele 842: Yeni doğmuş bir bebek başkasının sütünü emmekten kaçınmadığı sürece annesi onu emzirmesi için zorlanamaz, annesinin yanında emzirilmek üzere bir sütanne tutulur.⁴¹¹

Mesele 843: Ergenlik çağına ulaştığı halde fakir olup zemin⁴¹² bulunan kız ve erkek çocuğun nafakaları varlık sahibi olan babaya vaciptir.⁴¹³

156. Kör ve çolak da yatalak hasta gibidir.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Kur'an'da geçen şu ifadeler bu hükme delil olarak kabul edilmiştir: "...onları evlerinden çıkarmayın..." (et-Talâk 65/1), "O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun..." (et-Talâk 65/6). Serahsî, *el-Mebsût*, V, 182.

⁴⁰⁸ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 492; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 190.

⁴⁰⁹ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 495; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 190.

⁴¹⁰ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 496-497; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 191; Molla Hüsrev, *Dürrü'l-Hükkâm fi Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, I, 418.

⁴¹¹ Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 192-193; Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertibi's-Şerâ'i*, IV, 40; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 497-498; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 291.

İslâm fakihlerinin ekseriyetine göre, annenin kendi çocuğunu emzirmesi menduptur. Ancak emzirmek istemediği takdirde bazı istisnai durumlar hariç emzirmeye zorlanamaz. Çünkü çocuğun emzirilmesi nafaka konusu kapsamındadır. Nafaka da çocuğun babası üzerine vâciptir. Bundan dolayı koca, karısını çocuğu emzirmeye zorlayamaz. "Emmeyi tamam yaptırmak isteyenler için, anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler" (el-Bakara, 2/233) âyeti tavsiye niteliğinde olup, "Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir." (et-Talâk 65/6) âyeti bu hususta delil olarak kabul edilir.

Ancak şu durumlarda, anne çocuğunu emzirmeye zorlanabilir: Çocuğun kendi annesinden başkasının sütünü emmemesi, başka bir süt anne bulunamaması, Çocuğun babasının olmaması ve kendisinin de süt anne tutabilecek bir malının bulunmaması durumlarında anne çocuğunu emzirir. Burada gaye, çocuğu helâk olmaktan korumaktır. Kasânî, *Bedâ'i'u's Sanâ'i fi Tertibi's-Şerâ'i*, IV, 40-41

⁴¹² Hastalığı devamlı surette olan, ayakları üzerine yürüyemeyen, yatalak hasta. (mlf.)

⁴¹³ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, 194; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 498.

⁴¹⁴ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 498.

Mesele 844: Fukara olan usûl yani babalar, dedeler, anneler, ninelerin geçimlerini sağlamak zengin olan furû'una yani kız veya erkek çocukları, torunları ve onların çocukları şeklinde devam eden silsileye vaciptir. Bu konuda varis olma durumuna bakılmaz; yakınlık ve soy bağının derecesi dikkate alınır. Mesela bir fakirin, zengin bir kızıyla bir oğlunun oğlu olsa, nafaka kızına, bir kardeşiyle bir kızının kızı olduğunda da nafaka kızının kızına aittir.⁴¹⁵

157. Sahib-i yesar yani varlıklı, mal mülk sahibi kimse, kendisine sadakanın haram olduğu kimsedir.⁴¹⁶

Mesele 845: Fakir, küçük, kronik bir hastalığı olan, kör, akılsız (hamakât) olan, ticaret yapamayacak durumda olan, ev halkından olup çalışmaktan utanan, ya da ilimle meşgul olan kişilerin nafakalarını, aynı rahimden gelen ve varlıklı olan her bir mahremi sağlamakla yükümlüdür. Bu kişiler için nafaka sağlama, besleme, geçindirme ve yedirip içirme gibi görevlerde zorlama yoluna başvurulabilir.⁴¹⁷

Mesele 846: Zengin olan kişi, fakir babasının karısının da nafakasını temine mecburdur.⁴¹⁸

Mesele 847: Erkek fakir, küçük veya daimî bir rahatsızlığa sahip olursa karısının nafakasını temin etmek erkeğin babasının sorumluluğundadır.⁴¹⁹

Mesele 848: Köle veya cariyenin nafakası efendisi üzerine vaciptir. Bunu yapmaktan kaçınırsa, onlar çalışıp kazanarak kendilerini geçindirirler. Çalışıp kazanacak bir yol bulamazlarsa, kendilerini satmaya efendileri mecbur bırakılır.⁴²⁰

Mesele 849: Bunun dışında sahip oldukları hayvanların nafakası da sahibine aittir, eğer hayvanlarının nafakalarını temin etmekten sakınır iseler hapsedilirler.⁴²¹

⁴¹⁵ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 499-500; Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 197; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 291.

⁴¹⁶ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 499.

⁴¹⁷ Dâmâd (mlf); Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 499-500; Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 199-202.

⁴¹⁸ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 199; Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 501.

⁴¹⁹ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 199, Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 501-502; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 291-292.

⁴²⁰ Mülteka (mlf); Halebî, *Mülteka'l- Ebhur*, 58 Dâmâd, *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 504-505; el-Mergînanî, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, I, 293-295.

⁴²¹ Dâmâd (mlf); *Mecmeu'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l- Ebhur*, I, 505.

SONUÇ

Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte İslam’ın yayılması ve yaşanması adına gerek devlet olarak gerekse şahıslar olarak büyük katkılar ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda hem şer’i ilimlerde hem de pozitif ilimlerde birçok ilim adamı yetişmiş ve bu bilim adamlarının eserlerinin büyük çoğunluğu günümüze ulaşmıştır. Özellikle Selçuklular ’da Nizamiye Medreseleri ve Osmanlılar’da bu medreselerin devamı olan mektepler birçok ilim insanının yetişmesine vesile olmuştur. Bu dönemlerde ortaya konan eserler kaleme alındığı dönemin ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte çağımıza ışık tutmaktadırlar.

Bu bağlamda Ali Nurettin Efendi de Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yetişmiş bir ilmi şahsiyettir. Devletin çeşitli kademelerinde ve farklı beldelerinde nâiblikten, muallimliğe birçok memuriyet görevi yapmış ve bunun yanı sıra birçok eser kaleme almıştır. “Envâru’l-Hamîd fî Fıkhi Ehli’t-Tevhîd” adlı eseri basımını yapmış olduğu en kapsamlı eseridir. Bundan daha kapsamlı eserler yazmış ise de basımını gerçekleştirememiştir.

“Envâru’l-Hamîd fî Fıkhi Ehli’t-Tevhîd” adlı eserin kaleme alınma amacının, insanlığa faydalı bir eser bırakıp gelecekte hayırla yad edilme arzusu olduğunu müellifin kendi ifadelerinden anlıyoruz.

Üç cilt halinde kaleme alınmış Envâru’l-Hamîd esasen ilmihal düzeyinde bir eserdir. Bilinen ilmihallerden en ayrıcı yönünün; ibadetler, helaller-haramlar, kurban vs. konuların yanı sıra aile hukukunu da ele almış olmasıdır. Bu durum kanaatimizce dönemin toplumsal yapısının ya da sorunların buna ihtiyaç gösterdiğini ortaya koymaktadır. Günümüzde Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan iki ciltlik ilmihale benzetebiliriz.

Kitabın en dikkat çekici yönü bilgileri ayrıntıya girmeksizin madde numaraları vererek yazılmış olmasıdır. Müellif Mecelle’dekine benzer bir yöntem takip etmiştir. Sadece hükümleri belirtmiş gerekçelerine ise yer vermemiştir. Bu yönüyle, Mehmet Zihni Efendi’nin *Nimet-i İslam* ve Ömer Nasuhi Bilmen’in *Büyük İslam İlmihali* gibi dönemin bazı ilmihallerinden ayrılmaktadır.

Müellif kitabında temel referans kaynağı olarak, İbrahim Halebî'nin *Mülteka'l-Ebhûr* adlı eseri ve onun şerhi olan Dâmâd Efendinin *Mecmeu'l-Enhûr fî Şerhi Mülteka'l-Ebhûr* adlı eserlerini esas almıştır.

Müellifin cümlelerine bakılırsa el-Mültekâ'nın ilgili kısımlarının tercümesi mahiyetinde olduğu görülmektedir. “Fayda” adı altında verdiği ilave notlar ekseriyetle Dâmâd'ın şerhinden iktibas edilmiştir. Bu bağlamda müellif kaynaklandırma yaparken bazı küçük karışıklıklar yapmış, Dâmâd'ın şerhinde veya başka bir kaynakta olan bilgiyi el- Mültekâ'da geçiyormuş gibi zikretmiştir ki ilgili yerlerde buna işaret edildi.

Kaynaklardan yaptığımız referanslandırma sırasında müellifin verdiği bilgilerde yanlış bilgi aktarımı gibi durumlar gözlenmemiştir.

KAYNAKÇA

KUR'ÂN-I KERÎM

Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (ö. 211/826-27), *el-Musannef*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1970-1983.

Acar, Halil İbrahim, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, Ekev Yay., Erzurum, 2000.

_____, "İddet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.

_____, "Talâk", *DİA*, TDV yayınları, İstanbul, 2010.

Akgül, Lütfiye, *Osmanlı Devleti'nde Fıkıhın Tedvini Çalışmaları Ve 1333/1915 Tarihli Kitabû'n-Nafakât Adlı Kanun Kitabının İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2014.

Aktan, Hamza, "İstîlâd", *DİA*, TDV yayınları, İstanbul, 2001.

_____, "Kazf", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2022.

_____, "Kefaet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2022.

_____, "Zevi'l-erhâm", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013.

Apaydın, H. Yunus, "Velayet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013.

_____, "İcâzet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.

Arı, Abdüsselam, "Rızâ", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008.

Arpaguş, Hatice Kelpetin, "İlmihal", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2000.

Atar, Fahreddin, "Mükateb", *DİV*, TDV Yayınları, Ankara, 2020.

_____, "Tedbir", *DİV*, TDV Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, "Muhâlea", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2020.

_____, "Nikâh", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.

Avcı, İsmail, *Şair Osmanlı Padişahlarına Dair Bir Eser: Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2016, XIII, sy: 35, 427-438.

- Aybakan, Bilal, “İkâle”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.
- Aydın, Mehmet Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayıncılık, bs.7, İstanbul, 2009.
- _____, “Mehir”, *DİV*, TDV Yayınları, Ankara, 2003.
- _____, “Liân”, *DİV*, TDV Yayınları, Ankara, 2003.
- Bakkaloğlu, Abdussamet, “Tefvîz”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2011.
- Baktır, Mustafa, “İhdâd”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.
- Bardakoğlu, Ali, “Hidâne”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, “Fesih”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996.
- Benli, Ali, *Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve Kasîde fî Esmâi's-Süver Tercümesi*, İstanbul, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2013/1), sy.44, 67-86.
- Berki, Ali Himmet, *Açıklamalı Mecelle*, Hikmet Yay, İstanbul, 1968.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö. 1883-1971), *Hukuki İslamiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhârî*, İstanbul, Çağrı Yayınları, tsz,(I-VIII). (ö. 256/870)
- Dâmâd, Şeyhîzâde Abdullah b. Muhammed b. Süleyman (ö. 1078/1667), *Mecmeu'l-Enhûr fî Şerhi Mülteka'l-Ebhûr*, Beyrut, ts. (Daru İhyâi't-turâsi'l-Arabi).
- Dağcı, Şamil, “Kısas”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2022.
- Dalgın Nihat, “Mürahik”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006.
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 1995.
- Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar*, İklim Yayınları, İstanbul, 1985.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, “Müt'a”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, “Mubah”, *DİA*, TDV Yayınlar, Ankara, 2020.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvud*, (thk Şuayb el-Erneut, Muhammed Kamil Kara Beleli), Daru'l-Risaletü'l-İlmiyye, 2009.

- el- Heysemi, Ebu Hasan Nureddin Ali b.Ebi Bekr b. Süleyman (ö. 807/1405), *Mecma'uz-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid*, (thk. Hüsameddin Kuddusi), Mektebetü'l- Kutsiyye, Kahire ,1994.
- el- Mavsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud (ö. 683/1284), *el-İhtiyar li-Talilil Muhtar*, Matbaatu'l-Halebi, Kahire, 1937.
- el-Mergînanî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, (thk.Talâl Yûsuf) Beyrut, Dâru'l-İhyâi et-Turâs el-Arabî, t.y.
- el-Mevdudi, Seyyid Ebu'l-A'la (ö. 1903-1979), *İslamda Aile Hukuku (Karı-Koca Hakları)*, trc, Memiş Tekin, Kitap Dünyası Yay., Konya, 1990.
- Erbay, Celal, “Nafaka”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.
- Esen, Hüseyin, “Zina”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013.
- Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm (ö. 956/1549), *Mülteka'l-Ebhur*, thk. Halîl İmrân el-Mansûr, Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1419/1998.
- İbn Abidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), *Reddû'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, thk, Abdülmecid Tam el Halebî, Darü'l-Marife, Beyrut, 2015.
- İbnu'l-Hümmam, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsi (ö. 861/1457), *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Daru'l Fikr, Beyrut, 1970.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhâmmmed b. Yezid el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sunenu İbn Mâce*, Mektebetu'l-Meârif, Riyâd ts.,
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Mukteşid*, Darü'l-Hadis, Kahire, 2004.
- Karaman Hayrettin, Çağrıçı Mustafa, Dönmez İbrahim Kâfi, Gümüş Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

- Kasânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö. 587/1191) *Bedâ'i'u's Sanâ'i fî Tertîbi's-Şerâ'i*, thk, Şeyh Ali Muhammed Muavved ve Şeyh Adil Ahmed Abdülmevcud, Darü Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Kallek, Cengiz, "Sâ", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008.
- Komisyon, *el-Fetâva'ı- Hindiyye, (el-âlemgîriyye)*, Daru'l Fikr, Beyrut, 2010.
- Köse, Saffet, "Hülle", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998.
- el-Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed b. Cafer (ö. 428/1037), *el-Muhtasar el-Kudûrî fî Fıkhı'l Haneî*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- Molla Hüsrev (ö. 885/1480), *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*, II. b.y., Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyri en-Neysâbü'rî (ö. 261/875), *Sahih'l-Müslim*, İstanbul, Çağrı Yayınları, ts.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb (ö. 303/915), *Sünen-i Nesâî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Öğüt, Salim, "İstincâ", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2001.
- _____, "Fidye", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1996.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090), *el Mebsût*, Darü'l- Maarif, Beyrut, 2010.
- Şabân, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l Fıkh)*, (trc. İbrahim Kafi Dönmez), TDV Yayınları, Ankara, 2008.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) (ö. 279/892), *Sünenü Tirmizî*, Dârü'l-Garbil-İslamiyye, Beyrut, 1996.
- Yaman, Ahmet, "Zihar", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yeniçeri, Celal, *el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l Fetva (Arapça ve Türkçe Metni)*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Yüce, Ali Nureddin (ö. 1937), *Envâru'l-Hamîd fî Fıkhî Ehli't-Tevhîd*, İstanbul, Bâb-ı Âli 38 numaralı matbaa, 1899-1900.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Murat AVCI
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	Arapça/İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	17/01/2025